

Pietari Päivärinta yhteiskunnallisena vaikuttajana
1858 - 1893

Suomen historian pro
gradu -tutkielma
Joensuun yliopisto
Elokuu 2006
Lauri Päivärinta

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Suomalainen yhteiskunta 1800-luvulla.....	1
1.2 Pietari Päivärinta	5
1.3 Tutkimusongelma	9
1.4 Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	12
2. Perhe – yhteiskunnan perusta	17
2.1 Vilpillinen ja oikea lastenkasvatus.....	17
2.2 Naittajärjestelmä ja naisen siveellisyys.....	24
2.3 Naisen yhteiskunnallinen asema.....	28
3. Rautatien, kansakoulun ja kirjaston sankari	33
3.1 Pohjanmaan rautatie.....	33
3.2 Kansanopetus Ylivieskassa.....	35
3.3 Pitäjänkirjaston perustaminen.....	41
4. Sivistys kansan valona	44
4.1 Kansakoulupakko ja kansanopisto.....	44
4.2 Sanomalehdistö sivistyksen välikappale.....	49
4.3 Suomenkielinen kirjallisuus	54
5. Oikeutta ja tasa-arvoa	57
5.1 Kansalle oikeutta.....	57
5.2 Eriuskoisuuslaki ja juutalaisuuskyseminen.....	59
5.3 Suomi kansan kieleksi	62
6. Johtopäätökset	67
Lähteet ja kirjallisuus	

1. Johdanto

1.1 Suomalainen yhteiskunta 1800-luvulla

Ylivieskan lukkari ja talonpoikaissäädyn sekä kirkolliskokouksen edustaja, Pietari Päivärinta kirjoitti 27.2.1890 sanomalehti Kaikuun artikkelin Sananen kansanopistosta. Kirjoituksessaan Päivärinta katsoi menneisyyteen ja totesi, että viidenkymmenen vuoden aikana suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut paljon muutoksia.

Kuinka toisin on asiat nyt. Kansallinen kirjallisuus on jo melkoinen ja rientoaskelin se karttuu. Sanomakirjallisuus on joka alalla niin vaurastunut, ettei kenenkään tarvitse, siltä kannalta katsoen, tiedon puutteessa olla. Suomenkieli kaikuu lakituvissamme ja suomenkieliset tulevat nyt asiakirjatkin. Nurkkasihteerit ovat kadonneet, nahkapalmikko poistunut ja kansa ajaa itse melkein kaikki asiansa oikeustoissa ja hoitaa kunnalliset asiansa. Suomalaisia klassillisia kouluja on jo melkoinen joukko perustettu ja yhä niitä perustetaan. Kaikenlaisia suomalaisia ammattikouluja on jo myös koko joukko. Kovinkaan monta virkamiestä ei löytyne, joka ei puheesta voi käyttää suomenkieltä. ja enin osa voi sitä kirjallisestikin käyttää. Mikä tässä on ilahuttavinta, on se että virkamiehistämme on paljon innokkaita kansallismiehiä ja opiskelevasta nuorisosta tulee niitä tulvimalla lisää. Suuri joukko kansakouluja työskentelee maassamme kansallisen sivistyksen eduksi, samalla kuin kiertävät ja pyhäkoulut kokevat opin muruja levittää pimeimpiinkin kolkkiin.¹

Omien sanojensa mukaan Päivärinta ihmetteli ”mistä tämä kaikki on tullut, mikä muutoksen aikaan saanut?”² Suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtui 1800-luvulla suuria muutoksia. Ruotsin ja Venäjän välillä käytiin Suomen sota vuosina 1808 – 1809. Sodan jälkeen Suomen poliittinen asema muuttui Porvoon valtiopäivillä ja Haminan rauhassa. Porvoossa pidettiin sodan aikana 25.3.–19.7.1809 valtiopäivät, jossa Aleksanteri I huudettiin Suomen suuriruhtinaaksi. Suomen säädyt, aatelisto, papisto, porvarit ja talonpojat osoittivat kunnioitustaan hallitsijalle vannomalla uskollisuudenvalan. Suomen hallitsija, Aleksanteri I puolestaan vahvisti kristillisen opin, oikeuslaitoksen ja säätyerioikeudet. Säätyerioikeuksiin sisältyi säätyjen siihen asti nauttimat privilegit, vapaudet ja oikeudet. Valtiopäivien päätöstilaisuudessa suuriruhtinas korotti

¹ Kaiku 27.2.1890, Sananen kansanopistosta.

² Kaiku 27.2.1890, Sananen kansanopistosta.

uheessaan Suomen kansakuntien joukkoon. Seuraavan kerran valtiopäivät kutsuttiin koolle vuonna 1863.³

Porvoon valtiopäivien jälkeen suomen kielen asema heräsi keskustelun aiheeksi. Valtiopäivillä ei ltu tehty suomen kieltä koskevia päätöksiä. Ruotsi säilyi suuriruhtinaskunnan hallinnollisena kielenä, mutta suomen kieltä käytettiin erilaisissa kuulutuksissa. 1800-luvulla ruotsin kielen asema vahvistui ja se pysyi Suomen kulttuurikielenä. Ruotsinkielentaito oli pääsylippu valtion virkoihin ja ylemmän yhteiskuntakerroksen jäsenyyteen. Viranomaiset alkoivat kuitenkin vähitellen kiinnostua suomen kielen aseman parantamisesta, jolla oli myös poliittinen luonne ja päämäärä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura perustettiin vuonna 1831 edistämään ja kehittämään suomen kieltä. Perustaminen oli osoitus sivistyksen kansallisesta heräämisestä. Samoihin aikoihin yliopistopiirissä voimistui romanttinen kansallistunne ja kiinnostus suomen kieltä kohtaan. Fennomaanit ja liberaalit järjestäytyivät yhteiskunnallisten asioiden taakse 1860-luvulla. Myös J.V. Snellman loi toiminnallaan pohjaa suomen kielen käyttöönnotolle. Alkuvaikeuksien jälkeen alkoi vähitellen ilmestyä suomenkielisiä sanomalehtiä ja kirjallisuutta.⁴

Aleksanteri I turvasi luterilaisen kirkon aseman Porvoon valtiopäivillä vahvistamalla ruotsinvallanaikaisat uskonsäädökset ja vuoden 1686 kirkkolain. Vahvistuksen ansiosta Suomessa säilyi luterilainen valtionkirkollisuus. 1850-luvulla uskonvapaudesta keskusteltiin useissa foorumeissa ja sanomalehdistössä, ja valtiopäivillä nousi esille kysymys eriuskoisten ja juutalaisten asemasta. Liberaalisen aatesuunnan tavoitteena oli uskonvapauden laajentaminen, ja niiden päämääränä oli eriuskoisten ja juutalaisten aseman parantaminen..⁵

Kirkko huolehti seurakuntien kautta maan kunnallishallinnosta, ja seurakuntapapit olivat hallinnollisten tehtävien takia läheisessä yhteydessä kansalaisiin.⁶ Pappien lisäksi seurakunnissa toimi lukkareita, joiden tärkein työala oli kirkkolaulun johtaminen jumalanpalveluksissa ja muissa kirkollisissa toimituksissa. Toinen tärkeä tehtävä oli lukkarinkoulun pitäminen lapsille. Seurakunnan palvelijoina lukkareilla oli myös useita sekalaisia työtehtäviä: lääkintötoimien

³ Klinge 1997, 16 – 24; Tommila 1984a, 39 – 54.

⁴ Klinge 1997, 39 – 41, 256 – 259; Liikanen 1995, 122.

⁵ Heininen 1996, 181.

⁶ Heininen 1996, 160 – 161.

hoitaminen, kirkollisen virkapostin kuljettaminen ja kellojen soitto.⁷ Kansan keskuudessa alkoi 1700 – 1800-lukujen taitekohdassa esiintyä hurmoksellista uskonnollista toimintaa useilla eri paikkakunnilla. Hurmoksellinen toiminta voimistui ja laajeni vähitellen herätysliikkeiksi. Hurmoksellinen toiminta ja herätysliikkeet olivat syntyneet virallisen seurakuntatoiminnan ulkopuolella. Kansan keskuudessa syntyneet herätysliikkeet olivat usein lyhytkestoisia, mutta osa niistä vahvistui ja laajeni 1820- ja 1830-luvuilla.⁸

Keskiaikaisen kolmisäätyopin mukaan Jumala oli asettanut kolme säätyä: maallisen hallituksen, hengellisen hallituksen ja huoneenhallituksen.⁹ Suomessa kolmisäätyoppi tuli tunnetuksi Lutherin katekismuksen huoneentaulun välityksellä. Huoneentaulu ilmaisi uskonnollisen, yhteiskunnallisen ja poliittisen käsityksen, jonka mukaan hallitsijalla oli määräysvalta maallisissa asioissa, papistolla hengellisissä asioissa ja isännällä perheessään.¹⁰ Keskeistä huoneentaulussa oli, että Jumala luovutti valtansa kotitalouksille eli perheen päälle, jonka edellytettiin hallitsevan alamaisiaan kovalla kädellä. 1800-luvulla Suomen kansalle esitettiin saarnoissa kolmisäätyoppia ja huoneentaulun kappaleita. Kolmisäädyn asema kirkon virallisessa opissa alkoi kuitenkin heikentyä 1800-luvun puolivälistä lähtien. Maaseudulla sen asema säilyi silti vahvana ja papit saarnasivat kansalle kolmisäätyopin mukaisesti kuuliaisuutta sekä varoittivat Jumalan vihasta syntisiä kohtaan. Lutherin kolmisäätyopille rakentunut huoneentaulu kuului kirkon viralliseen katekismukseen vielä 1890-luvulla.¹¹

1800-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneet poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset muutokset vaikuttivat perheen rakenteeseen, tehtävään ja ihanteeseen. Vuosisadan alussa Suomessa ei käytetty käsitettä perhe, vaan perheen sijasta puhuttiin talosta, ruokakunnasta, huonekunnasta tai perhekunnasta. Talon isännällä oli talossaan valta muihin nähden ja hän toimi perheen edustajana useissa tehtävissä.¹² Perheen tärkein tehtävä oli kasvattaa lapset luterilaiseen uskoon, Jumalan pelkoon ja erilaisiin ammatteihin.¹³ Sääty-yhteiskunnan patriarkaalis-sosiaaliset sidonnaisuudet alkoivat löystyä 1800-luvulla. Tästä seurasi, että perhe käsitettiin ensisijaisesti

⁷ Jalkanen 1976, 279 – 281.

⁸ Heininen 1996, 170–175.

⁹ Wirilander 1974, 26–27.

¹⁰ Nygård 2002, 158–159.

¹¹ Karonen 2002, 15; Sjöblom 1995, 241–242; Nieminen 2006, 69.

¹² Häggman 1994, 135–136.

¹³ Karonen 2002, 15.

vanhempien ja lasten muodostamaksi kasvatusyhteisöksi. Perheen ihanteille haettiin jo 1800-luvun alkupuolella ideologista perustaa, mutta 1840-luvun alussa perheestä tuli keskeinen osa valtio-oppia.¹⁴

Kansanopetus oli kirkon vastuulla aina 1800-luvun jälkipuoliskolle asti. Kirkon antama kansanopetus perustui vuoden 1686 kirkkolakiin ja 1700-luvun kuninkaallisiin säädöksiin. Myös tuomiokapitulien ja pappeinkokousten päätökset vaikuttivat kansanopetukseen. 1800-luvun kansanopetusjärjestelmään kuuluivat pääosin lukkarinkoulu, kiertokoulu, ja rippikoulu. Poikkeuksen tähän järjestelmään tekivät yksityisten henkilöiden aloitteesta perustetut kartanon-, ruukin- ja tehtaankoulut. Kouluissa opetettiin pääsääntöisesti kiristinopin alkeita. Kansanopetuksen tilanne pysyi lähes muuttumattomana aina 1800-luvun puoliväliin saakka.¹⁵

Kansakouluasia otti Suomessa ison askeleen eteenpäin, kun Aleksanteri II esitti vuonna 1856 viisikohtaisen taloudellisen kehittämisohjelman senaatille. Ohjelmaan sisältyi esitys, jonka mukaan senaatin oli tehtävä ehdotus siitä, miten koulujen perustamista maaseudulle voitaisiin edistää. Seuraavana toimenpiteenään senaatti pyysi tuomiokapituleilta lausunnot opetuksen järjestämisestä. Tuomiokapitulit halusivat pysyä vanhassa järjestelmässä, jossa koulujen tehtävänä oli oppilaiden valmistaminen rippikoulua varten. Senaatti ei kuitenkaan tyytynyt tuomiokapitulien lausuntoihin, vaan se pyysi kansalaisia lähettämään arvionsa kapitulien lausunnosta.¹⁶ Pappismies Uno Cygnaeus oli niiden yksityisten joukossa, jotka jättivät kannanoton tuomiokapitulien ehdotukseen. Cygnaeus suositteli, että oli luotava kansanvalistusta edistävä kansakoulu ja perustettava opettajaseminaareja. Vuonna 1858 annettu julistus, joka koski opetuksen järjestämistä Suomessa, noudatti enimmäkseen Cygnaeuksen hahmottelemia suuntaviivoja.¹⁷

¹⁴ Häggman 1994, 22–24.

¹⁵ Laamanen 2000, 32–33.

¹⁶ Halila 1941(a), 200–202; Heikkinen 1983, 107–108.

¹⁷ Halila 1941(a), 262–265; Heikkinen 1983, 108–109.

1.2 Pietari Päivärinta

Pietari Päivärinta (1827–1913) syntyi torpparin poikana Ylivieskassa, Pohjanmaan Kalajokilaaksossa syyskuun 18. päivänä 1827. Hänen vanhempansa Juho Päivärinta ja Liisa Rautio olivat herännäisyyden kannattajia.¹⁸ Pohjanmaan yhtenä herännäisyyden keskusalueena voidaan pitää Kalajokilaaksoa. Vuonna 1828 Ylivieskan seurakunnan kappalaiseksi valitun pappi Jonas Laguksen saarnojen vaikutuksesta alkoivat herätykset Ylivieskassa 1830-luvun alussa.¹⁹ Pietari Päivärinnan lapsuudesta ei ole kovinkaan paljon tietoa. Hän kunnioitti vanhempiaan pukeutumalla körttiin, mutta luopui körtin puvusta vuoden 1860 tienoilla. Omassa elämäkerrassaan hän kuitenkin kertoo, että hänen vanhempansa antoivat lapsilleen uskonnollisen kasvatuksen samalla korostaen rehellisyyttä ja vaatimattomuutta.²⁰ Päivärinta meni naimisiin naapuritalon tyttären Liisa Fredrikintytär Tuomikosken kanssa vuonna 1850, ja pariskunnalle syntyi kahdeksan lasta.²¹ Naituna Liisa Päivärinta pukeutui Ylivieskan alueella vallinneiden tapojen mukaisesti körttiin. Liisa Päivärinta kuoli vuonna 1890, ja jo samana vuonna Pietari Päivärinta solmi uuden avioliiton talontytär Anna Liisa Koskelan kanssa. Myös uudesta liitosta syntyi kahdeksan lasta.²²

Syntyperältään, säädyltään, ja käytännön ammatiltaan Pietari Päivärinta oli talonpoika. Nuorena poikana hän joutui lähtemään kerjuulle ja rengiksi hän meni jo 12-vuotiaana. Avioituessaan ensimmäisen kerran hän oli loinen, torppari ja uudistilan raivaaja. Vuonna 1954 hän osti uudistilan, jota ryhtyi heti raivaamaan. Päästyään Alavieskan lukkarin apulaiseksi 29-vuotiaana, oli hänen uudistalossaan viisi lehmää ja hevonen.²³

Varsinaisen leipänsä Pietari Päivärinta hankki lukkarin toimesta. Hän meni kotiseurakuntansa Ylivieskan lukkarin Jacob Kolehmaisena oppiin vuonna 1849. Seuraavan vuonna hän sai lisäopetusta G.U. Lindemanilta, joka antoi hänelle tyydyttävät arvosanat kirkkolaulutaidoista. Lukkarin virkaan vaadittavan välskärintäidon hän hankki läänin sairaalasta. Muutamat lukkarit

¹⁸ Havu 1921, 11–15.

¹⁹ Pentikäinen 1981, 643.

²⁰ Päivärinta 1895, 3–28.

²¹ Havu 1921, 17–18.

²² Havu 1921, 60–61.

²³ Teperi 1986, 11–12; Havu 1921, 17–19.

kehittyivät haavojen hoitajina erittäin taitaviksi.²⁴ Päivärinta onnistui pääsääntöisesti hoitamaan potilaitaan hyvin, mutta välillä lääkärintaidot pettivät pahasti. Tästä oli seurauksena, että hän joutui puoskaroinnista oikeuden eteen.²⁵ Keuhkokuumeen torjuminen oli hänen erikoisalaansa. Hän kirjoitti erikoisalastaan teoksen *Neuvoja keuhkopolteen tuntemiseen ja parantamiseen* (1885). Myöhemmin hän palasi vielä opinpenkille, jolloin hänen opettajanaan toimi Vaasan tunnettu lukkari Anders Nordlund. Päivärinta sai Nordlundilta kiitettävän todistuksen, jonka mukaan hän pystyi opettamaan neliäänistä kirkkolaulua. Lukkarin tehtävissä hän pyrki edistämään seurakuntien kirkkolaulua.²⁶

Päivärinta valittiin vuonna 1856 Alavieskan lukkarin sijaiseksi, jossa tehtävässä hän toimi vuosina 1856 – 1861. Vuonna 1859 hän sai Kuopion tuomiokapitulilta luvan opettaa lukkarinoppilaita ja kolme vuotta myöhemmin hän sai tuomiokapitulilta oikeuden antaa lukkarin virkoihin pyrkiville laulutodistuksia. Hoidettuaan muutaman vuoden Alavieskan lukkarin tehtäviä hän pyrki Oulunsalon lukkarin virkaan. Tähän virkaan hänet valittiin vuonna 1860. Oulunsalossa hän toimi myös kiertokoulunopettajana ja hoiti lukkarin tehtäviä vuoteen 1868 saakka. Palveltuaan Oulunsalon lukkarina melkein kahdeksan vuotta hän siirtyi kotipitäjänsä Ylivieskan lukkariksi vuonna 1868.²⁷ Kuopion tuomiokapituli myönsi Ylivieskan lukkari Pietari Päivärinnalle director cantuksen-arvonimen vuonna 1909. Arvonimi myönnettiin musiikillisesti ja pitkäaikaisessa viranhoidossa ansioituneille lukkareille ja urkureille. Vanhuuden päivinä 84-vuotiaana hän istui viimeisen kerran Ylivieskan lukkarin penkissä.²⁸

Tultuaan valituksi Ylivieskan lukkariksi Päivärinta pääsi oman kotipitäjänsä useisiin kunnallisiin luottamustehtäviin. Ensimmäisen luottamustehtävän hän sai vuonna 1868 tultuaan valituksi kunnan talousyhdykskunnan kirjuriksi. Samana vuonna hän pääsi kunnan varainhoitajaksi ja tilintarkastajaksi.²⁹ Ylivieskan kuntakokous valitsi Päivärinnan vuonna 1869 ensimmäisen kerran kuntakokouksen esimieheksi, jota tehtävää hän hoiti vuosina 1869–1872 ja 1876–1887.

²⁴ Jalkanen 1976, 81; Teperi 1981, 694.

²⁵ Halila 1921, 59–60.

²⁶ Havu 1921, 59; Jalkanen 1976, 81,160; Teperi 1981, 694.

²⁷ Jalkanen 1976, 81; Havu 1921, 20–26.

²⁸ Jalkanen 1978 269–271; Teperi 1981, 694.

²⁹ Ylivieskan kuntakokouksen pöytäkirjat 11.5.1868, 21.12.1868; Teperi 1981, 689

Kuntakokouksen esimiehen tehtävissä hän oli yhteensä 14 vuotta.³⁰ Kuntakokouksen esimiehen tehtävänä oli johtaa keskusteluja, huolehtia kokouskutsuista ja asioiden esittelystä kokouksissa. Esimiehen velvollisuuksiin kuului myös huolehtia kuntakokousten päätösten toimeenpanosta ja kirjoittaa kokousten pöytäkirjat.³¹ Ylivieskassa kokousten pöytäkirjat kirjoitti tähän tehtävään valittu kunnankirjuri.³² Kuntakokouksen varamiehenä Päivärinta toimi vuosina 1873–1875. Kokouksissa hän osallistui aktiivisesti Ylivieskan kansakoulun ja kirjaston perustamiseen. Hänet valittiin myös edustamaan kuntaa erilaisissa riita-asioissa.³³

Vuosi 1876 oli Päivärinnan elämässä merkittävä. Kyseisenä vuonna hän voitti kirjoituskilpailun ja aloitti julkisen toimintansa. Hän osallistui teoksella *Elämäni* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran järjestämään kirjoituskilpailuun ja voitti sen. Kirjoituskilpailusta hän sai palkinnoksi valmiiksi painetun kirjan käteensä ja palkintorahat lukkarin palkan jatkoksi.³⁴ *Elämäni* oli hänen läpimurtoteoksensa, jota seurasi pian kymmenosainen teossarja *Elämän havainnoita*, jonka nideluku nousi 32:een ja sivuluku päälle 2700:n.³⁵ Hänen kertomuksena saivat suuren suosion, ja ne pääsivät saksalaisina käännöksinä Eurooppaan.³⁶ Kirjateosten lisäksi hän kirjoitti riitakirjoituksia, satakunta runoa, kertomuksia ja artikkeleita, julkaisemattomia käsikirjoituksia ja sanomalehti uutisia. Päivärinta kirjoitti useisiin sanomalehtiin. Sanomalehdet Oulun Wiikko-Sanomia, Pohjan-Tähti ja Kaiku olivat hänen tärkeimmät äänitorvensa. Ensimmäisen sanomalehtiartikkelin hän kirjoitti Oulun Wiikko-Sanomiin vuonna 1858. Hän toimitti vähän aikaa myös omaa käsikirjoitettua lehteä nimeltä Mieltä. Hänen sanomalehtituotantonsa oli varsin monipuolinen käsittäen monia yhteiskunnallisia kysymyksiä.³⁷ Vuonna 1902 valtiolta myönsi kirjailija Päivärinnalle 600 markan arvoisen valtioneulakkeen, joka korotettiin myöhemmin tuhanteen markkaan.³⁸

³⁰ Ylivieskan kuntakokouksen pöytäkirjat 1.2.1869; Vihola 1981, 358 – 359.

³¹ Soikkanen 190–191.

³² Vihola 1981, 358.

³³ Teperi 1981, 693.

³⁴ Teperi 1981, 700.

³⁵ Teperi 1981, 700.

³⁶ Laitinen 1997, 209.

³⁷ Teperi 1986, 9.

³⁸ Teperi 1986, 36.

Päivärinnan keskeinen asema kunnan asioiden hoidossa, hyvä viranhoito, ja hänen kirjalliset työnsä sekä suoraselkäinen taistelunsa suomenkielisen rahvaan oikeuksien puolesta oli vienyt hänen mainettaan laajalti Oulun ympäristöön ja Pohjanmaan rannikkopitäjiin.³⁹ Toiminnan kautta hänen maineensa levisi yli rannikkopitäjien ja luontevana kehityksenä olikin, että hänen yhteiskunnallinen toimintansa laajeni yli pitäjän ja seurakunnan rajojen. Laajemman kosketuksen yhteiskunnalliseen toimintaan hän sai vuonna 1876 tultuaan valituksi samana vuonna sekä edustajaksi kirkolliskokoukseen että valtiopäiville.⁴⁰ Hän pääsi kirkolliskokoukseen edustajaksi vuosina 1876, 1886 ja 1893.⁴¹ Päivärinta edusti Raahen rovastikuntaa Suomen ensimmäisessä kirkolliskokouksessa. Kirkolliskokouksessa hän ei päässyt osallistumaan valiokuntayöskentelyyn, vaan toimi varajäsenenä suomenkielisen virsikirjan tarkastusvaliokunnassa. Ensimmäisessä kirkolliskokouksessa tärkeimmiksi asioiksi nousivat eriuskoisuuslaki ja kirkkolain muutoskysymykset.⁴² Toisessa kirkolliskokouksessa hän edusti Kalajoen rovastikuntaa ja toimi kokouksessa valitsijamiehenä ja työskenteli virsikirjavalioikunnassa. Vuoden 1886 kirkolliskokouksen keskeisimmiksi asioiksi nousivat lausunnon antaminen eriuskoisuuslaista sekä kirkollisten kirjojen hyväksyminen. Kirkkolain muutosehdotuksia ei pystytty käsittelemään kuin alustavasti, koska ensimmäinen kirkolliskokous ei ollut asettanut kirkkolakikomiteaa.⁴³ Viimeisessä kirkolliskokouksessa hän edusti Karjalan Laatokan keskeistä rovastikuntaa Kurkijokea. Kyseissä kirkolliskokouksessa hän ei päässyt valitsijamieheksi, eikä työskennellyt yhdessäkään valiokunnassa. Tämän kirkolliskokouksen tärkeimmiksi asioiksi nousivat kiistakysymykset, jotka koskivat kristinopin oppikirjaa ja ehtoollispakkoa.⁴⁴

Päivärinta ei ehtinyt osallistumaan vuoden 1876 valtiopäiville, koska valtiopäivävaalin tuloksesta valittiin sillä perusteella, että hän ei kuulunut talonpoikaissäätöön vaan pappissäätöön. Oulun läänin kuvernööri hyväksyi valituksen, mutta Päivärinta valitti kuvernöörin päätöksestä senaatin oikeusosastolle, joka kumosikin kuvernöörin päätöksen ja julisti vaalin olleen laillisen. Uusia valtiopäivävaaleja ei kuitenkaan enää ehditty järjestää. Päivärinta valittiin valtiopäiville

³⁹ Teperi 1981, 696.

⁴⁰ Teperi 1986, 12 – 13.

⁴¹ Juva 1976, 29.

⁴² Havu 1921, 42–44; Juva 1976, 58–59.

⁴³ Havu 1921, 47–48; Juva 60, 65.

⁴⁴ Havu 1921, 50; Juva 1976, 65–67.

talonpoikaissäädyn Salon tuomiokunnan edustajaksi vuosina 1882, 1885 ja 1891.⁴⁵ Ensimmäisillä valtiopäivillä hän sai tehtäväkseen johtaa säädyn tervehdyslähetystä pappissäädystä. Vuoden 1882 ja sitä seuraavilla valtiopäivillä hänet valittiin talonpoikaissäädyn valitsijamieheksi, mutta viimeisillä valtiopäivillä hän oli valitsijamiesten varamies. Kaikkien valtiopäivien aikana hän toimi asevelvollisuus-, rautatie-, valistus- ja valtiovaliokunnissa.⁴⁶

1.3 Tutkimusongelma

Tämä pro -gradu -tutkielma selvittää Pietari Päivärinnan yhteiskunnallista vaikuttamista vuosina 1858 – 1893. Ilmari Havu kirjoitti vuonna 1921 ilmestyneessä teoksessaan, että yhteiskunnalliset kysymykset eivät olleet Päivärinnalle yhtä tärkeitä kuin muille aikakauden merkittävillä henkilöille. Ei ole olemassa mitään yleistä mittaa, millä asian voisi todistaa tai osoittaa vääräksi. Havu ei perustele asiaa, mutta antaa ymmärtää, että yhteiskunnalliset kysymykset olivat Päivärinnalle toissijaisia. Pietari Päivärinta otti kantaa useissa elämänsä vaiheissa yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Myös kansa hyväksyi sen ja valitsi Päivärinnan useisiin yhteiskunnallisiin tehtäviin.⁴⁷ Hän toimikin kuntakokouksen esimiehenä vuodesta 1870 alkaen yhteensä 14 vuotta.⁴⁸ Hän kirjoitti kaunokirjallisia teoksia, sanomalehti uutisia, riitakirjoituksia ja julkaisemattomia käsikirjoituksia tuhatkunta sivua. Hänen tuotantoonsa kuului myös satakunta runoa, kertomusta ja artikkelia.⁴⁹ Hänet valittiin useaan otteeseen kirkolliskokouksen ja valtiopäivien edustajaksi. Kirkolliskokouksen edustustehtäviä hän hoiti vuosina 1876, 1886 ja 1893. Salon tuomiokunnan edustajana hän toimi valtiopäivillä vuosina 1882, 1885, 1888 ja 1891.⁵⁰ Edellä luetelluissa kirjoituksissaan ja yhteiskunnallisissa tehtävissään hän otti kantaa yhteiskunnallisiin asioihin. Päivärinnan toimintaa eri sektoreilla voidaan näin perustellusti pitää yhteiskunnallisena.

Tutkimuksessani selvitän Pietari Päivärinnan yhteiskunnallisen toiminnan päämäärän sekä sen, mihin asioihin hän vaikutti ja otti kantaa. Päivärinta toimi useassa yhteiskunnallisessa tehtävässä,

⁴⁵ Havu 1921, 43–44; Teperi 1981, 696.

⁴⁶ Havu 1921, 42 – 55; Hytönen 1926; 238.

⁴⁷ Havu 1921, 42 – 49; Teperi 1986, 249 – 250.

⁴⁸ Vihola 1981, 358 – 359.

⁴⁹ Teperi 1986, 9.

⁵⁰ Havu 1921, 42 – 55.

joissa hän vaikutti ja otti kantaa moneen yhteiskunnalliseen kysymykseen. Tutkimusongelma rajaa Päivärinnasta jälkeen jäänyttä lähdemateriaalia. Tutkimukseen ei ole mahdollista sisällyttää kaikkia hänen kirjoituksiaan ja kommenttejaan. Päivärinta ei kirjoittanut kokoelmaa omista ajatuksistaan ja jälkeen jääneet dokumentit sijaitsevat useassa eri kokonaisuudessa. Lähdemateriaalista nousee vahvasti esille ne yhteiskunnalliset asiat, joihin Päivärinta halusi vaikuttaa. Lähdemateriaalista nousevat teemat ja niihin liittyvät tutkimuskysymykset ovat:

1. Perhe: Mikä oli perheen merkitys yhteiskunnassa? Mikä oli perheen tärkein tehtävä? Minkälainen oli naisen asema perheessä ja yhteiskunnassa. Miten naisen asemaa piti parantaa?
2. Ylivieska: Ylivieskaan perustettiin 1870-luvulla kansakoulu ja pitäjänkirjasto. Mikä oli Päivärinnan rooli tapahtumissa? Vuonna 1882 päätettiin rautatien rakentamisesta Pohjanmaalle. Mikä oli Päivärinnan rooli siinä, että rautatie rakennettiin Ylivieskan kautta Ouluun?
3. Sivistys: Miten sivistystä piti viedä kansan keskuudessa eteenpäin? Miten Päivärinta edisti omalla toiminnallaan kansan sivistymistä? Miten Päivärinta vaikutti kirjailijoille myönnettävään apurahaan?
4. Oikeus ja tasa-arvo: Mikä oli suomen kielen merkitys Päivärinnalle? Miten suomen kielen asemaa oli parannettava? Mitä mieltä Päivärinta oli eriuskoisista?

Tutkimukseni ajallinen rajaus asettuu vuosille 1858–1893. Perusteena rajauksen asettamiselle on lähdeaineiston paljous. Päivärinta kuvasi suomalaista yhteiskuntaa 1850-luvulta aina ensimmäisen maailmansodan kynnykselle. Ajallinen rajaus kohdentuu vuosille, jolloin hän osallistui julkiseen elämään sekä valtiolliseen ja kirkolliseen toimintaan. Tutkimukseni aloitusajankohdaksi on helppo asettaa vuosi 1858, koska silloin Päivärinnalta ilmestyi ensimmäinen sanomalehtiartikkeli Oulun Wiikko-Sanomissa. Tästä sanomalehtiartikkelista alkoi hänen vilkas sanomalehtituotantonsa, ja hyvällä syyllä voidaan sanoa, että 1880-luku kokonaisuudessaan oli Päivärinnan loistoaikaa. Tuolloin hänen kirjallinen tuotantonsa oli

huipussaan, ja hän oli edustettuna useissa luottamustehtävissä. Vaimon kuoleman jälkeen vuonna 1890 Päivärinnan kirjallinen tuotanto väheni huomattavasti. Valtiollisessa luottamustehtävässä hän oli viimeisen kerran edustettuna vuonna 1891. Tämän jälkeen hän oli vielä vuosien 1893 ja 1896 valtiopäivämiesvaaleissa mukana, mutta ei tullut valituksi. Päivärinnan toiminnan eräänlaisena päätekohtana voidaan pitää vuotta 1893, jolloin hän oli viimeisen kerran edustettuna kirkolliskokouksessa. Vuoden 1893 kohdalle osuu myös hänen yhteiskunnallisen teoksensa *Pikakuvia 1867 katovuodesta ja sen seurauksista* julkaiseminen. Tekemäni aikarajaus pitää sisällään tärkeimmät Päivärinnan yhteiskunnalliset kirjoitukset. Aikarajauksen sisällä lähdemateriaali pysyy tasapainossa. Tämän jälkeinen tutkimus olisi pitkälti sanomalehtikirjoitusten varassa.

Tutkimukseni on luonteeltaan henkilöhistoriallinen, mutta ei ole biografinen eli elämäkerrallinen selvitys. Kuinka yksilö voi vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin? Miten yksi henkilö voi vaikuttaa asioihin säätyvaltiopäivillä? Vesa Vares korostaa vuonna 1993 ilmestyneessä teoksessaan, että esitetyt kysymykset ovat historian tutkimuksen iäisyyskysymyksiä ja sellaiseksi jäänevätkin.⁵¹ Yksilöä ei voi kaikesta huolimatta unohtaa historiallisessa tapahtumaketjussa.⁵² Henkilöhistorialla on aina ollut tärkeä asema historian tutkimuksessa, koska päätösten takaa löytyy aina ajatteleva ja toimiva ihminen. Suomalaisen yhteiskunnan suuret linjat tunnetaan jo todella hyvin, mutta yksilökeskeisellä historian tutkimuksella pystytään tuomaan uusia vivahduksia yleiskuvaan.⁵³ Monet tutkimukset ovat käsitelleet Pietari Päivärinnan ajatuksia ja kannanottoja, mutta ne ovat useissa tutkimuksissa irrotettu kokonaisuudesta, jolloin lukija ei saa kunnan käsitystä asioista. Historiallisissa tutkimuksissa on aina mukana tapahtumahistoriallinen aspekti. Pentti Renvall (1983) korostaa teoksessaan, että yksilö ei toimi erillään muista yhteiskunnan jäsenistä. Yksilö on aina sidoksissa muihin ihmisiin ja tapahtumiin. Tutkimuksessani tapahtumahistoria luo kehyksen, johon kytken Päivärinnan yhteiskunnallisen toiminnan.⁵⁴

⁵¹ Vares 1993, 15.

⁵² Eskola 1990, 521.

⁵³ Vares 1993, 15.

⁵⁴ Renvall 1983, 249.

Jo tutkimuksen kannessa ilmenee eräs ongelma, joka vaikuttaa aineiston valintaan ja tulkintaan. Tutkittava henkilö on tutkijalle sukua alanevassa polvessa. Tämä voi vaikuttaa tutkimuksessa tehtyjen johtopäätöksiä uskottavuuteen ja hyväksyttävyyteen. Tutkimuskohteen ja tutkijan suhteen keskeinen mittari on läheisyys. Läheisyys voi olla Vesa Saarikosken (1989) mukaan fyysistä tai henkistä. Fyysiseen läheisyyteen luetaan sukulaisuus, ystävyys ja työtoveruus, kun taas henkiseen läheisyyteen voidaan sisällyttää esimerkiksi tutkijan tuntema tunteellinen läheisyys kohteeseen. Tutkijan suhde tutkittavaan perustuu tietoon, joka muodostuu fyysisen ja henkisen läheisyyden kombinaatiosta. Tietoa tutkittavasta saadaan lähdemateriaalien kautta, jolloin tutkija luo tiedollisen läheisyyden kohteeseen ja tämän ympäristöön. Joissakin tutkimuksissa tutkijalla voi olla henkilökohtaisia kokemuksia tutkimuskohteestaan.⁵⁵

Tieteellisen tutkimuksen kantavana voimana on objektiivisuuden periaate. Historiallisen henkilön käsityksiä ja kannanottoja selvitettäessä on vaarana, että tutkija ihastuu tutkimuskohteeseen. Tällöin tutkija ei pysty käsittelemään materiaalia puolueettomasti. Tutkimuksessa tämä voi ilmetä siten, että tutkija pyrkii todistuskappaleiden avulla selittämään asiat tutkittavalle henkilölle edullisesti. Yhtä ongelmallinen tilanne on myös silloin kun tutkija pyrkii kaikin keinoin lähdeaineiston avulla osoittamaan tutkimuskohteen käsitykset virheellisiksi. Tutkija pystyy estämään puolueellisen tutkimuksen syntymisen tiedostamalla kyseiset ongelmat.⁵⁶

1.4 Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Pietari Päivärinnasta jäljelle jäänyttä lähdemateriaalia voi kutsua laajaksi, monipuoliseksi, hajanaiseksi ja sirpalemaiseksi. Hän ei kirjoittanut synteisiä omista ajatuksistaan. Tämän takia lähdemateriaali on erittäin sirpalemainen, ja hänen kannanottonsa löytyvät useista lähdekokonaisuuksista. Kokonaiskuvan muodostamista hajallaan olevasta lähdemateriaalista voi verrata palapelin tekemiseen.

Päivärinnan käsikirjoitukset ja kirjeet sijaitsevat Suomalaisen Kirjallisuuden euran kirjallisuusarkistossa.⁵⁷ Hänen kirjoittamansa runot, jotka sijaitsevat kansanrunousarkistossa,

⁵⁵ Saarikoski 1989, 178.

⁵⁶ Kemppinen 2001, 17–18.

⁵⁷ ks. Teperi 1996.

jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Kirjallisuusarkiston käsikirjoitukset jakaantuvat kymmeneen niteeseen. Niteet pitävät sisällään: *Elämäkertani*, *Jälkeenjääneitä käsikirjoituksia*, *Keron Heikki*, *Kirjoituksia*, *Kuihtunut vesa*, *Miättä*, *Minä ja muut*, *Pelastettu(syvistä riveistä)*, *Rauta-vaimoja* ja *Langennut suuruus*. Kirjoitukset sisältävät ennen julkaisemattomia kirjoituksia noin 1000 sivua. Työssäni käytän kirjoituksia *Miättä* ja *Elämäkertani*. Nide *Jälkeenjääneitä käsikirjoituksia* olisi ollut mielenkiintoinen sisältäen Päivärinnan mietteitä puolueryhmittymistä, mutta käsikirjoitus on kirjoitettu vuonna 1904. Muut niteet ovat tyyliltään kaunokirjallisia kirjoituksia. Päivärinnan kirjoittamia kirjeitä ei ole säilynyt kuin muutama kappale. On myös merkittävää, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston hallusta ei löytynyt yhtään kirjettä, joka olisi kirjoitettu Päivärinnalle. On hyvin todennäköistä, että hänen asunossaan vuonna 1917 riehunut tulipalo tuhosi osan hänen kirjeistään.⁵⁸ Kirjeet ovat historiantutkimuksen lähteinä myös mielenkiintoisia, koska niillä on yleensä vahva yhteys kirjoittajaan.⁵⁹

Päivärinnan toiminta erilaisissa luottamustehtävissä on selvitettävissä pöytäkirjojen perusteella, ja siksi kuntakokouksen, kirkolliskokouksen ja valtiopäiväpöytäkirjat muodostavat työssäni tärkeän lähderyhmän. Esimerkiksi Ylivieskan kuntakokouksen pöytäkirjoista pystyy seuraamaan vilkasta keskustelua kansakoulun perustamisesta. Lähteinä nämä asiakirjat ovat mielenkiintoisia, mutta niistä on hyvä muistaa, että ne on laadittu tiettyä tehtävää varten. Pöytäkirjojen yhtenä huonona puolena on se, että niistä ei löydy perusteluja esille tuoduille asioille. Historiallisina lähteinä pöytäkirjat eroavat esimerkiksi sanomalehtikirjoituksista ennen muuta siinä, että niissä lausunnon antaja jää taka-alalle. Pöytäkirjoista on myös vaikea tehdä analyysiä siitä, mitä yksittäinen henkilö on saanut aikaan. Tutkimuksessani ei kannata tehdä luetteloa kaikista asioista, joita Päivärinta on vastustanut tai kannattanut, vaan pöytäkirjoista nostan esille hänen tärkeimmät yhteiskunnalliset kannanottonsa.

Päivärinta julkaisi ensimmäinen sanomalehtiartikkelin vuonna 1858 Oulun Wiikko-Sanomialehdessä.⁶⁰ Sanomalehtituotannossaan Pietari Päivärinta kirjoitti useisiin lehtiin. Sanomalehdet Oulun Wiikko-Sanomia, Pohjan-Tähti ja Kaiku olivat hänen tärkeimmät äänitorvensa. Sanomalehtituotantoa analysoidessa on huomioitava kirjoituksen julkaisukonteksti ja

⁵⁸ Havu 1921, 229.

⁵⁹ Renvall 1983, 130–131.

⁶⁰ Sivistyksen este, Oulun Wiikko-Sanomia 16.10.1858.

kohdeyleisö, sillä sanomalehdet on kirjoitettu julkisuutta ja tiettyä lukijapiiriä varten.⁶¹ Päivärinnan sanomalehtiartikkelit olivat luonteeltaan neuvoa-antavia ja kantaaottavia tiettyihin tilanteisiin ja tapahtumiin.

Tehtäessä päätelmiä Päivärinnan sanomalehtituotannosta on hyvä tietää myös artikkelin julkaisseen lehden status. Oulun Wiikko-Sanomia perustettiin uudelleen vuonna 1852. Lehden ensimmäinen ilmestymiskausi oli vaikea, ja lehti ilmestyi katkeilevasti aina vuoteen 1841 saakka, jolloin lehti lopetti toimintansa vähäisen kiinnostuksen takia. Lehti oli ikäjärjestyksessä kolmanneksi vanhin suomenkielinen sanomalehti.⁶² Oulun Wiikko-Sanomia-lehden toiminta voidaan jakaa kolmeen tavoitteeseen: suomalaiskansallisten pyrkimysten auttaminen, käytännön opetuksen ja valistuksen antaminen ja pätevän uutiskuvan luominen. Lehden toiminnassa painopistealueena oli myös suomen kielen huolto. Lehdellä oli avustajia, jotka lähettivät lehteen artikkeleita, kaunokirjallisia tuotteita ja maaseutukirjeitä.⁶³ Olisiko parempi: Oulun Wiikko-Sanomia-lehden päälinjaksi nousi kielipoliittinen taistelu Konrad Fredrik Kivekkään tullessa lehden päätoimittajaksi vuonna 1876. Toimittajana Kivekäs toimi pari vuotta kunnes hän lähti lehden toimituksesta ja perusti oman voimakkaasti fennomaanisen Kaiku-sanomalehden. Kivekkään lähdön jälkeen lehden suhtautuminen fennomaaneihin muuttui maltillisemmaksi. Lehden tilaajien määrä väheni ratkaisevasti kun Ouluun perustettiin uusia sanomalehtiä. Oulun Wiikko-Sanomia joutui lopettamaan toimintansa vuonna 1879.⁶⁴

John Rännäri, joka oli aiemmin toiminut Oulun Wiikko-Sanomia-lehden maaseutukirjeenvaihtajana, perusti Pohjan-Tähti-sanomalehden vuonna 1866. Sanomalehti Pohjan-Tähti asetti ohjelmajulistuksessaan tärkeimmäksi ohjelmakseen valistuksen levittämisen. Tämä piti sisällään lupauksen julkaista sivistys- ja valistuskirjoituksia, tietoa historiasta, maantieteestä ja maanviljelyksestä. Lehdellä oli avustajia, jotka lähettivät lehteen julkaistaviksi maaseutukirjeitä, kirjoituksia ja runoja. Omistamassaan lehdessä Rännäri kommentoi avustajien kirjoituksia.⁶⁵ Päivärinta selvitti vuonna 1866 Pohjan-Tähden artikkelissa lehden sidonnaisuutta Suomettareen kuvaten Suometarta Pohjan-Tähden äidiksi. Hänen mukaansa lehdillä oli

⁶¹ Renvall 1983, 132–133.

⁶² Tommila 1988, 125–126.

⁶³ Tommila 1984, 52–58.

⁶⁴ Landgren 1988, 326–327; Tommila 1984, 78–79.

⁶⁵ Landgren 1988, 317; Tommila 1988 243–244.

ohjelmallisesti sama linja, koska historiallisesti Suomettaren toiminta oli auttanut Pohjan-Tähden perustamista.⁶⁶ Lehden kilpailu Oulun Wiikko-Sanomien kanssa päättyi Pohjan-Tähden tappioon ja lehti joutui lopettamaan toimintansa vuonna 1867.⁶⁷

Kaiku-sanomalehti perustettiin vuonna 1878. Lehden perustaja ja pitkäaikainen päätoimittaja oli Oulun yksityisen suomenkielisen lyseon rehtori K.F. Kivekäs. Lehden ohjelmajulistuksessa painotettiin suomalaisen hengen ja suomen kielen tärkeyttä. Julistuksessa lehti ei tyytynyt kielten väliseen tasa-arvoon, vaan halusi, että suomen kielelle annetaan ensimmäinen sija. Julkaisuissaan sanomalehti Kaiku kiinnitti huomiota Oulun kouluongelmiin ja puoluepolitiikkaan. Lehden linjaksi tuli myös raittiuden kannattaminen sekä työväen ja naisten aseman parantaminen. K.F. Kivekkään johtama Kaiku oli yksi niistä sanomalehdistä, joissa nuorsuomalaisten ääni kuului kovimmin.⁶⁸

Päivärinnasta on kirjoitettu neljä merkittävää tutkimusta. Ilmari Havu on tutkinut vuonna 1921 ilmestyneessä väitöskirjassaan Päivärinnan asiakirjojen luotettavuutta. Ilmari Havun (1921) biografinen tutkimus *Pietari Päivärinta* on selvitys kirjailijan elämänvaiheista ja tuotannosta. Ilman Havun ansiokasta tutkimusta olisivat aikalaisten kommentit Päivärinnasta jääneet unholaan. Havun kirjoittamasta teoksesta on huomiolle pantavaa sen kirjoitusvuosi. 1920- ja 1930-luvuilla oli tunnusomaista suomalaiskansallisen yhtenäiskulttuurin rakentaminen. Jouko Teperi (1986) on myös tutkinut Päivärintaa teoksessaan *Elämää maaseudulla sata vuotta sitten - Suomalainen yhteiskunta Pietari Päivärinnan kuvaamana*. Teoksessa Jouko Teperi tutkii Päivärinnan tuotantoa ja elämää taloudellista ja sosiaalista taustaa vasten. Teoksen lähdeviittaukset ja lähteet ilmestyivät myöhemmin kuin itse teos. Teperi on tutkimuksessa kartoittanut suuren määrän Päivärintaan liittyviä dokumentteja.⁶⁹ Tutkimuksen viitteistä ja lähteistä on ollut tutkimukselleni suuri apu. Arja Juntunen (2003) on teoksessaan *Lukkari, talonpoika... rikas, rakas, köyhä: kansalainen, mies ja nainen Pietari Päivärinnan tuotannossa* tutkinut Päivärinnan tuotantoa yhteiskunnallisten ihanteiden ja aatteiden näkökulmasta. Neljännessä tutkimuksessa Ahti Pikkarainen on tutkinut pro gradussaan *Valoa kansalle*,

⁶⁶ Lysti Seikka, Pohjan-Tähti 22.8.1866.

⁶⁷ Landgren 1988, 317.

⁶⁸ Landgren 1988, 326–327; Tommila 1988, 231–234.

⁶⁹ ks Teperi 1996.

enemmän valoa – Pietari Päivärinnan käsitys fennomaniasta 1858 – 1893 Päivärinnan suhteita Pikkarainen esittää kronologisessa järjestyksessä Päivärinnan fennomaniakäsityksen muodostumista ja peilaa tätä aatesuunnan johtavien miesten katsomuksiin.

Päivärinnan kirjallista tuotantoa voidaan pitää laajana, koska hän kirjoitti peräti 32 eri teosta. Kokonaisuudessaan hänen kirjallista tuotantoa ei ole mitenkään mahdollista käyttää tutkimuksessani. Tutkimusongelman takia suurin hänen kirjallisesta tuotannosta jää tutkimukseni ulkopuolella. Tutkimukseni kannalta mielenkiintoisimpia teoksia ovat *Isäin pahat teot lasten päällä* (1887) ja *Wolmari* (1889). Teoksissa hän tuo esille kasvatustajatteluun esimerkkien kautta. Päivärinnalla oli tapana kaunokirjallisissa teoksissa esittää ja havainnollistaa asiat esimerkkien avulla. Suurin osa hänen kirjallisesta tuotannosta oli tarkoitettu kansanvalitustyön välineeksi. Hänen kirjallinen tuotantonsa oli kirjoitettu opettavasessa hengessä ja hän halusi kirjallisessa tuotannossaan aina ja jatkuvasti valistaa kansaansa. Päivärintaa voidaan kutsua perustellusti tendenssikirjailijaksi. Jouko Teperin mukaan Päivärinta halusi kirjallisella tuotannollaan kertoa rahvaalle valistuksen ja kirjatiedon siunauksellisuudesta kun taas sivistyneistölle piti opettaa ja antaa tietoa kansasta, jotta he oppisivat tuntemaan suomalaisen kansanosan.⁷⁰ Hän kirjoitti myös varsinaisen omaelämäkerran. Hän kirjoitti elämästään tarinan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kilpailuun. Vuonna 1877 ilmestynyt *Elämäni*- teos, josta otettiin uusintapainos vuonna 2002, kuvaa paljolti suomalaista aatesuuntaa ja kansanvalitusta.⁷¹

Omaelämäkerran ja kaunokirjallisten teosten käyttö historian tutkimuksen lähteinä on ongelmallista, koska ne eivät välttämättä vastaa kirjailijan varsinaista näkemystä. Päivärinnan tuotantoa analysoidessa on muistettava, että hän oli kirjailija, joka tunsivat omat vapautensa ja niitä hän myös käytti.⁷² Historian tutkijalle omaelämäkerrat ovat ongelmallisia lähteitä, koska niistä on vaikea sanoa, mikä on totta, ja mikä keksittyä. Tutkija ei pysty välttämättä koskaan saavuttamaan täydellistä käsitystä tutkittavan henkilön intentioista, motiiveista ja aikomuksista. Yleiskuvan saaminen menneisyyden henkilön ajatuksista ei silti ole välttämättä täysin mahdoton tehtävä. Omaelämäkertoista ja kaunokirjallisista teoksista tutkija pystyy poimimaan tutkittavan

⁷⁰ Teperi 1986, 26.

⁷¹ Teperi 1981, 699 – 700

⁷² Teperi 1986, 7 – 41.

kohteen ajatusten pääsuuntia.⁷³ Saadakseni mahdollisimman tarkan kokonaiskuvan Päivärinnan toiminnasta käytän tutkimuksessani lähteenä hänen kaunokirjallisia teoksia, joiden rinnalla käytän koko tutkimuksen ajan muita lähteitä. Päivärinta on esimerkiksi kirjoittanut sanomalehdissä kasvatukseen liittyviä artikkeleita, mutta hänen toiminnan pääsuuntia ei pysty selvittämään ilman teoksia *Isän pahat teot lasten päällä* (1887) ja *Wolmari* (1889).⁷⁴

2. Perhe – yhteiskunnan perusta

2.1 Vilpillinen ja oikea lastenkasvatus

Perhe oli Päivärinnan käsityksen mukaan yhteiskunnan perussolu ja yhteiskunnallinen kehitys lähti liikkeelle perheestä. Päivärinnalle perhe tarkoitti taloa, johon kuuluivat vanhemmat, edelliset sukupolvet ja muut sukulaiset. Juntusen (2003) tutkimuksen mukaan Päivärinnan perhe-käsitteeseen kuuluivat myös palkolliset ja kerjäläiset.⁷⁵ Perheen tai pikemminkin kotitalouden muodostama kokonaisuus, johon kuului vanhemmat, lapset ja palvelusväki toimi yhteiskunnan perusyksikkönä 1800-luvun alussa.⁷⁶ Sääty-yhteiskunnan murentuessa perheestä tuli vanhempien ja lasten muodostama kasvatusyhteisö. 1800-luvulla perheinstituution tärkeimpänä tehtävänä oli lasten kasvatus. Vanhempien velvollisuutena oli kasvattaa lapset siveellisiksi ihmisiksi ja kansalaisiksi. Lasten kasvatukseen kuului oikean ja väärän opettaminen ja yhteiskuntarauhan sekä valtioelämän jatkumisen turvaaminen oikealla kasvatuksella.⁷⁷

Päivärinnan mielestä perheen perustehtävä oli kasvattaa yhteiskuntaan kunnan kansalaisia. Hän kirjoitti lastenkasvatuksesta kaksi teosta *Isäin pahat teot lasten päällä* (1887) ja

⁷³ Kempainen 35 – 36.

⁷⁴ Teperi 1986, 44–64.

⁷⁵ Juntunen 2003, 64.

⁷⁶ Eilola 2002, 100.

⁷⁷ Häggmann 1994, 179.

Wolmari(1889).⁷⁸ Jouko Teperin (1986) mukaan teoksia voidaan pitää perustellusti tendenssikirjoina.⁷⁹ Päivärinnan tarkoituksena oli nostaa perhe-elämä ja väärät kasvatustavat julkisuuteen. Teoksen nimen *Isäin pahat teot lasten päällä* Päivärinta on ottanut raamatun tekstistä, jota hän lainaa kirjansa lopussa "*Minä Herra sinun Jumalas olen kiivas Jumala, joka etsiskelen isäin pahat teot lasten päälle kolmanteen ja neljänteen polveen, jotka minua vihaavat*".⁸⁰ Teoksen tarkoituksena oli Päivärinnan August Ahlqvistille kirjoittaman kirjeen mukaan kuvata "*kuinka vilpillinen lastenkasvatus voipi pahaa aikaan saada*".⁸¹

Päivärinta kertoo teoksessa *Isäin pahat teot lastensa päällä* Kannilan Laurista ja hänen veljestään Juhosta. Molemmat olivat paikkakuntansa arvostettuja miehiä, ja heille oli annettu yhteiskunnallisia luottamustehtäviä. Vaikka molemmat miehet olivat yhteiskunnallisesti arvostettuja, tavoitteli Lauri oman veljensä omaisuutta. Lauri kasvatti lapsensa vilpillisesti, koska ei kurittanut heitä.

... lapset saivat kasvaa mielivaltansa mukaan, aivan niin kuin heidän itse halutti. Väärä elämän katsantotapa, väärä elämän huoli oli ensin juurtunut isän sydämeen; sitä hän istutti tietämättään lapsienkin mielipiteisiin, ja siemen lankesi hyvään maahan, sillä onhan ihmisen aivoitus paha hamasta lapsuudesta. Kaikkien parhaiten kuitenkin näytti poika käyttävän hyväkseen tuota höllyyttä, sillä jo aikaisin alkoi hänelle ilmestyä pahoja ja rivoja tapoja. Laurin vaimo oli kristillinen ja siveä ihminen. Hän varasi aina lapsiansa, eikä antanut heidän pieniäkään rikoksiansa sivu mennä muistuttamatta ja nuhtelematta heitä niistä. Mutta sitäpä ei Lauri kärsinytkään. Lastensa kuulten sätti ja nurkui hän vaimonsa käytöstä lapsiansa kohtaan ja puolusti pieniä rikksellisia äitinsä nuhteita ja muistutuksia vastaan. Erittäinkin poikaansa, tuota ainoaa talon perillistä, varjeli hän niinkuin silmäteräänsä äitin nuhteilta ja varaamisilta, ja peitteli hänen rikksiansa niin paljon kuin suinkin voi.⁸²

Lauri ei antanut vaimonsa ja veljensä puuttua lastensa kasvatukseen, vaan puolusti heidän edessään poikansa rikoksia. Vähitellen, pienistä rötöksistä alkaen Lauri ja hänen poikansa joutuivat kaidalle tielle, ja pitäjässä rikkoontui yhteiskuntarauha tappeluiden, varkauksien ja murhien yleistyessä. Peitari Päivärinnan mielestä levottomuuksien syynä oli Kannilan Laurin perheen vilpillinen lastenkasvatus. Pitäjässä tapahtuneista rikksista molemmat, sekä isä että

⁷⁸ Wolmari ilmestyi vuonna 1889 ja piti sisällään 68 sivuja. Kirja oli ensimmäinen osa kolmiosaisesta kirjasarjasta "*Jälkipoimintoja*"

⁷⁹ Teperi 1986, 49.

⁸⁰ Päivärinta 1887, 208.

⁸¹ Pietari Päivärinta August Ahlqvistille 11.5.1887; SKS KIA n:ot. 35; mt 1983: 8.

⁸² Päivärinta 1887, 10.

poika tuomittiin käräjillä.⁸³ Päivärinta uskoi perisyntiin.⁸⁴ Hänen mielestään vanhempien tärkein velvollisuus oli kasvattaa lapset kurissa ja Herran nuhteessa. Vanhemmat toimivat väärin, jos he eivät juurineet perisyntiä pois.

Perisynti oli olennainen osa sääty-yhteiskunnan kasvatusihannetta. Kansalaisilta vaadittiin kuuliaisuutta maallisen ja hengellisen vallan edessä. Kuuliaisuus ilmeni ihmisten välisissä sosiaalisissa suhteissa ja arkisessa kanssakäymisessä. 1800-luvulla lastenkasvatuksen päämääränä oli kuuliaisuuden ja kunnioituksen opettaminen vanhempia kohtaan ja lapsen omatahto edusti kasvatuksessa perisyntiä, joka juurettiin pois kasvattamalla lapsi kurissa ja Herran nuhteessa. Vanhempien velvollisuutena oli juurruttaa lapsen omatahto pois, jotta lapsi pystyttäisiin kasvattamaan kohti sielun autuutta.⁸⁵ Lapsen omatahto poistettiin käyttämällä kuritusta. Kurittamalla lapsia vanhemmat pelastivat lapsen sielun, ja lapsi jäi näinollen vanhemmille kiitollisuuden velkaan. Lapsen kurittaminen oli aloitettava varhaisessa vaiheessa, koska silloin lapsen omatahdon poistaminen oli helpompaa. Vanhemmalla iällä lapsen omatahdon poistaminen oli paljon vaikeampaa.⁸⁶

Isäin pahat teot lastensa päällä kirjan lopussa Päivärinta kääntyy lukijoiden puoleen ja osoittaa varoittavan sanan vanhemmille:

Jospa minulla olisi ukkosen ääni, niin minä täristäisin kaikkien isien ja äitien sydämiä ja huutaisin heille: ottakaa vaari lastenne kasvatuksesta, joiden haltiaksi Jumala on teidät uskonut. Varokaat, ett'ette kylvä heidän nuoriin sydämiinsä turmeluksen ja turhuuden siemeniä, sillä suuri on teidän edesvastauksenne oleva, jos lapsenne teidän tähtenne joutuvat Kanniaisen Laurin lasten tielle. Minä huutaisin ja rukoilisin kaikkia isiä ja äitejä, että he kasvattaisivat lapsensa Jumalan pelvossa ja ihmisten hävyssä, sillä, joka ei häpee ihmisiä, ei se pelkää Jumalaakan, ja kuitenkin Herran pelko on viisauden alku.⁸⁷

Kai Häggmanin (1994) mukaan perisyntin käsitettä voidaan pitää kasvatusta määrittelevänä negatiivisena käsitteenä ja Jumalan pelkoa kasvatuksen positiivisena tavoitteena. Kasvatettaessa lapsi Jumalan pelossa, kukoistaisivat ihmisen hyveet, erityisesti nöyryys, kuuliaisuus ja ahkeruus.

⁸³ Päivärinta 1887, 132–143.

⁸⁴ Teperi 1986, 45–46.

⁸⁵ Häggman 1994, 141 – 142.

⁸⁶ Häggman 1994, 142.

⁸⁷ Päivärinta 1887, 208.

Kansalle opetettiin katekismusta 1800-luvulla ja katekismuksen osaaminen oli käytännön todiste Jumalan tahdon tuntemisesta.⁸⁸ Päivärintauskoi, että vanhemmat, jotka kasvattivat lapsensa väärin, vetivät Jumalan kostavan käden sukunsa päälle. Vanhemmat, jotka kasvattivat lapsensa vilpillisesti, turmelivat yhteiskuntaa. Vastaavasti perheet, jotka kasvattivat lapsensa Jumalan pelossa ja herran nuhteessa, tekivät työtä yhteiskunnan hyväksi.⁸⁹

Päivärinnan mielestä oman lapsen kanssa sai menetellä niin kuin halusi, mutta kaikesta tekemästään ja tekemättä jättämisestään oli tilivelvollinen Jumalalle. Esimerkkinä tästä on hänen perhe-elämän kuvauksensa. Päivärinta kirjoitti teoksen *Elämäni* vuonna 1877. Teoksessaan hän kuvasi lapsuudenkotinsa tapahtumia. Päivärinnan heränneisiin lukeutuva äiti suuttui pojan jäätyä kiinni kortinpeluusta. Äiti vei jo varttuneen poikansa riiheen ja uhkasi halolla murskata syntiä tehneen ruumiinjäsenen.⁹⁰ Tottelevainen poika ei äidin yritystä estellyt, vaan sanoi nöyrästi: ”*Jos luulette jaksavanne minut elättää vaivaisena, niin lyökää vaan, omannehan olen, tehkää kun tahdotte.*”⁹¹ Päivärinnan mielestä hänen äidillään oli oikeus kohdella lastaan haluamallaan tavalla. Äiti ei kuitenkaan murskannut poikansa kättä. Voidaan olettaa, että tässä tapauksessa vanhempien vastuu Jumalalle sääteli suhtautumista lapsiin. Ennen kyseistä tapausta Päivärinta oli usean vuoden ajan ansainnut elatuksensa renkinä.⁹²

1800-luvun lainsäädännössä lasten kuritus samaistettiin kasvatukseen. Perheen tärkein tehtävä oli kasvattaa lapsi kurissa ja Herran nuhteessa. Lapsen piti osoittaa vanhemmilleen kuuliaisuutta sanoin, teoin ja elein. Kasvatuksen kautta vanhemmilla oli ensimmäinen oikeus lapsen kuritukseen.⁹³ Mikäli vanhemmat aiheuttivat kuritustilanteessa lapsensa kuoleman, luettiin kasvatusnäkökulma rangaistusta määrättäessä lieventäväksi tekijäksi. Lapsen pahoinpidellessä isänsä, oli seurauksena kuolemanrangaistus tai sitä lähinnä seuraava rangaistus.⁹⁴ Teoksessa *Isäin pahat teot lastensa päällä* Päivärinta kuvaa pojan kurittavan isäänsä, ja tämän seurauksena

⁸⁸ Häggman 1994, 142.

⁸⁹ Pohjan-Tähti 31.10.1866.

⁹⁰ Teperi 1986, 50–51

⁹¹ Päivärinta 1895, 24.

⁹² Teperi 1986, 50–51

⁹³ Karonen 2002, 15 – 16.

⁹⁴ Häggman 1994, 142.

syntyy valtaisa tappelu.⁹⁵ Hän halusi teoksessaan häpäistä isän, joka oli laiminlyönyt kasvatuksen.

Kai Häggmanin (1994) teoksen mukaan vielä 1800-luvun puolivälissä vallitsi isäntävaltainen ja hierarkkinen näkemys lasten ja vanhempien suhteissa. Lasten velvollisuutena oli osoittaa vanhemmille kuuliaisuutta ja kiitollisuutta. Vanhemmilla oli oikeus päättää myös lapsen avioliitosta ja elämänurasta. 1800-luvulla ajateltiin, että liiallinen ja epäoikeudenmukainen kuritus oli haitallista. Perheiden tärkein päämäärä oli lapsen kasvattaminen sielun autuuteen. Kuritusta ei pidetty lapsiin kohdistuvana vihana, vaan ankaruudella vanhemmat osoittivat, kuinka paljon he rakastivat lapsiaan.⁹⁶ Teoksessa *Wolmari Päivärinta* ottaa kasvatuskysymyksen uudelleen esille. Lasten vilpillisen kasvatuksen kategoriaan kuului kurittoman kasvatuksen lisäksi myös liiallinen ankaruus. Päivärinta kuvaa teoksessa esimerkillistä isää, joka oli ahkera, raitis ja perheen taloudesta huolehtiva. Naimisiin mentyään tämä oli kääntynyt uskoon ja halusi huolehtia lapsensa kasvatuksesta. Lapsen kasvatus oli perheen isälle niin tärkeä asia, että hän usein korosti vastuutaan. Isän huonona puolena oli, että hän kasvatti poikaansa liian ankarasti. Ankara kasvatus muutti poikaa siten, että tämä alkoi pelkäämään isäänsä ja vääränlaisten kasvatustapojen seurauksena poika alkoi tekemään ilkivaltaa. Päivärinnan mielestä lapsia ei saanut kurittaa syyttä. Yhteiskunta kehittyisi väärään suuntaan, jos vanhemmat kasvattaisivat lapsiaan liian ankarasti. Teoksen lopussa poika pieks naapurin raajarikoksi, pojan isä saa tiedon tapahtumista ja hakkaa pojan henkiveveriin. Poika lähti pois kotoa joutuen kaidalle tielle. Kaikista tapahtumista huolimatta isä uskoi, että liiallinen lempeys kasvatuksessa oli syy pojan kohtaloon.⁹⁷ Päivärinnan kirjoitusten mukaan liiallinen ankaruus oli pahasta. Hänen mielestään vilpilliseen kasvatukseen kuului liiallinen kurittaminen ja kuriton kasvatus. Teoksissa *Isäin pahat teot lastensa päällä* ja *Wolmari Päivärinta* kuvaa lastenkasvatusta esimerkkien kautta, koska kirjoitukset oli tarkoitettu talonpojille. Kirjoittamalla teokset talonpojille Päivärinta halusi tuoda perheasian julkisuuteen ja muuttaa yhteiskuntaa haluamaansa suuntaan. Hänen käsityksensä mukaan vanhemmat omistivat lapsensa ja heillä oli näihin ehdoton määräysvalta.

⁹⁵ Päivärinta 1887, 132 – 143.

⁹⁶ Häggman 1994, 143.

⁹⁷ Päivärinta 1889, 9-21 ja 40 - 68.

Lapsista ei olisi vanhuuden turvaa, jos heitä ei opetettaisi kunnioittamaan vanhempiaan ja tekemään töitä. Päivärinnan kirjoittamissa kirjoissa lapset ottavat esimerkillisesti vanhempansa kotiinsa viettämään vanhuudenpäiviä. 1800-luvulla oli yleistä, että lapset ottivat vanhempansa kotiinsa.⁹⁸ Päivärinta kertoo läpimurtoteoksessaan ja sen käsikirjoituksessa, että hän oli ”kunniavelassa” omalle äidilleen. Kunniavelan takia hän otti äitinsä luokseen asumaan.⁹⁹ Ilmari Havu (1921) on teoksessaan osoittanut, että asia ei ollut niin kuin Päivärinta on kertonut. Alavieskan seurakunta oli vaatinut Päivärintaa ottamaan äitinsä vuonna 1862. Seurakunta oli valmis kääntymään jopa kuvernöörin puoleen, koska se pelkäsi, että Päivärinnan äiti jäisi seurakunnan harteille.¹⁰⁰ Päivärinnan käyttäytyminen, ja hänen kirjoituksensa ovat ristiriidassa keskenään. Kirjoitukset ”kunniavelasta” ovat teennäisiä ja ne on jätettävä vähemmälle huomiolle.

Huoneentaulun mukaan talon isännällä piti olla ehdoton valta talossa.¹⁰¹ Talon isäntä ei yleisesti huolehtinut lastenhoidosta, mutta hänellä oli vastuu kasvatuksesta. Säilyneiden kirjedokumenttien ja Elämäni- teoksen perusteella saa käsityksen Päivärinnan omasta perheestä. Perheen isä oli hänen mukaansa perheen pää. Päivärinnan käsityksen mukaan vanhempien piti olla lapsilleen esikuvia ja kasvatusta piti hoitaa johdonmukaisesti.¹⁰² Päivärinnan perheessä huolehdittiin ja välitettiin lasten kasvatuksesta eikä lasten sallittu puhua rivoja. Perheessä lasten henkisestä sivistämisestä huolehdittiin opettamalla heille lukutaito, kristillinen kasvatusta sekä isänmaan merkitys. Perheen isän kirjasto ja sanomalehdet olivat myös lasten käytettävissä.

Päivärinnalla oli myös huonot puolensa ja lankeemuksensa. Kerran hän oli saapunut kotiin humalassa. Isännän tullessa kotiin kovaäänisesti olivat lapset ja vaimo heränneet siihen. Halutessaan osoittaa kuka oli herra talossa, hän jopa löi vaimoaan. Tilanteen jälkeen Päivärinta häpesi tekemisiään ja pyysi anteeksi omilta lähimmäisiltään.¹⁰³ Perheessä yritettiin kasvattaa kaikki lapset oikealle tielle, mutta aina tämä ei suinkaan onnistunut. Päivärinta joutui asian

⁹⁸ Teperi 1986, 62–63.

⁹⁹ Päivärinta 1895, 63; SKS KIA B 1302, Elämäkertani s. 40. Elämäkertani niteessä on myös käsikirjoitus Aateli-ylpeys. Ks. Jouko Teperin Elämää maaseudulla sata vuotta sitten teoksen lähdeluettelo s. 65; Teperi 1986, 63.

¹⁰⁰ Havu 1921, 26. Ilmari Havu on tutkinut asiakirjaa nimeltä Pöytäkirja vaivaistakseerinki ja Ruotitasauksessa.

¹⁰¹ Häggman 1994, 136.

¹⁰² Juntunen 2003, 36; Päivärinta 1895, 56.

¹⁰³ Teperi 1986, 51.

toteamaan, kun hänen poikansa kuoli salaperäisissä olosuhteissa. Lasten kuolema olikin 1800-luvulla yleistä kaikissa yhteiskuntaluokissa.

Vaikkei se ollutkaan odottamaton, teki sähkösanoma Heinon kuolemasta semmoisen iskun, että olimme tyrmistyneitä siihen paikkaan. Kovalta tuntui isku niin nuoren ja kyvykkään poikani kuolemasta, josta olin niin paljon toivonut ja jota niin verrattomalla rakkaudella rakastin... Uskoni on että kaikki ihmiset olisivat suoneet asian toisin olevan, mutta Jumalan tahdolle ei mitään voi.¹⁰⁴

Päivärinnan mielestä lasten kasvatuksessa oli kyseessä koko isäänmaan onni ja tulevaisuus. Sen takia perheiden asemaan ja niiden tehtävään piti kiinnittää huomiota. Hän halusi esimerkkien avulla tuoda kasvatuskysymykset julkisuuteen ja korostaa väärin kasvatustapojen huonoja seuraamuksia. Esimerkkejä käyttäen Päivärinta pyrki saamaan yleisen mielipiteen heräämään.

Päivärinta kirtisoi vääriä kasvatustapoja Pohjan – Tähti-sanomalehdessä vuonna 1866. Toinen isä oli *“semmoinen kiro-kurkku ja niin rietas puheissansa, etten luule vertaa sille löytyvän”*. Hän ei koskaan *“vanhimman rakkaudella kurita lapsiansa, eikä suo sitä muidenkaan tekevän, vaikka kuinka raskaan rikoksen tekisivät; mutta lapset eivät sittenkään häntä rakasta eivätkä pelkää”*.¹⁰⁵ Hänen mukaansa toinen isä oli päinvastainen tapaus: Tämä ei sietänyt omassa talossaan kortinpelaajia ja alkoholin väärinkäyttäjiä. Talon isännän ollessa hyvällä tuulella häntä saattoi luulla kunnan mieheksi, mutta vihapäissään hän kuitenkin raivosi ja särki tavaroita palasiksi. Isä kohdisti vihansa myös kuuliaiseen vaimoonsa ja lapsiinsa. *“Emäntänsä alinomainen nimittelemisen ja pieksäminen on lastensa jokapäiväinen peili; silti (juuri siksi) lapset ovatkin äitillensä niin tottelemattomat ja hävittömät kuin ovat; nyt meinaavat silmät päästä kynsiä.”*¹⁰⁶ Esimerkin isä kuritti lapsia pienestäkin syystä. Kyseiset perheet ovat samanlaiset kuin *Isäin pahat teot lasten päällä* ja *Wolmari* teoksissa esiintyneet perheet. Päivärinnalla oli tapana esittää asiat esimerkkien kautta ja havainnollistaa asiat mahdollisimman yksinkertaisesti. Perheillä ei olisi hänen käsityksensä mukaan tulevaisuutta ja niiden tulisi käymään huonosti. Hänen kuvauksensa väärästä kasvatuksesta olivat pitkälle kärjistettyjä, mutta hänen kuvauksissaan oli myös paljon positiivisia esimerkkejä. Perheet, jotka hoitaisivat tunnollisesti lastensa kasvatuksen saisivat maallisia rikkauksia. Pietari Päivärinnan mielestä oikean ja

¹⁰⁴ Havu 1921, 62. Heino Päivärinta oli suorittanut Oulun kanttori- ja urkurikoulun ja toiminut Ylivieskassa lukkarin sijaisena.

¹⁰⁵ Pohjan-Tähti, 10.10.1866, 31.10.1866, 12.12.1866, 19.12.1866. Artikkelin ”Erään mieli-vaivaisen puheita, tullessansa pitopaikkaan”. Samannimisiä artikkeleita julkaistiin Päivärinnan nimellä neljässä Pohjan tähden numerossa.

¹⁰⁶ Pohjan-Tähti 12.12.1866.

tunnollisen lastenkasvatuksen seurauksena yhteiskunta voisi paremmin.¹⁰⁷ Kirjoittamalla tendenssikirjat ja Pohjan-Tähteen sanomalehtiartikkelin Päivärinta yritti saada yleisen tietoisuuden heräämään perheissä. Hän syytti yhteiskuntarauhan särkymisestä perheitä, jotka hoitivat lastenkasvatuksen vilpillisesti. Tänä päivänä syytetään yhteiskuntaa siitä, että yksilö joutuu kaidalle tielle. Päivärinnan käsitys tapahtuman kulusta oli päinvastainen. Hänen mukaan yhteiskunnan parantamisen ensimmäinen ja tärkein tekijä olisi, että perheet hoitaisivat kasvatuksen kunnollisesti.

2.2 Näyttäjäjärjestelmä ja naisen siveellisyys

1800-luvun alussa sanomalehdistössä keskusteltiin naisasiasta ja yksilön oikeudesta valita aviopuoliso. Vastakkain olivat kaksi aatesuuntaa, nationalistinen ja liberaalinen. Nationalistit korostivat naisten tärkeää asemaa kotona ja kansakunnan äiteinä. Liberaalit puolestaan olivat myöntämässä naisille kansalaisoikeuksia.¹⁰⁸ Suomessa käydyn perheideologisen keskustelun leimallinen piirre oli nationalistisen aatesuunnan keskeisyys ja liberalististen näkemysten vähäisyys. Suomessa käytyjen yhteiskunnallisten perhekeskustelujen keskeisiä kysymyksiä olivat yksilön vapaus, inhimilliset perusoikeudet sekä tasa-arvo. Perheen näkökulmasta ongelmaksi muodostui naisen kansalaisuus, sillä kansalaisuuden myötä nainen saisi vapauden päättää asioistaan ja elämästään. Naisen vapaudet konkretisoituivat aluksi oikeutena valita aviopuoliso ja koulutus. Myöhemmin keskustelunaiheiksi tulivat naisen oikeudet ammattiin ja poliittiseen päätöksentekoon.¹⁰⁹

1800-luvulla Suomessa rakennettiin kansallisvaltiota, jonka seurauksena yhteiskunnallisissa keskusteluissa painotettiin valtion ja kansakunnan onnea, kun taas yksilön onni jäi vähemmälle huomiolle. Yhteiskunnallista keskustelua leimasivat isänmaalliset käsitteet kuten kotimaa, äidinkieli tai isänmaa. Tämän seurauksena perhe sai voimakkaan ideologisen latauksen, ja myös perhe nähtiin tärkeänä instituutiona pyrittäessä isänmaallisiin ja kansallisiin päämääriin. Yhteiskunnallinen sivistyneistö käänsi katseensa alaspäin ja alkoi hakea kansasta tukea päämäärilleen ja legitimaatiota pyrkimyksilleen. 1840-luvulla yhteiskunnallisissa keskusteluissa

¹⁰⁷ Teperi 1986, 52.

¹⁰⁸ Häggman 1994, 201–203.

¹⁰⁹ Häggman 1994, 220 – 222.

nousi kuitenkin naisemansipaatiokäsité julkisuuteen. Julkisissa keskusteluissa kiinnitettiin tuolloin huomiota naisen asemaan avioliitossa, sillä siinä nähtiin puutteita ja asiasta piti siksi keskustella. Naisemansipaatio toi julkisuuteen monet perheiden ongelmat ja se uhkasi selvästi miehen valta-asemaa perheessä. Ilmiötä pidettiin uhkaavana, koska suurin kritiikki kohdistui koko yhteiskuntaa ja varsinkin kirkkoa kohtaan.¹¹⁰

Päivärinnan mielipiteet naisen aseman parantamisesta olivat uudenaikaisia hänen toimiessaan säätyvaltiopäivillä. Omille ajatuksilleen hän haki perusteet suoraan Raamatusta.

Raamattu kertoo meille, että kun Jumala loi ihmisen loi hän heidät mieheksi ja vaimoksi ja sanoi: lisääntykää, hedelmöitykää ja tehkää maa teille alamaiseksi. Ei se sanonut miehelle: tee sinä maa alamaiseksi ja jätä vaimo syrjään, vaan hän sanoi miehelle ja vaimolle yhteisesti: tehkää te... Surkeata on nähdä sitä sortotilaa, jossa nainen meidänkin maassamme on ollut, häntä kun on pidetty jonakin nukkena ja vauvana, jonka kanssa on leikitty ikäänkuin jonkun leikkilelun kanssa.¹¹¹

Ylivieskan lukkari päätyi myös omakohtaisten kokemusten kautta samaan tulokseen Raamatun kanssa.

Tarkastellessani ja tutkiessani ihmisen elämää ja menoja, en ole nähnyt koskaan parempia ihmisiä kuin mies- ja akkaväki. Miksi siis kielletään, ettei saisi nauttia yhtäläisiä oikeuksia? Omasta kokemuksestani tiedän, että jos nainen siveellinen voima ei olisi minua ollut tukemassa, niin en tiedä mikä minä olisin.¹¹²

Mielenkiintoista on se, että hän ajatteli naisen olevan tasavertainen miehen kanssa, ja jossakin suhteessa jopa tätä parempi. Naisasiassa Päivärinnan kannanotot olivat edistyksellisiä, ja omien sanojensa mukaan hän oli naisten oikeuksien puolustaja.¹¹³ Hänen mielestään suomalaisessa yhteiskunnassa pitäisi parantaa naisen asemaa ja naiselle pitäisi antaa yhtäläisiä oikeuksia kuin miehelle. Naiselle voitaisiin antaa oikeuksia, mutta miehen asema perheessä piti säilyä ennallaan. Siitä ei ollut epäilystäkään, etteikö mies ollut perheen pää Päivärinnan mukaan, sillä useissa hänen kirjoituksissaan miehen määräysvalta perheessä korostui. Hänen kommenttejaan vastustettiin talonpoikaissäädystä voimakkaasti. Talonpoikaissäädyn keulahahmoja oli muun muassa Agothon Meurman, joka vastusti naisen aseman parantamista. Meurmanin mielestä naisen asemaa ei saanut muuttaa ja hän vetosi naisen kutsumukseen, joka oli perheen parissa.¹¹⁴

¹¹⁰ Häggman 1994, 163.

¹¹¹ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 12.4.1888, 852.

¹¹² Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 12.4.1888, 853.

¹¹³ Ks. talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 11.5.1888, 1289.

¹¹⁴ Jossas 1990, 118.

Tasavertaisen naiskuvansa kautta Päivärinta kritisoi perinteistä naittajärjestelmää ja asettui sitä vastaan. Hänen mukaansa yksilöllä oli oikeus valita elämäkumppaninsa. Naittajärjestelmä edusti Kai Häggmanin mukaan huoneentaulujen hengen mukaista yhteisöllisyyttä. Järjestelmä koski perheen parissa asuvia tyttäriä ja poikia. Tyttären vanhemmalta, naittajalta, piti ehdottomasti pyytää lupa ennen kihlausta. Lupa oli niin ehdoton, että ilman sitä kihlaus oli pätemätön. Nainen oli ennen avioitumistaan iästään riippumatta holhouksenalainen, ja vanhemmat päättivät käytännössä myös kotona asuvien poikien naittamisesta. Vanhemmat pystyivät julistamaan lapsensa perinnöttömiksi, jos nämä eivät hyväksyneet puolison valintaa. Avioituttuaan nainen siirtyi miehensä edusmiehisyyden alaiseksi ja seurasi miestänsä tämän säätyyn.¹¹⁵ Valtiopäivillä naittajärjestelmä tuli säädyissä keskustelun aiheeksi 1860-lvulla. Keskusteluissa päähuomio kiinnittyi naisen oikeuksien laajentamiseen ja naisen mahdollisuuksiin astua julkisen toiminnan piiriin. Naimattoman naisen oikeuksien täysivaltaisuuskeskusteluun liittyi vanhempien naittajavallan lakkauttaminen.¹¹⁶ Katsottiin, että naittajavalta ei ollut harmoniassa naisten kansalaisoikeuksien kanssa. Säädyissä esitettiin ja hyväksyttiin, että nainen sai 21 vuotta täytettyään mennä naimisiin ilman naittajan suostumusta. Naittajavallan purkaminen oli johdonmukaista seurausta uudentalaisista perhe- ja avioliittoihanteista. Naisen oikeuksien laajentaminen liittyi laajempaan uudistuskokonaisuuteen - talouden vapauttamiseen. Elinkeinolainsäädännön uudistamiseen sisältyi ajatus, että naittamattoman naisen vajaavaltaisuus ei saanut jarruttaa elinkeinoelämää.¹¹⁷

Valtiopäivillä naittajavaltakysymys jakoi säädyt ennallaansäilyttäjiin ja uudistajiin, ennallaansäilyttäjien löytyessä pääasiassa papistosta ja talonpoikaissäädystä. Ennallaansäilyttäjät hakivat perustelunsa menneisyydestä, Vanhan Testamentin Luomiskertomuksesta, Lutherin huoneentauluista ja sääty-yhteiskunnan perinteisestä tavasta. Huoneentaulu edusti perinteistä alamais- ja esivaltasuhdetta painottavaa kristillisyyttä. Varsinkin talonpojat turvautuivat perusteluissa Raamattuun ja huoneentaulun arvoihin. Talonpojille talo oli perheen ihanne, jossa miehen, naisen, vanhempien ja lasten välillä valitsi periaatteellinen hierarkia ja epäsymmetria. Ihanteeseen kuului myös se, että yksilön oli toimittava lähiyhteisön ehdoilla. Uudistajat löytyivät suurimmaksi osaksi porvaristosta ja sivistyshenkisen nationalismin edustajista, mutta

¹¹⁵ Häggman 1994, 137 ja 201–204.

¹¹⁶ Häggman 1994 201 – 205.

¹¹⁷ Häggman 1994, 203 – 204.

uudistajien joukossa oli myös aateliston ja talonpoikien edustajia. Heidän mielestään perhe piti perustua yksilöiden väliselle rakkaudelle, luottamukselle ja jopa tasa-arvolle. Kannattajien ongelmana oli, puolustaako uudistusta vapauden ja tasa-arvon vuoksi, vai onnellisen perhe-elämän näkökulmasta. Kaikesta huolimatta uudistajien naisnäkemyksen taustalla oli sama olemus- ja kutsumusajattelu kuin ennallaansäilyttäjäilläänkin. Uudistajien mielestä naisen kutsumus oli kansalaisuudesta huolimatta perheen parissa. Vuoden 1864 täysivaltaisuusasetukseen säädettiin, että nainen vapautettiin 21 vuoden iässä naittajan vallasta. Asetus oli kuitenkin ennallaansäilyttäjien ja uudistajien välinen kompromissi, koska siinä säädettiin, että vastoin vanhempien tahtoa avioituneen tyttären sai jättää perinnöttömäksi.¹¹⁸

Päivärinta asettui naittajavaltakysymyksessä talonpoikaissäädyn yleistä kantaa vastaan. Hänen kantansa mukaan puolison valinnan piti perustua rakkauteen, ei taloudellisen omaisuuden kasvattamiseen.¹¹⁹ Myös oman avioliitonsa hän oli solminut rakkaudesta, mikä voidaan todeta *Elämäni*-teoksesta. Puolisot pystyivät tekemään yksilöllisen ratkaisun ilman vanhempien ja suvun painostusta, koska he olivat molemmat kotoisin köyhistä olosuhteista. Säätörajat tai varallisuus ei rajannut heidän yksilöllistä vapautta valita aviopuolisoa. Päivärinta arvosti suuresti vaimoaan ja piti häntä vertaisenaan sekä työkumppaninaan.¹²⁰ Perheen tärkeimmän tehtävän ja ytimen piti olla lasten kasvattaminen siveellisiksi ihmisiksi ja kansalaisiksi. Tämän takia perheen ydin ei saanut perustua taloudellisiin seikkoihin, sillä taloudellisiin asioihin perustuva perhe ei pystynyt kasvattamaan yhteiskuntaan siveellisiä kansalaisia. Vaikka naisen oikeuksia laajennettaisiin, niin naisen kutsumus oli perheen parissa. Päivärinnan kirjoittamat kirjat *Mökin Maiju*, *Väärä Mammona* ja *Torpan poika* liittyvät keskusteluun naittajajärjestelmästä, ja kyseisissä kirjoissa hän kritisoi naittajajärjestelmää.¹²¹ 1800-luvulla korostettiin onnellista avioliittoa yhteiskunnan ja valtion perusedellytyksenä. Päivärinnan mielestä pakkoavioliitot olisivat paitsi henkilökohtainen, myös yhteiskunnallinen onnettomuus.¹²²

¹¹⁸ Häggman 1994, 201 – 207.

¹¹⁹ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 11.5.1888, 1289–1290.

¹²⁰ Päivärinta 1895, 17.

¹²¹ Juntunen 2003, 90 – 93.

¹²² Häggman 1994, 167; Juntunen 2003, 92.

Päivärinnan kirjoittamissa kirjoituksissa mainitaan käsite siveys naisen yhteydessä muodossa tai toisessa.¹²³ Siveellisyyssivistä käyttivät valtio-oppiin ja lehtimiehet yksilöllisesti ja tilanteen mukaan. Käsitteellä viitattiin yleensä hyvään tapaan ja ihmisten hyveisiin, ja yleensä kaikki moraalisesti positiivinen oli siveellisyyttä. 1800-luvun yhteiskunnallisissa keskusteluissa perheestä ja naisesta käytettiin käsitettä siveellisyys. Siveellisyydellä tarkoitettiin monia asioita, ja se kokosi yhdistäen saman käsitteen alle kasvatuksen sekä naisen ja avioliiton ihanteita. Johan Vilhelm Snellman antoi Suomessa vaikutusvaltaisimman teoreettisen ja valtio-opillisen määritelmän siveellisyydelle. Siveellisyys oli pyrkimystä hyvään ja oikeaan. Määritelmässä korostettiin perhetavan ja kansallisen tavan yhteyttä. Siveellinen perhe-elmä ei ollut mahdollista, jos valtion jäseniltä puuttui kanslaishyveet: lähimmäisenrakkaus, lainkuuliaisuus, velvollisuudentunto, jumalanpelko ja isänmaallisuus. Siveellisyys tuli esille siinä, että yksilön tahto ja lainsäädäntö oli yhdenmukaista. Valtion lainsäätäjien piti tuntea kansan hyväksymät eettiset normit ja tavat. Yhteiskunnan siveellisyys näkyisi kansalaisten elämäntavoissa ollen kasvatuksella muutettavissa. Kouluissa ja yhteiskunnassa ei voinut opettaa siveellisyyttä, vaan sen oli tapahduttava perheissä. Perheissä tapahtuvalla lapsen kasvatuksella pystyttäisiin takaaamaan yhteiskunta- ja valtioelämän siveellisyys. Lapsen kasvatuksen piti tapahtua äidin ympärille keskittyneen onnellisen perhe-elämän puitteissa. Naisen siveelliseen tilaan nojasi koko valtion ja yhteiskunnan onni, koska perhe oli yhteiskunnan siveellinen perusta. Perheen siveellisyys oli asetettu kansallisvaltion moraaliseksi perustaksi.¹²⁴ Arja Juntunen (2003) teoksen mukaan Päivärinta osoitti useissa kirjoituksissa, että siveellisyys oli naisen ominaisuus ja tehtävä. Naisen kutsumus oli perheen parissa siveellisenä äitinä ja vaimona. Äidin velvollisuutena oli opettaa ja ylläpitää pyrkimystä hyvään ja oikeaan. Päivärinta kritisoi kirjoituksissaan useaan otteeseen naisen huonoa asemaa yhteiskunnassa, ja hänen mukaansa naisen asemaa piti yhteiskunnassa parantaa.¹²⁵

2.3 Naisen yhteiskunnallinen asema

Perheinstituution keskeisenä asiana oli, että naisen piti olla kaikissa elämän osa-alueilla miehelleen alamainen ja kuuliainen. Lainsäädännössä säädettiin naisen riippuvuudesta ja

¹²³ ks. Juntunen 2003, 60 – 61 ja 88.

¹²⁴ Häggmån 1994, 179 – 189; Juntunen 2003, 88.

¹²⁵ Juntunen 2003, 122 – 123.

alamaisuudesta miehestään. Vaimon alamaisuus miehelleen toteutui myös lainsäädännön kautta omaisuudenhallinnassa ja naisen edustaessa itseään. Huoneentaulun mukaan mies oli huonekunnan elättäjä ja johtaja. Asemansa takia mies oli perheessä muiden yläpuolella ja hänellä oli siinä suhteessa velvollisuuksia ja oikeuksia. Tästä huolimatta hän ei saanut käyttää valtaansa väärin ja hän oli tekemisistään ja tekemättä jättämisistään tilivelvollinen Jumalalle. Kuten Jeesus rakasti seurakuntaansa, niin samalla tavalla miehen piti rakastaa vaimoaan ja lapsiaan. Lisäksi palkollisia piti kohdella oikeudella ja kohtuudella.

Toisiaan täydentävät vaimon, emännän ja äidin roolit määrittivät naisen elämää 1800-luvulla. Nainen oli emäntänä sääty-yhteiskunnassa merkittävässä asemassa, koska neljännessä käskyssä kehoitettiin lapsia ja palvelijoita tottelemaan isäntää ja emäntää. Siksi nainen oli kollektiivisessa ja hierarkkisessa yhteiskunnassa emäntänä kunnioituksen ja alamaisuuden kohde. Emännässä arvostettiin useita ominaisuuksia, mutta tärkeimmiksi nousivat velvollisuudentunto ja työkyky. Velvollisuudentuntoinen emäntä toisi talolle menestystä, kun taas laiska tuhoaisi talon maineen ja menestyksen. 1840-luvulta lähtien julkisessa keskustelussa painotettiin naisen asemaa perheen äitinä. Perheessä naisen tehtävänä ja velvollisuutena oli pitää lapset kurissa ja herran nuhteessa. Miehen kuoltua nainen vapautui tämän holhouksesta. Suomalaisessa yhteiskunnassa oli tapana perustella naisen ja miehen erilaiset kutsumukset vetoamalla luontoon ja Jumalaan.¹²⁶

Valtiopäivätoiminnan alkaessa uudelleen naisemansipaatio nousi säädyissä keskustelun aiheeksi. Naisen oikeus opiskella yliopistossa tuli säädyissä esille vuoden 1877 valtiopäivillä. Säädyt olivat myötämielisiä asialle, mutta asia ei edennyt. Muutama vuosi myöhemmin Minna Canth julisti kirjoituksissaan naisliikkeen päämääriä ja periaatteita. Asia kehittyi niin paljon eteenpäin, että 1880-luvulla naisemansipaatiosta ja siihen liittyvästä naisliikkeestä ei voitu keskustella julkisesti enää pelkästään aatteellisena kysymyksenä, vaan naisliikkeet lähtivät ajamaan uudistuksia, joiden tavoitteena oli antaa naisille oikeus opiskella yliopistossa, mahdollistaa kansakouluissa poikien ja tyttöjen yhteisopetus sekä naisen aseman parantaminen avioliitossa. Tilanne kehittyi siihen suuntaan, että naisliikkeen ajamat tavoitteet saivat myönteisen kannan 1880-luvun loppupuolella.¹²⁷

¹²⁶ Häggman 1994, 136 – 139 ja 192.

¹²⁷ Jossas 1990, 117-119, Tuominen 1964, 256.

Naisilla oli vuodesta 1882 lähtien oikeus opiskella erityisluvalla yliopistossa. Valtiopäivillä 1888 porvaris- ja talonpoikaissäädystä tehtiin aloite, että naisille annettisiin oikeus opiskella yliopistossa. Aloitteen mukaan naisille pitäisi antaa samanlaiset oikeudet opiskella kuin miehille. Talonpoikaissäädyn kanta oli aikaisemmin ollut kielteinen naisasian kysymyksissä, mutta nyt kannat olivat muuttuneet myötämielisiksi.¹²⁸ Päivärinta kuului säädyn niihin edustajiin, jotka olivat antamassa naisille oikeuden opiskella yliopistossa.

Onhan monta kertaa nähty naisia, joiden ei haluta antautua perheellisiin oloihin ensinnäkään, ja kun niin on asian laita, niin miksei niiden anneta mennä yliopistoon ja jatkaa siellä opintojaan, jos se heidän luonteellensa sopii. Minä en tosiaakaan ymmärrä, miksi sitten yliopisto ensinkään on perustettu, jollei juuri opintojen harjoittamista varten. Ne, jotka tahtovat alhaisemmista naiskouluista mennä miehelään, ne menköö, niille taas jotka tahtovat jatkaa opintojaan, annettakoon oikeus kiivetä opin portaita niin korkealle kuin ikäpäivinä voivat.¹²⁹

Asia herätti vilkasta keskustelua säädystä. Vastustajat puolustivat kantaansa sillä, että yliopistot eivät olisi luonnollista naisille. Naisen tehtävä ja kutsumus oli perheen parissa kasvattaa lapset kurissa ja herran nuhteessa. Päivärinta vastasi väitteisiin vetoamalla Raamattuun ja vanhaan sananlaskuun.

Sanotaan, että kun nainen sivistyy, niin ei hän enää mene ensinkään kyökkiin, ei keitä puuroa eikä perunoita. Tämä on turhaa pelkoa, sillä samoin kuin raamatun sanat, mieheksi ja vaimoksi Jumala heidät loi, pysyy totena, samoin pysyy totena tuo suomalainen sananlasku: vesille venehen mieli tervatultakin teloilta, neidon mieli miehelähän korkeastakin kodista. En usko että tuo luomisen käsky heidän mielestään haihtuu, vaikka saavatkin sen sivistyksen ja ne oikeudet, mitkä miehellä ovat. Ja en ymmärrä mikä vaara siitä olisi kansalle, että saadaan sivistyneitä perheen-äitejä. Niinkuin sanoin, luultavaa on, että useimmat naiset tyytyvät perheen-äidin tehtävään eivätkä siis tule kohoomaan ylemmälle opinkannalle kuin mitä nais-alkeskouluissa annetaan.¹³⁰

1800-luvulla oli tyypillistä perustella vastaukset Raamatulla. Päivärinta uskoi, että naiset pysyisivät perheen parissa ja hoitaisivat tehtävänsä. Naisen taipumuksen vuoksi Päivärinta uskoi naisen sopeutuvan erityisesti lääkärin uralle. Naisella oli lääkärinä toimimiseen paljon paremmat taipumukset kuin miehellä.¹³¹ Valtiopäivillä vain pappissäädyn vastustaessa aloitetta tuli anomuksen lopulliseksi ratkaisuksi, että naisille annettiin mahdollisuus ilman erillistä pyyntöä opiskella yliopistossa. Ruhtinaskunnan hallitsija ei kuitenkaan hyväksynyt anomusta, vaan

¹²⁸ Jossas 1990, 119; Tuominen 1964, 354.

¹²⁹ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 12.4.1888, 853.

¹³⁰ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 12.4.1888, 853.

säilytti opiskeluoikeuden luvanvaraisena. Vuonna 1890 varakansleri myönsi naisille oikeuden opiskella yliopistossa, mutta varsinaisen opiskeluoikeuden naiset saivat vasta vuonna 1901.¹³²

Toinen koulukysymys, joka vaikutti naisen asemaan, oli kansakoulujen yhteisopetusta koskenut ongelma.¹³³ Yhteisopetuksen ongelman juuret olivat vuonna 1866 annetussa kansakouluasetuksessa. Asetuksen mukaan kansakouluja voitiin perustaa erikseen tytöille ja pojille tai molemmille yhteiseksi, mutta tytöille ja pojille ei saanut antaa opetusta samanaikaisesti. Kansakouluasetukseen kohdistui jo julkaisuvuodesta lähtien muutospainetta. Vuonna 1888 yhteisopetuksen ongelma tuli valtiopäivillä esille keskusteltaessa säädyissä valtionavun myöntämisestä yhteiskouluille. Asia herätti vilkasta keskustelua, mutta talonpoikaissäädyn kannaksi tuli se, että yhteiskouluille ei anneta valtionapua. Päätöksestä huolimatta kansakouluasetuksen muutoksella yhteisopetus mahdollistettiin vuonna 1889 kaupunkien alemmissa kansakouluissa. Asetus ei tuonut muutoksia maaseudulle, koska ylemmissä kouluissa yhteisopetus oli mahdollista vain erityisluvalla.¹³⁴ Valtionavun myöntäminen yhteiskouluille nousi uudelleen esille seuraavilla valtiopäivillä. Valtiopäivillä Päivärinta otti kantaa yhteisopetuksen ongelmaan perustelemalla naisen tasavertaisuutta miehen rinnalla.

On sanottu, että miehet ovat valtion miehiä, mutta naiset eivät ole valtion naisia ja kuitenkin ei minun mielessäni ole tässä maailmassa muita ihmisiä kuin miehiä ja naisia.¹³⁵

Hän ei ymmärtänyt, minkä takia kansakouluissa ei voisi antaa yhteisopetusta.

Sen mukaan kuin minä ymmärrän ovat miehet ja naiset sitte aina yksissä asuneet ja eläneet, yksissä perheissä, yksissä huoneissa, yksissä kirkoissa ja tällä yhteisellä elämällään ne ovat koko maailmaa eteenpäin vieneet.¹³⁶

Valtiopäivillä esitetyn kannan mukaan Päivärinta hyväksyi yhteisopetuksen. Hänen mielestään yhteiskoulu oli saatettava taloudellisesti samanveroiseen asemaan kuin erilliset poikakoulut. Vuoden 1888 valtiopäivillä talonpoikaissääty hyväksyi valtioavun myöntämisen yhteiskouluille. Useaan otteeseen Päivärinta korosti valtiopäivillä miehen ja naisen tasavertaisuutta. Samaten hän ehdotti valtiopäivillä huumorilla, että miehet ja naiset pantaisiin asumaan eri pitäjiin.

¹³¹ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja, 12.4.1888, 854

¹³² Tuominen 1964, 355.

¹³³ Jossas 1990, 120.

¹³⁴ Laamanen 2000, 36.

¹³⁵ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 16.4.1888, 856 – 857.

¹³⁶ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 16.4.1888, 857.

Salittakoon minunkin laatia uusi ponsi. Minä koettaisin säädylle ehdotella, että eiköhän olisi paras, että miehet ja naiset luokiteltaisiin ja lähetettäisiin ne asumaan eri pitäjiin ja kaupunkeihin. Sittenhän nähdään mihinkä ne naiset pystyvät.¹³⁷

1880-luvun alussa aviovaimon varallisuusosoikeuksien parantamisesta tehtiin useita aloitteita säätyvaltiopäiville. Aloitteissa pyrittiin antamaan aviovaimoille laajempi oikeus hallita omaisuuttaan. Tämä toteutettaisiin säätämällä puolisoitten välille erillisvarallisuus ja vaimolle täysi oikeussubjektin asema.¹³⁸ Vuoden 1885 valtiopäivillä säädöt pääsivät yhteisymmärrykseen aviovaimon varallisuusosoikeuksien parantamisesta, ja senaatti teki seuraavilla valtiopäivillä esityksen, jossa ehdotettiin muutosta avioliittolainsäädäntöön.¹³⁹ Myös Päivärinta oli valmis parantamaan naisen taloudellista ja oikeudellista asemaa avioliitossa. Hänen kantansa mukaan perinteiseen kristilliseen avioliittoon ei tarvinnut tehdä suuria muutoksia, koska puolisoitten oikeudet avioliitossa olivat yleisesti ottaen kunnossa. Avioliittojen tietyistä piirteistä hän oli kaikesta huolimatta huolestunut.

Mutta niinkuin sanoin, löytyy kyllä poikkeuksiakin erittäinkin kaupunkielämässä ja joskus maaseudullakin, niin että mies todellakin on niin tunnoton, että riistää vaimonsa ja lapsensa puti puhtaaksi. Minä olen nähnyt että eräs hyvästi toimeen tulevan talon isäntä katsoi hyväksi lähteä Amerikkaan. Lieneekö tuossa nyt ollut mitään kostonpyyntöä en tiedä, mutta asia kuitenkin kävi niin, että mies lähetti jonkun ajan perästä jollekulle tuttavalleen valtakirjan tänne Suomeen, ett' hän möisi talon kaluineen kiluineen, möisi maansa ja mantunsa ja lähettäisi Amerikkaan. Toinen sen tekikin ja lapsilla ja vaimolla ei ollut mitään turvaa, vaan joutuivat lumealesuiin ja pitäjän vaivaihoidon elätettäväksi.¹⁴⁰

Tällaisten tapausten takia Päivärinta oli valmis parantamaan aviovaimon taloudellista ja oikeudellista asemaa. Naisen oikeus perheen omaisuuteen parani säädettäessä vuonna 1889 laki aviopuolisoiden omaisuus- ja velkasuhteista. Laki ei tuonut tilanteeseen suuria muutoksia, koska se säilytti puolisoitten yhteisvarallisuuden ja aviomiehen edusmiehisyyden. Aviomiehellä oli edusmiehisyyden kautta oikeus hallita yhteistä pesää ja tehdä vaimon puolesta oikeustoimia. Lain mukaan vaimolle säädettiin kuitenkin oikeus hallita ansaitsemiaan varoja.¹⁴¹

¹³⁷ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 16.4.1888, 857.

¹³⁸ Nousiainen 2001, 105.

¹³⁹ Tuominen 1964, 256 – 257.

¹⁴⁰ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 11.5.1888, 1289–1291.

¹⁴¹ Nousiainen 2001, 105.

Miehen valtaa ei saanut kaventaa perheessä, mutta naisen asemaa piti parantaa. Nainen ei hylkäisi omaa velvollisuuttaan, jos hänelle annettaisiin oikeus opiskella yliopistossa. Ei voida sanoa, että Pietari Päivärinnan kannanotot olisivat ainutlaatuisia, koska naisten oikeudet laajenivat juuri 1800-luvun loppupuolella. Valtiopäivillä hänen naisten asemaan liittyvät puheenvuoronsa herättivät kuitenkin huomiota. Häntä pyydettiin vuonna 1888 kirjoittamaan runo Suomen Naisyhdistyksen kalenteriin Excelsioriin. Samassa numerossa ilmestyi muun muassa Minna Canthin ja Luciana Hagmanin teokset.¹⁴²

3. Rautatien, kansakoulun ja kirjaston sankari

3.1 Pohjanmaan rautatie

Vuoden 1863 valtiopäivillä nousi esille rautatieasiat. Pitkän keskustelun jälkeen säädetyt hyväksyivät, että seuraava rautatie rakennetaan Hämeenlinnasta Tampereelle. Keisari kuitenkin kumosi säätyjen tekemän päätöksen ja rautatie tuli kulkeemaan Riihimäeltä Pietariin. Pietari Päivärinta seurasi varmasti suurella todennäköisyydellä sanomalehtikeskusteluja, jotka koskivat radan rakentamista. Uudestaan rautatien rakennustyöt nousivat esille vuoden 1882 valtiopäivillä. Samoilla valtiopäivillä Päivärinta kuului rautatievaliokuntaan, jonka tehtävänä oli ratkaista kaikki rautateitä koskevat kysymykset. Valtiopäivillä oli esillä kaksi kilpailevaa rautatiesuunnitelmaa, rakennetaanko rautatie Savon vai Pohjanmaan suuntaan. Senaatti esitti, että rautatie rakennetaan Savoon ja rautatievaliokunta yhtyi esitykseen.¹⁴³ Valiokunnassa Päivärinnan kanta oli, että rautatie rakennetaan Savon suuntaan, mutta hänen kantansa muuttui valtiopäivien aikana. ”*Totta on, että minä alussa puolustin keskirataa, mutta valiokunnan jäsenenä huomasin olevan tarpeellista uhrata itsepintaisuutensa ja antaa oikeus muiden ihmisten vakuutuksille*”¹⁴⁴

¹⁴² Teperi 1986, 340.

¹⁴³ Tuominen 1964, 299.

¹⁴⁴ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 23.5. 1882, 1068.

Osan valtiopäivämiehistä vaihtaessa kantaansa Päivärinta ja Pohjanmaan valtiopäiväedustajat vaativat rautatien rakentamista Ouluun. Säädys joutuivat äänestämään, rakennetaanko rautatie Savon vai Pohjanmaan suuntaan. Äänestystuloksena oli, että vain aatelisto kannatti radan rakentamista Savoan. Selvällä enemmistöllä porvaristo, talonpojat ja papisto kannattivat radan rakentamista Pohjanmaalle. Seuraavaksi asia eteni rautatievaliokunnan käsiteltäväksi. Valiokunnassa pohdittiin, minkä kautta rautatie rakennetaan Ouluun. Päivärinnan kantana oli, että rata rakennetaan Ylivieskan kautta Ouluun. Toisena vaihtoehtona valiokunnassa oli radan rakentaminen Pulkkilan kautta. Porvariston edustajat vaativat rataa lähelle rannikkokaupunkeja, mutta talonpojat ja papisto kannattivat sisämaata. Vaihtoehtoja keskusteltiin aktiivisesti valiokunnassa ja lopulta asiasta tehtiin kompromissi. Valiokunta yhtyi Päivärinnan esitykseen, että rautatie rakennetaan muutamien peninkulmien päästä rannikosta. Seurauksena oli, että valtiopäivien aikana tehtiin päätös rautatien rakentamisesta Ylivieskan kautta Ouluun.¹⁴⁵

On vaikea analysoida, mitä yksityinen valtiopäivämies on saanut aikaan valtiopäivillä. Päivärinta ei pystynyt suuresti vaikuttamaan siihen, että rata päätettiin rakentaa Pohjanmaalle. Hän saattoi kuitenkin vaikuttaa voimakkaammin siihen, että rata päätettiin rakentaa Ylivieskan kautta Ouluun. Päivärinnalla oli mahdollisuus vaikuttaa valtiopäivillä, koska hänellä oli vankka kannatus talonpoikaissäädystä. Vuoden 1882 valtiopäivillä valittiin talonpoikaissäädystä 17 valitsijamiestä päättämään valiokuntapaikoista. Osallistuessaan ensimmäisen kerran valitsijamiesvaaleihin, Päivärinta sai viidenneksi eniten ääniä.¹⁴⁶ Ilmari Havun (1921) teoksen mukaan oli Päivärinnan ansiota, että Ylivieskan rautatiestä päätettiin vuonna 1882. Havu oli Päivärinnan kuoleman jälkeen kierrellyt Ylivieskassa ja haastatellut asiassa kymmeniä ihmisiä. Haastatteluista oli ilmennyt, että ihmiset pitivät Päivärinnan ansiona radan rakentamista Ylivieskan kautta Ouluun.¹⁴⁷ Ensimmäinen juna ajoi Ylivieskan kautta Ouluun 11.6.1886 ja tapahtumasta kirjoitettiin useita kirjoituksia Kaiku-sanomalehteen. Kirjoituksissa oltiin sitä mieltä, että rautatien saaminen Ylivieskaan oli Päivärinnan ansiota. Päivärinta sai kunnian pitää rautatien avajaisilaisuudessa juhlapuheen, koska hän oli Ylivieskassa rautatien sankari.¹⁴⁸ Ylivieskan taloudellinen tilanne parani rautatien valmistumisen jälkeen, koska alueelle

¹⁴⁵ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 4.5.1882, 836 – 837; Teperi 1981, 697 – 698; Tuominen 1964, 298.

¹⁴⁶ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 25.1.1882, 36 – 37.

¹⁴⁷ Havu 1921, 52; Teperi 1981, 697 – 698.

¹⁴⁸ Kaiku 23.6.1866.

perustettiin rahtausasemia, joista kuljetettiin tervaa pääasiassa Ouluun. Tavallista kansaa hyödytti kaikista eniten se, että tavaliiikenne keskittyi Ylivieskaan. Seurauksena oli, että radan valmistumisen jälkeen alueelle perustettiin tukkukauppoja, jonne rahdattiin elintarvikkeita.

3.2 Kansanopetus Ylivieskassa

Pietari Päivärinnalle kouluasia oli erittäin tärkeä, koska koulujen avulla pystyttiin viemään sivistystä kansan keskuuteen. Sen takia hän usein kirjoitti kouluasioista ja otti kantaa koulukysymyksiin. 1800-luvulla Ylivieskassa toimi useita kouluja, jotka vastasivat kansan opettamisesta. Pyhä- eli sunnuntaikoulut olivat kirkon ylläpitämiä, ja niissä pyrittiin ennen kansakoulujen perustamista mahdollisuuksiensa mukaan opettamaan lapsille lukemista. Päivärinta piti pyhäkouluja tärkeinä, koska ne veivät Ylivieskan alueella sivistystä eteenpäin, ja kansa oppisi niiden avulla lukemisen ja kirjoittamisen perusteet. Vuonna 1860, Alavieskan lukkarina ollessaan, hän kiitteli Oulun Wiikko-Sanomia-lehden palstalla seurakuntalaisia siitä, että uusia pyhäkouluja oli perustettu. Hän iloitsi suuresti lasten vilkkaasta osallistumisesta seurakunnan pyhäkouluihin.¹⁴⁹ Ylivieskassa lukkari Päivärinta piti lukkarinkoulua vanhoille ja heikkolukutaitoisille. Lukkarinkoululla ei ollut Ylivieskassa kansanopetuksen kannalta suurta merkitystä, koska sitä pidettiin harvoin 1800-luvulla. Lukkari piti koulua vuodessa vain kaksi viikkoa opettaen heikkoja lukijoita tarpeen mukaan. Kaiken tämän kansanopetuksen päämääränä oli rippikoulun menestyksellinen suorittaminen.¹⁵⁰

Vuonna 1865 säädettiin asetus, joka uudisti maaseudulla kunnan hallinnollista rakennetta.¹⁵¹ Siinä määrättiin, että paikalliseksi itsehallintoelimeksi tuli muodostaa kunta. Asetus erotti maaseudulla kunnan ja seurakunnan toisistaan. Ylivieskassa kunnallisuudistus toteutettiin vuonna 1866, jolloin kuntaan valittiin kunnallislautakunta, kuntakokouksen esimies sekä kunnankirjuri. Uudistuksen jälkeen kunnallishallinnossa ylintä päätäntävaltaa käytti pitäjänkokouksen sijasta kuntakokous, jonka tehtäviksi määrättiin muut kuin kirkolliset asiat. Vuoden 1866 kansakouluasetuksen säätämisen jälkeen kuntakokouksilla oli tärkeä rooli rakennettaessa

¹⁴⁹ Lämsä 1981, 543; Oulun Wiikko-Sanomia 14.7.1860.

¹⁵⁰ Lämsä 1981 541–543.

¹⁵¹ Soikkanen 1966, 178.

kansakoululaitosta maahamme, Kuntakokouksen johtoon valittiin esimies, jonka tehtävänä oli huolehtia kokouskutsuista, asioiden esittelystä kokouksessa ja keskustelujen johtamisesta. Tehtäviin kuului myös huolehtia kuntakokousten päätösten toimeenpanosta ja kirjoittaa kokousten pöytäkirjat.¹⁵² Pietari Päivärinta valittiin Ylivieskan kuntakokouksen esimieheksi vuonna 1869.¹⁵³

Pietari Päivärinta oli Ylivieskan kuntakokouksen esimiehenä päättämässä kiertokoulun perustamisesta. Kuntakokouksen edustajat olivat aluksi kiertokoulua vastaan, mutta muutaman kuukauden kuluttua mielipide muuttui ja koulu perustettiin kuntaan vuonna 1869. Kiertokoulunopettajan palkkaus hoidettiin Alopaeuksen köyhäinkoulun kassan varoista.¹⁵⁴ Vuonna 1841 Ylivieskan kunnan alueelle perustettiin köyhäinkoulu Saloisten kihlakunnantuomarin Zacharias Alopaeuksen lahjoitusvaroilla. Vähitellen Alopaeuksen koulu sulautui kiertokouluun.¹⁵⁵ Kun Oulunsaloon oli perustettu kiertokoulu, Päivärinta näki koulun tarpeellisuuden ja antoi suurta tunnusta niille, jotka olivat toimineet asian hyväksi.¹⁵⁶ Päivärinta piti suurella arvolla kaikkia toimia, jotka nostattivat kansansivistystasoa. Ennen kansakouluasetuksen säätämistä Päivärinta oli vaikuttamassa Ylivieskan kuntakokouksen esimiehenä siihen, että kuntaan perustettiin kiertokoulu.

Suomen ensimmäinen kansakouluasetus, Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kansakoulutoimen lopullisesta järjestämisestä, annettiin toukokuun 11. päivänä vuonna 1866. Ennen kansakouluasetusta kansan opettamisen vastuu oli ollut kirkolla, mutta nyt maallinen valta tunnusti vastuun perusopetuksesta. Kansakouluasetus loi kansakoulun perusteet ja ääriviivat. Kansakouluasetuksen antamisen jälkeen jo seuraavana vuonna Ylivieskan kuntakokouksessa keskusteltiin kansakoulusta. Kokouksen edustajien mukaan kiertokoulu voitaisiin laajentaa vakinaiseksi kansakouluksi, jos susivoudin kapat saataisiin käyttää kouluasioiden rahoittamiseen. Asia ei edennyt eteenpäin kuntakokouksessa, vaan seuraavan kerran kouluasia oli esillä vuonna 1870 kunnallislautakunnan esittäessä kuntakokoukselle kansakoulun perustamista.

¹⁵² Soikkanen 1966, 178, 186–187, 190–191.

¹⁵³ Vihola 1981, 355.

¹⁵⁴ Lämsä 1981, 541; Ylivieskan kuntakokouksen pöytäkirjat 18.5.1869, 6.6. 1869.

¹⁵⁵ Lämsä 1981, 541.

¹⁵⁶ Lämsä 1981, 541; Oulun Wiikko-Sanomia 3.6.1865.

Kuntakokouksessa, jota Päivärinta johti, keskusteltiin vilkkaasti kansakoulusta. Kunta päätti, että kansakoulu perustettaisiin, jos keisarillinen senaatti myöntäisi 600 markan avustuksen opettajan palkkaukseen. Päätöksen toimeenpanemista siirrettiin kuitenkin tuonnemmaksi, koska kuntalaisilla oli paljon kruununveroja rästissä.¹⁵⁷

Kansakouluasetus sääti kaupunkikunnille koulupakon. Se tarkoitti, että kaupunkikuntien on perustettava ja ylläpidettävä sekä alhaisempaa että ylhäisempää kansakoulua. Kouluja piti perustaa niin monta, että kaikki ne lapset, jotka eivät saaneet muuta opetusta, voisivat saada sitä kansakouluissa 7-14 vuoden ikäisinä. Ylempi koulu oli nelivuotinen ja alempi koulu kaksivuotinen. Asetus ratkaisi alkuopetuskesymyksen kaupunkikunnissa. Kaupunkikuntien piti perustaa kansakouluja, mutta maalaiskunnille ei asetettu tätä velvollisuutta. Maalaiskunnilla oli asetuksen mukaan mahdollisuus hakea julkista avustusta ylempään kansakoulun perustamiseen. Hakemuksesta tuli selvitä, kuinka kunta on toteuttanut kansakoulun pääsyvaatimuksena olevan sisälukutaidon ja kristinopin alkeiden opetuksen. Maaseudulla kansakouluksi tuli neljä vuotta kestävä ylempi kansakoulu. Ylempään kansakoulun pääsyvaatimuksena oli kymmenen vuoden ikäraja, joka muutettiin myöhemmin yhdeksäksi vuodeksi.¹⁵⁸ Kansakoulu ei syrjäyttänyt maaseudulla yhtäkkisesti alkuopetusta, koska asetuksessa säädettiin, että kodin velvollisuus on edelleen opettaa lapset lukemaan ja ymmärtämään äidinkieltä sekä kristinoppia. Kotien opetuksen ongelmaksi muodostui se, että kodit eivät pystyneet kunnolla antamaan tarvittavaa opetusta. Oppilaan tullessa kansakouluun joutui opettaja yleensä korjaamaan kotien antamaa opetusta. Alkuopetus pysyi edelleen kirkollisen vallan alla ja kirkko ryhtyi järjestämään kansakoulun rinnalle omaa kansanopetusjärjestelmää. Kirkon kiertokoulut paikkasivat kotien heikkoa opetusta ja toimivat syrjäseuduilla ja köyhissä kunnissa kansakoulun korvikkeena. Joissakin kunnissa kiertokoulut hidastivat kansakoulun juurtumista, koska niiden opetusta pidettiin riittävänä. Kiertokoulun rinnalla toimi myös muita alkuopetuskouluja: kuntien pitämiä valmistavia luokkia, pikkukouluja ja pienten lasten kouluja.¹⁵⁹

Kaupunkien ja maalaiskuntien ero tuli esille myös kansakoulujen tarkastustoimessa. Asetuksen merkittävin muutos oli kansanopetuksen hallinnon erottaminen kirkosta. Vuonna 1869

¹⁵⁷ Kuntakokouksen pöytäkirjat 28.10.1867, 19.3.1870.

¹⁵⁸ Laamanen 2000, 35–36; Heikkinen 1983, 113.

¹⁵⁹ Halila 1949(c), 101–102; Syväoja 2004, 43.

perustettiin koulutoimen ylihallitus valvomaan ja johtamaan kansakouluja. Kaupungit saivat itse valita kansakoulujen tarkastajat, mutta maaseudulla tarkastajien valinnan suoritti ylihallitus. Kaupunkikunnilla oli muutenkin suurempi vapaus järjestää koulutoiminta. Paikallistasolla kunnat asettivat myös maaseudulla 4-6 jäsenen johtokunnan valvomaan ja johtamaan kansakoulun toimintaa. Johtokunnan tehtävänä oli neuvoa ja kehottaa lasten vanhempia ja huoltajia lähettämään lapset kouluun ja kerätä tietoa koulupiirin kouluikäisistä lapsista.¹⁶⁰

Opettajien palkkausta julkisista varoista voidaan pitää asetuksen yhtenä tärkeimmistä asioista. Kunta, yhdistys tai yksityinen henkilö pystyi kansakoulun perustaessaan, tai hankkimalla koululle tilat, hakemaan opettajan palkkaukseen valtionapua. Valtionavun suuruus vaihteli 400–600 markan välillä siitä riippuen, palkkasiko kunta, yhdistys tai yksityinen henkilö nais- vai miesopettajan. Asetuksessa määriteltiin myös opettajan vähimmäispalkkaedut.¹⁶¹

Kansakoulun ylemmissä kouluissa tyttöjä ja poikia voitiin opettaa samassa luokassa, mutta ylemmissä kouluissa oli tyttöjä ja poikia opetettava erikseen omissa luokissaan. Ensimmäisellä kansakoululuokalla sai olla enintään 40 oppilasta, mutta muilla luokilla korkeimmaksi oppilasluvuksi säädettiin 60. Asetuksessa säädettiin maalaiskuntien koulujen lukuvuoden pituudeksi 42 viikkoa, mutta pituutta voitiin lyhentää, jos lasten apua tarvittiin kotona kiireisinä työaikoina. Maalaiskansakoulujen opetusaineiksi tulivat: uskonto, äidinkieli, laskento, kirjoitus, maantieto, historia, luonnontieto, kuvaamataito, laulu, voimistelu ja käsityö. Maalaiskunnilla oli mahdollisuus valita opetustarjontaan myös yleishyödyllisiä aineita, kuten esimerkiksi maanviljelys.¹⁶²

Pakolliset oppiaineet määrättiin asetuksessa, mutta siinä ei mainittu koulun päämääriä ja tavoitteita. Kansakoulun aloitusvaiheessa opetussuunnitelmia ei ollut, vaan asetus suositteli opettajia käyttämään Jyväskylän seminaarin mallikoulun oppimäärää ja -suunnitelmaa. Kansakouluopettajilla oli hyvin vapaat kädet valita opetuksen sisältö. Mallikoulun opetussuunnitelmaa oli joskus vaikea pystyä noudattamaan kansakoulun alkeellisissa oloissa. Koulun opetussuunnitelma yhtenäistyi 1880-luvulla, jolloin julkaistiin koulun ensimmäiset

¹⁶⁰ Laamanen 200, 35.

¹⁶¹ Halila 1949(a), 374–376; Heikkinen 1983, 113.

¹⁶² Halila 1949(a), 369–372; Laamanen 2000, 36.

mallikurssit. Yhdellä yhtenäisellä opetussuunnitelmalla, mallikurssilla, oli tarkoitus kehittää kansakoulun opetusta. Mallikurssissa oli edistyksestä se, että siinä ei pelkästään lueteltu opetettavia aineita, vaan annettiin viikkotuntimäärät. Suomen asevelvollisuusarmeijan ylin johto oli myös kiinnostunut tietämään opetuksen sisällöstä, koska palvelusaika oli vuoden lyhyempi koko kansakoulun oppimäärän suorittaneilla.¹⁶³

Kansakouluasetukseen kirjattiin ajatus jatko-opetuksesta, mutta senaatti antoi vasta vuonna 1893 ensimmäisen ohjesäännön sen järjestämisestä. Jatko-opetuksen tarkoituksena oli kansalaissivistyksen antaminen ja pohjan luominen ammattiin valmistumiselle. Maalaiskansakouluissa normaalin työpäivän jälkeen syys- ja talvi-iltapäiväisin opetustiloissa annettiin jatko-opetusta. Opetuksen ongelmiksi muodostui, että koulu ei valmistanut mihinkään, ei ollut selkeitä suunnitelmia eikä oppikirjoja. Jatko-opetus yleistyi hyvin hitaasti, ja se säilyi vain innokkaiden opettajien asianharrastuksena.¹⁶⁴

Ehti kulua melkein kymmenen vuotta ennen kuin kansakoulun perustaminen nousi taas esille. Vuonna 1879 kuntakokouksessa kansakoulun perustaminen joutui todelliseen koetukseen. Kokouksessa puheenjohtaja Päivärinta selvitti, miten vuonna 1870 hyväksytty päätös koulun perustamisesta pantaisiin toimeen. Hän esitti, että koulu voisi aloittaa toimintansa jo seuraavana syksynä vuokrahuoneessa. Eräs isäntä oli valmis menemään niin pitkälle, että tarjosi koululle ilmaisia tiloja, mutta kokouksessa oli edustajia, jotka suhtautuivat ehdotukseen pilkallisesti ja nimittivät isäntää herraksi. Päivärinnan selvitys koulun perustamisesta sai raivoisan vastarinnan ja koulun vastustajat rupesivat huutamaan ”*Petosta, petosta, koulua ei tarvita! Meillä on kyllä oppia ennestäänkin. Parempi, että pojat ovat enemmän aikaa sotaväessä kuin ilkeyttä ja kelvottomuutta oppimassa kansakoulussa.*”¹⁶⁵ Kirkkoherra Bäckman vastasi tähän puolustamalla ja selittämällä koulun hyötyä. Hänen mukaansa vanhemmilla ja koulun vastustajilla ei voinut olla koulua käymättöminä mitään käsitystä asiasta. Bäckman yritti kaikin keinoin puolustella kansakoulua, mutta koulun vastustajat alkoivat taas meluta ja huutaa, ettei kirkkoherran tarvinnut puuttua asiaan. Kuntakokouksessa koulun vastustajat vaativat, että koulun perustaminen piti

¹⁶³ Syväoja 2004, 46; Heikkinen 1983, 113–114.

¹⁶⁴ Syväoja 2004, 126 – 127.

¹⁶⁵ Ylivieskan kuntakokouksen pöytäkirjat 1.2.1879.

siirtää 50 vuoden päähän, koska kunnalla ei ole varoja, ja koulu kasvattaa herroja sekä laiskoja ihmisiä.¹⁶⁶

Päivärinnan kotipaikkakunnan kuntakokouksessa päästiin lopulta äänestämään kansakoulun perustamisesta helmikuussa vuonna 1879. Äänestystulos kertoi, että koulun vastustajia oli kaikista osanottajista kaksi kolmannesta. Vastustajien ilo ei ollut kuitenkaan pitkäaikainen, sillä koulun kannattajat valittivat päätöksestä kuvernöörille. Samana vuonna kirkossa luettiin kansakoulua koskeva kuvernöörin päätös. Päätöksen mukaan kunta saisi 100 markan sakon, jos se hakisi 600 markan suuruista avustusta kansakoulunopettajan palkkaukseen. Elokuussa valittiinkin koulun johtokunta, jonka puheenjohtajaksi tuli Bäckman ja varapuheenjohtajaksi Päivärinta.¹⁶⁷ Kansakoulun opinpenkille tytöt pääsivät vasta vuonna 1882.¹⁶⁸

Ylivieskan kansakoulun perustaminen ei ollut maassa ainutlaatuinen. Kyseisenlaisia tapahtumia tapahtui useilla eri paikkakunnilla. Kirkonkylän kansakoulu ehti toimia Ylivieskassa 17 vuotta ennen kuin alueelle perustettiin toinen koulu.¹⁶⁹ Suomen kansakouluverkosto yleistyi maaseudulla hitaasti. 1880-luvun loppupuolella oli 109 kuntaa, joissa ei ollut kansakoulua. Syynä hitaaseen yleistymiseen voidaan pitää maalaiskuntien heikkoa taloudellista tilannetta ja vanhakantaisia asenteita. Ylivieskan tapahtumat olivat hyvä esimerkki siitä, että kuntalaiset eivät halunneet lisärasituksia. Valtionavulla pyrittiin helpottamaan kuntien kansakouluista syntyneitä taloudellisia rasituksia. Kunnallistaloudessa haluttiin pitää tulot ja menot tasapainossa. Uusien rasitusten pelossa kuntalaiset torjuivat kansakoulualoitteet kuntakokouksissa. Vanhakantaisten asenteiden takia vanhemmat eivät päästäneet lapsiaan kouluun, koska lasten työpanos oli yhteiskunnassa tärkeässä asemassa. Perheille oli paljon parempi vaihtoehto, että lapsi hankki oman elantonsa kuin jatkoi koulunkäyntiä. Vanhemmat pelkäsivät myös, että kansakoulut kasvattaisivat lapsista työtä vieroksuvia puoliherroja.¹⁷⁰

Päivärinta kertoo teoksessaan *Torpan poika* (1883) tunnelmia kansakoulun perustamisesta paikkakunnalle. Koulun vastustajien saapuessa katsomaan koulun toimintaa, olivat he ihmetelleet

¹⁶⁶ Ylivieskan kuntakokouksen pöytäkirjat 1.2.1879; Kaiku 15.2. 1879; Lämsä 1981, 544.

¹⁶⁷ Kuntakokouksen pöytäkirjat 1.2.1879, 25.8.1879; Kaiku 15.2.1879; Lämsä 1981, 544.

¹⁶⁸ Lämsä 198,1 545.

¹⁶⁹ Lämsä 1981, 545.

¹⁷⁰ Heikkinen 1983, 114.

lasten opinhalua. ”Kovimmamankin koulun vastustajan täytyi nyt jo myöntää, että se on tuiki tarpeellinen laitos.”¹⁷¹ Kertojan mukaan koulun vastustajat olivat ihmetelleet paikan päällä suu auki lasten nokkeluutta. “Tuo lasten nokkeluus ja ymmärtäväisyys meni näin heidän sydämeensä, ettei heillä ollut yhtään suuhun tulevaa sanaa kansakoulua vastustaakseen ja etunenässä he toimittivat lapsensa kouluun”¹⁷² Torpan poika kertoi tunnelmia 1870- ja 1880- lukujen vaihteesta. Koulun saapuessa paikkakunnalle saatettiin koulun ensimmäisiä tuloksia pitää ihmeellisinä. Kertomuksessa esiintyy voimakasta propagandaa uuden koulun puolesta. Päivärinnan kannan mukaan koulutus ja oikean tiedon jakaminen olivat keinoja, jolla saatiin sivistystä kansan keskuudessa eteenpäin.

3.3 Pitäjänkirjaston perustaminen

Kansanvalistusseura perustettiin fennomaanisen sivistyneistön toimesta vuonna 1874. Perustamisen jälkeen fennomaanit johtivat seuraa, jonka seurauksena oli, että sen ohjelmasta ja tavasta organisoitua tuli samankaltainen, kuin fennomaanien yhteiskuntapoliittinen ohjelma. Seuran ohjelmaan kuului kansan tiedon ja sivistyksen halun herättäminen, sekä halvan ja kansantajuisen kirjallisuuden levittäminen. Fennomaanisesta taustasta ja johdosta huolimatta seura julkaisi teoksiaan niin suomen kuin ruotsin kielellä.¹⁷³ Kansanvalistusseuran sisällä organisoitui Suomen kirjastoliike, jonka päämääräksi muodostui fennomaaninen kansallinen projekti. Liikkeen päämääräksi muodostui suomen kielen aseman parantaminen ja suomenkielisen kansan sivistystason kohottaminen. Suomen kirjastojen alkuna pidetään pitäjän- ja kansankirjastoja, joita perustettiin vaihtelevin menestyksin 1800-luvulla. Kirjastoliikkeen seurauksena kirjastoverkko ja maalaiskirjastot levisivät maaseudulle. Kirjastojen ensimmäisenä kukoistuskautena pidetään 1860-lukua, jolloin niitä perustettiin hallitsija Aleksanteri II:n suotuisan liberaalisen politiikan ansiosta. 1890-luvulla kirjastojen perustaminen vilkastui, koska ne saivat uuden merkityksen kansallisessa sivistyspolitiikassa. Toisena syynä kirjastojen yleistymiseen oli, että taloudellinen nousukausi mahdollisti niiden perustamisen. 1900-luvulla

¹⁷¹ Päivärinta 1883, 127.

¹⁷² Päivärinta 1883, 127.

¹⁷³ Liikanen 1987, 126 – 132.

kirjastoja oli perustettu jo yli 2000 kappaletta, mutta osa niistä oli liian pieniä pystyäkseen kunnolla toimimaan.¹⁷⁴

Ennen kansakouluasetuksen antamista kirjastoista vastasivat papit, lukkarit ja sekä kiertokoulunopettajat. Kirjastot sijaitsivat yleensä seurakunnan tiloissa: sakaristossa tai pappiloissa. Kansakouluasetus toi asiaa muutoksen, koska siinä säädettiin, että koulut tulee varustaa tarpeellisilla opetusvälineillä ja perustaa niihin kirjasto. Kirjastojen hitaaseen yleistymiseen oli syynä, että valtio ei tukenut taloudellisesti kirjastojen perustamista. Kaikki kirjastot eivät olleet kuntien perustamia, vaan niiden omistuspohja vaihteli suuresti. Tämän takia kirjastot eivät pystyneet muodostamaan yhtenäistä kirjastoverkkoa.¹⁷⁵

1800-luvulla käytiin sanomalehdissä keskustelua kirjastojen perustamisesta ja lukutaidon parantamisesta. Artikkeleissa keskusteltiin pääasiassa lukutaidon parantamisesta, mutta kirjastojen perustaminen jäi vähemmälle huomiolle. Kansan lukutaitoa haluttiin parantaa uskonnollisista ja kansallisista syistä, mutta kirjastojen päämääräksi asetettiin kelvottoman kirjallisuuden torjuminen ja kansan ei-toivottujen harrastuksien estäminen. Pirjo Vatasen (2002) mukaan kansan lukuhalua yritettiin parantaa perustamalla kouluja ja kirjastoja. Koulujen tehtävänä oli herättää kansassa lukuhalua, kun taas kirjastojen päämääränä oli ylläpitää ja kehittää sitä. Sanomalehdistössä kirjoitettiin vilkkaasti kirjastoista 1850- ja 1880-luvulla. Ajanjaksolle oli tyypillistä kansalliset tavoitteet, joissa kansan sivistystarpeita pidettiin tärkeinä. Tavoitteet konkretisoituivat varsinkin kansakouluasetuksen säätämisen jälkeen 1860-luvulla, jolloin kirjastot nähtiin kansakoulun täydentäjinä ja jatkokoulutuslaitoksina. Kirjastojen avulla kansa pystyi itse opiskelemaan, koska niistä he pystyivät hankkimaan tarpeellista tietoa. 1800-luvulla kirjastoilla oli kansallisissa tavoitteissa merkittävä asema, koska ne edistivät omapohjaista sivistystä ja omakielistä kirjallisuutta.¹⁷⁶

Päivärinta yritti kaikin keinoin viedä sivistystä eteenpäin. Hänen mielestään kirjastot toimivat kansansivistyksen välikappaleena, koska niiden avulla pystyttiin viemään sivistystä kansan keskuuteen. Aikaisessa vaiheessa oli Päivärinta taittamassa peistä kirjastojen puolesta.

¹⁷⁴ Vatanen 2002, 46.

¹⁷⁵ Vatanen 2002, 47.

¹⁷⁶ Vatanen 2002, 48.

Sanomalehtiartikkelissaan hän kyseli aatetoveriltaan oliko lähiseudulle perustettu kirjastoja. Päivärinta iloitsi suuresti siitä, että kansa oli herännyt ja alkanut keräämään varoja kirjastojen hyväksi.¹⁷⁷ Pitäjänkirjastojen toiminnalle oli tunnusomaista tilapäisyys, koska niiden toimintaa vaikeutti monet taloudelliset asiat. Taloudellisia kuluja ei pystytty peittämään lainamaksuilla ja muilla rahanhankinnoilla. Sen takia yksityiset henkilöt keräsivät aktiivisesti varoja kirjastoille ja myöhemmin yleishyödyllisistä huveista tuli keino kerätä taloudellista tukea kirjastoille.¹⁷⁸

Vuonna 1868 Ylivieskan kuntakokouksessa keskusteltiin kirjaston perustamisesta. Kokouksessa Päivärinta halusi, että kuntaan perustetaan mahdollisimman nopeasti kirjasto, mutta kunta ei voinut myöntää varoja heikon taloudellisen tilanteen takia. Kunnassa heräsi kuitenkin kiinnostus kirjastoa kohtaan ja kuntalaiset alkoivat kerätä vapaaehtoisesti varoja kirjaston perustamista varten.¹⁷⁹ Puoli vuotta myöhemmin kunnan taloudellinen tilanne oli parempi ja kuntakokous päätti perustaa kirjaston. On mielenkiintoista se, että Ylivieskaan perustettiin aikaisessa vaiheessa kirjasto, kun taas alueen muihin kyliin se perustettiin 30 vuotta myöhemmin.¹⁸⁰ Kuntakokouksen pöytäkirjojen ja Ylivieskan kirjan perusteella on mahdoton sanoa, että oliko kirjaston perustaminen Päivärinnan ansiota, mutta entinen kuntakokouksen esimies Leander Saarela kirjoitti Ylivieskan kirjastosta lehtiartikkelin. Siinä hän antoi Ylivieskan lainakirjaston perustamisesta suuren kiitoksen Päivärinnalle. Leander Saarelan mukaan ilman Päivärinnan aktiivista toimintaa Ylivieskan kunta ei olisi saanut kirjastoa vielä pitkään aikaan.¹⁸¹ Päivärinnan ajatuksen mukaan kirjastojen avulla kansa saisi lukea suomenkielistä kirjallisuutta. Hän näki, että kirjastot täydentäisivät ja ylläpitäisivät kansakoulujen tuomaa sivistystä. Kansakoulujen antama opetus herättäisi kansan opiskeluun ja antaisi tarvittavat pohjatiedot. Opetuksen ansiosta kansa pystyisi käsittelemään sanomakirjallisuudessa ja kirjallisuudessa olevaa tietoa. Sanomakirjallisuuden ja kirjallisuuden avulla kansa kykeni itse opiskelemaan ja hankkimaan niistä tarvittavat tiedot.¹⁸²

¹⁷⁷ Oulun Wiikko-Sanomia 14.7.1860, 14.12.1861

¹⁷⁸ Lehtonen 1994, 181 – 182.

¹⁷⁹ Kuntakokouksen pöytäkirjat 2.11.1868.

¹⁸⁰ Kuntakokouksen pöytäkirjat 18.5. 1869; Huitu 1981, 307.

¹⁸¹ Oulun Wiikko-Sanomat 30.1. 1869.

¹⁸² Oulun Wiikko-Sanomia 14.7.1860, 14.12.1861

4. Sivistys kansan valona

4.1 Kansakoulupakko ja kansanopisto

Ennen vuoden 1866 kansakouluasetuksen säätämistä keskusteltiin kansakoulupakosta ja oppivelvollisuudesta, mutta kansakouluasetus ei sisältänyt määräyksiä kansakoulupakosta. Asetuksella määrättiin kaupungeille velvollisuus ylläpitää niin paljon ylempiä ja alempia kansakouluja, että kaikki halukkaat 8-12-vuotiaat pääsisivät kouluun. Tämä velvollisuus ei koskenut maalaiskuntia. Kaupunkeja ja kuntia ei voinut lain nojalla velvoittaa perustamaan kansakouluja, koska koulupakko ei sisällynyt asetukseen. Koulupakko merkitsi sitä, että lailla asetettiin kunnille velvollisuus perustaa alueelleen tarvittava määrä kouluja. Käsite koulupakko ei merkitse samaa asiaa kuin oppivelvollisuus.¹⁸³ Asetuksen antamisen jälkeen keskusteltiin koulupakosta ja oppivelvollisuudesta useilla valtiopäivillä ja erilaisissa keskustelufoorumeissa. Koulupakosta tehtiin esityksiä, mutta ehdotukset koettiin vielä epärealistisiksi.¹⁸⁴

Pietari Päivärinnalle oli tärkeitä kaikenlaiset kansansivistys- ja valituspyrkimykset, koska niillä pystyttiin viemään sivistystä eteenpäin. Hän otti useasti kantaa valtiopäivillä kansakoulujen perustamispakkoon. Hänen ensimmäisillä valtiopäivillään vuonna 1882 käytiin talonpoikaissäädystä vilkasta keskustelua kansakoulupakosta. Säädystä tehtiin esitys, jonka mukaan jokainen kunta, joissa ei ollut vielä kansakoulua, olisi velvollinen perustamaan yhden ylempään kansakouluun.¹⁸⁵ Kansakoulupakon vastustajat puolustivat kantaansa sillä, että pakolla perustettuihin kouluihin ei tulisi riittävästi oppilaita. Myös talonpoikaissäädyn johtaja Agathon Meurmanin esitti oman kantansa asiasta, että perustamispakko suorastaan ”*turmelisi koko kansakoululaitoksemme*”. Päivärinta asettui heti ensimmäisillä valtiopäivillään Meurmanin kantaa vastaan puolustamalla kansakoulupakkoa. Hän puolsi säädystä tehtyä esitystä selittämällä, että ”*koulun kiivaimmat vastustajat, kun koulu kerran on saatu kuntaan, ovat olleet ensimmäisinä lapsiansa kouluun tuomaan, jonka tähden hän puolestaan ei katsonut syytä olevan pelkoon, että*

¹⁸³ Halila 1949b, 77.

¹⁸⁴ Kemppinen 2001, 248, Syväoja 2004, 50.

¹⁸⁵ Timonen 1964, 340 – 341.

koulut, vaikka pakollisestikin perustetut, jäisivät oppilasten puutetta kitumaan”. Kansakoulupakkoa koskeva anomus hylättiin säädystä, koska suurin osa edustajista uskoi, että kouluja perustettaisiin vapaaehtoisesti.¹⁸⁶

Kuusi vuotta myöhemmin talonpoikaissäädyn istunnossa koulupakko nousi taas esille keskustelunaiheeksi. Päivärinta sai ylpeästi todeta kannanotollaan, ”*enkä ole sittemmin nähnyt syytä mielipiteestäni luopua*”. Päivärinnan mielestä sana vapaus kuulostaa jokaisen korvassa hyvältä, ”*mutta en minä kuitenkaan tahdo uskoa, että pimeyden vapaus olisi niin erinomaista, että olisi syytä siitä pitää kiinni*”. Säädyn istunnossa hän kritisoi niitä, jotka eivät halunneet asettaa kunnille kansakoulujen perustamispakkoa. Hänen mielestään yhteiskunnassamme oli monia asioista järjestetty lailla pakolliseksi, eikä niistä ollut kansalle haittaa. Tämän takia hän ei nähnyt mitään estettä sille, ettei kunnille voitaisi määrätä kansakoulupakkoa. Hän julisti, että kunnille tarkoitettussa koulupakossa sana pakko ei kuulostanut hänen korvassaan ollenkaan pahalta.¹⁸⁷ Samoilla valtiopäivillä keskusteltiin uudelleen kansakoulupakosta koskien pappissäädystä tehtyä anomusta, jonka mukaan kunnat olisi velvollisia perustamaan ja ylläpitämään yhden ylemmän kansakoulun. Päivärinta korosti puheenvuorossaan, että ”*antaisin valoa jokaiselle Suomen kansan lapselle, tulkoonpa se sitten vaikka pakon kautta*”. Hänen kanta pappissäädystä tehtyyn anomukseen oli myönteinen, mutta olisi halunnut siitä jyrkemman, koska hän halusi antaa jokaiselle lapselle koulunkäynti mahdollisuuden.¹⁸⁸ Päivärinnan kantaa vaikutti varmaan se, ettei hän ei ollut käynyt päivääkään koulua.

Vuoden 1888 valtiopäivillä Päivärinta yritti sinnikkäästi torjua koulupakkoa vastaan esitettyjä väitteitä ja tuoda esille kansakoulun perustamispakkoa puoltavia näkökohtia. Istunnossa vertailtiin kuntia joihin oli perustettu kansakoulu, ja niitä jotka olivat sitä vailla. Häntä harmitti suuresti väite, ettei niissä kunnissa, joihin oli perustettu kansakoulu, ole tapahtunut mitään edistystä. Hän kuvasi kansakoulun tilannetta termein, jotka kuuluivat maanviljelykseen.

Saattaa niin olla, eikä se ole kummankaan, sillä kansakouluolot meillä ovat kuitenkin vielä siksi vähän kehittyneet. Ainoastaan siemen on vasta saatu kylvetyksi, ja ehkäpä se siellä täällä ja vähän orastaakin, mutta hedelmiä ei se vielä ole ennättänyt kantamaan ja liian aikaistahan se olisikin. Mutta

¹⁸⁶ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 21.2 1882, 299–300, 303.

¹⁸⁷ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 14.2 1888, 331.

¹⁸⁸ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 6.3.1888, 576, 591–592.

kun oras kerran varttuu laihoksi ja rupeaa hedelmöimään, niin minä luulen, että silloin kyllä tuntuu missä kunnassa on kansakoulu ollut vaikuttamassa, missä ei.¹⁸⁹

Viimeisillä valtiopäivillään Päivärinta tuntui olevan turhautunut, koska joutui jatkuvasti puolustamaan koulupakkoa. Hänen mielestään valtiiovallan oli ratkaistava kansakoulupakko jollakin tavalla. Päivärinnan kannan mukaan oli ihan yhden tekevää perustetaanko kansakouluja vapaaehtoisesti vai pakolla. Pääasia oli, että kansakouluja perustettaisiin niin monta, että jokaisella lapsella olisi mahdollisuus käydä koulua. Hän syytti koko yhteiskuntaa siitä, että vielä liian moni lapsi oli ilman kansakoulua. Lasten opetuksen järjestäminen oli hänen mielestään valtion ja kuntien velvollisuus.¹⁹⁰ Pietari Päivärinta edusti talonpoikaissäädyn harva lukuista joukkoa, jotka kannattivat koulujen perustamispakkoa. Ensimmäisistä valtiopäivistä lähtien yritti Salon tuomikunnan edusmies Päivärinta ajaa kunnille kansakoulujen perustamispakkoa. Yleisesti hän uskoi siihen, että kouluihin tulisi oppilaita riippumatta siitä oliko koulu perustettu pakolla vai vapaaehtoisesti. Päivärinta oli elänyt aikaa jolloin kaikilla ei ollut mahdollisuuksia käydä koulua. Päivääkään koulua käyneenä hän halusi, että yhteiskunta edesauttaisi kansakoulujen leviämistä niin, että jokaisella lapsella olisi mahdollisuus käydä koulua. Yrityksissään oli hän sinnikäs ja johdonmukainen, mutta koskaan hän ei päässyt perille asti.

Koulupakosta ja oppivelvollisuudesta keskusteltiin usein valtiopäivillä, mutta talonpoikaissääty torjui aloitteet vedoten kustannussyihin. Eräänlaiseen kompromissiin säädyt päätyivät hyväksymällä 1898 piirijakoasetuksen.¹⁹¹ Asetus sääti, että maaseutukuntien oli jaettava alueensa koulupiireihin niin, ettei kenelläkään piirin alueella asuvalla kouluikäisellä lapsella olisi koulumatkaa kuin viisi kilometriä.¹⁹² Kunnan oli perustettava koulu, jos piiristä ilmoittautui vähintään 30 lasta halukkaiksi kouluun. Mikäli siihen ilmoittautui yli 50 lasta, oli kouluun palkattava toinen opettaja. Asetus määräsi kunnille perustamisvelvollisuuden, jos lapsia ilmoittautui kouluun tarpeeksi, mutta ei määrännyt lapsille koulunkäyntivelvollisuutta.¹⁹³

¹⁸⁹ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 14.2.1888, 336.

¹⁹⁰ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 21.5.1891, 1445 – 1446.

¹⁹¹ Heikkinen 1983, 115.

¹⁹² Syväoja 2002, 40.

¹⁹³ Heikkinen 1983, 115.

Kansakouluja pidettiin kansakouluasetuksen säätämisen jälkeen täydellisinä tiedon lähteinä, mutta pian huomattiin koulut riittämättömiksi kohottamaan kansan sivistystasoa. Päivärinta kirjoitti Kaiku-lehteen artikkelin vuonna 1890, jossa hän katsoi, että asetuksen säätämisen jälkeen lyhyen ajan kuluessa oli saavutettu paljon positiivisia asioita. Suomenkielisiä kansakouluja ja ammattikouluja oli perustettu kiihtyvällä tahdilla ja se oli vaatinut kovaa työtä. Koulut olivat vieneet sivistystä eteenpäin, mutta kansan sivistämisessä oli kuitenkin vielä paljon tehtävää. Päivärinnan mielestä suurin osa kansasta ei ollut vielä päässyt kosketukseen sivistyksen kanssa. Hän oli tullut siihen ajatukseen, että kansakoulujen antama sivistys oli riittämätöntä ja sivistys kuihtuisi, jos sitä ei kehitettäisi lisäopinnoilla. Kansalle pystyisi lisäopetusta tarjoamaan kansanopistot ja niiden erinomaisuudesta Päivärinta kirjoitti sanomalehdessä, että ”*ainoastaan nämä kansanopistot voivat tallettaa ja kehittää niitä opin taimia joita kansa- ja kiertokoulut ovat istuttaneet.*” Samaisessa lehtiartikkelissa hän kuvasi kansanopistoja siten, että ne ovat kuin ”*yliopistot tieteelle*” Hänen mukaan yliopistot kouluttivat tieteellisesti sivistyneitä henkilöitä, mutta kansan opistot kehittivät kansa- ja kiertokouluissa saatua tietoa. Hänen mielestään Pohjanmaalle oli tämän takia ehdottomasti perustettava kansanopisto.¹⁹⁴

Kansanopistoajatus lähti liikkeelle 1800-luvun alkupuoliskolla Tanskasta N.F.S. Grundtvigin toimesta. Hänen kantavana ajatuksena oli, että kansanopistot toimisivat parhaiten nuorten kouluina. Kansanopiston päämääränä oli nuorten henkisten voimien avaaminen ja avartaminen. Grundtvigin ajattelussa oli myös tärkeässä asemassa kansanopistojen kansanomaisuus. Hän näki, että opistot voisivat lähestyä tavallista kansaa ja täyttää eliitin ja tavallisen kansan välille syntynyttä kuilua. Kansanopiston kansallisenkasvatustavoitteisiin kuului kouluttaa kansan keskuudesta uusia voimia yhteiskuntaan. Grundtvigin ajattelun mukaan liikkeelle oli lähdettävä tavallisen kansan parista, koska henkistä herätystä tarvitsivat ensisijassa talonpojat ja pienviljelijät. 1860-luvulla kansanopistot levisivät erilaisine piirteineen Norjaan ja Ruotsiin.¹⁹⁵

Suomessa keskusteltiin kansanopistoista jo 1860-luvulla. Kansanopistoasia nousi keskustelun aiheeksi varsinkin ylioppilasosakunnassa ja sanomalehdistössä. Tieto kansanopistoista levisi Suomeen jo varhaisessa vaiheessa, mutta niitä ryhdyttiin perustamaan vasta 1880-luvulla, koska Suomen yhteiskunnallinen kehitys oli muita Pohjoismaita jäljessä. Suomessa kansanopiston

¹⁹⁴ Kaiku 27.2.1890, Sananen kansanopistosta.

hitaaseen yleistymiseen vaikutti myös katovuodet 1860–1870-luvulla. Opistojen tarkoituksena oli korvata kansakoulujen jatko-opetusta, mutta Suomessa kansakouluasetus säädettiin vasta vuonna 1866. Näiden asioiden takia taloudelliset syyt siirsivät opistojen perustamisen kuitenkin myöhemmäksi. 1880-luvulla kansanopisto-aste liittyi vahvasti yhteiskunnalliseen liikehdintään, koska erilaisten yhteiskunnallisten liikkeiden seurauksena aste sai uutta kannatusta useissa keskustelufoorumeissa.¹⁹⁶ Suomeen perustettiin ensimmäinen kansanopisto Kangasalle vuonna 1889. Suomeen kohdistuneiden venäläistämistoimien seurauksena 1890-luvulla kansanopisto-aste voimistui ja opistoja perustettiin lisää, koska niiden perustamisesta tuli tapa osoittaa isänmaallisuutta. Vuoden 1891 valtiopäivät olivat merkittävät kansanopistoajatuksen leviämiseksi, koska silloin keskusteltiin kansanopistoasiasta ensimmäisen kerran poliittisissa piireissä.¹⁹⁷

Valtiopäivillä Talonpoikaissäädystä esitettiin vuonna 1891 anomus, joka koski kansanopistoja. Anomuksessa esitettiin, että julkisia varoja käyttäen piti jokaiseen lääniin kansanopisto.¹⁹⁸ Keskustelutilaisuudessa Päivärinta otti heti ensimmäisenä kantaa kansanopistojen puolesta huutamalla, että ”*Valiokuntaan.*” Näin selkeällä kannanotolla, hän halusi viedä asian heti valiokunnan käsiteltäväksi. Päivärinnan kannanotossa tulee esille se asia, että Päivärinta halusi kansansivistyksellisissä asioissa nopeita toimenpiteitä. Samassa keskustelutilaisuudessa hän otti uudestaan kantaa kansanopistojen puolesta toteamalla, että ”*Meidän kaikissa kunnissa ei ole vielä kansakouluakaan, sitä vähemmin joka läänissä kansanopistoa. Olisi varsin hyvä kuitenkin, että saataisiin vaikkapa vaan yksikin kansanopisto kuhunkin lääniin. Varoja ja kykyjä on, kunhan vaan ensin aluksi saadaan yksi opisto kuhunkin lääniin.*”¹⁹⁹ Päivärinta puoltaa kannanotossa, että julkisin varoin perustettaisiin jokaiseen lääniin yksi kansanopisto. Päivärinnalle kansansivistäminen oli niin tärkeä asia, ettei hän halunnut asettaa esteitä sivistyspyrkimyksille. Hän halusi Suomeen perustettavan kansanopistoja Tanskan, Norjan ja Ruotsin mallin mukaan.

¹⁹⁵ Karttunen 1979, 9 – 10.

¹⁹⁶ Karttunen 1979, 11 – 12.

¹⁹⁷ Heikkinen 1983, 199; Karttunen, 1979, 11 – 12, 21 – 22.

¹⁹⁸ Tuomien 1964, 343.

¹⁹⁹ Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 3.2 1891, 68-71.

4.2 Sanomalehdistö sivistyksen välikappale

Päivärinta näki myös kansakoulujen lisäksi sanomakirjallisuuden sivistyksen välikappaleena. Sanomalehtien välityksellä pystyi helposti viemään kansan keskuuteen sivistystä. Ennen Maanmiehen Ystävä-lehden ilmestymistä oli Päivärinnan mielestä ollut vain pimeyttä, sortoa sekä puutetta. Kaikkeen tähän oli syynä kansan sivistymättömyys ja ruotsin kielen ylivalta. Jouko Teperin (1986) mukaan Maanmiehen Ystävän ilmestyminen oli Päivärinnan historiallisissa asiakirjoissa ajallinen rajapyykki, jolloin kansallinen herääminen alkoi.²⁰⁰ Teoksessa *Elämäni* hän kuvaa sanomalehtien merkitystä kotipitäjässään.

Siihen aikaa oli kaksi miestä pitäjässämme, jotka halulla lukivat mitä saivat. Toisella niistä monta vuosikertaa Becker'in toimittamia Turun Wiikko-Sanomia ja samoin Oulun Viikko-Sanomia. Heti Maanmiehen Ystävän ilmestyttyä, tilasivat sen molemmat miehet. He olivat havainneet, että minun tyhjä sieluni kaipasi jotain semmoista, jota ei sillä ennestään ollut. He lupasivat minun lukea rakasta Maanmiehen Ystäväänsä; se oli vasta saalis se.²⁰¹

Hänen kirjoitukset osoittava kuinka korkealle hän arvosti Maanmiehen Ystävää. *”Oikein henkeä ahdisti loppuviikolla, kun tiesi, että pyhän-aikana saa lukea Maanmiehen Ystävän. Maanmiehen Ystävä rupesi nyt leviämään pitäjässä, ja toisena vuonna oli minulla osa siihen. Olinpa koko mies puolestani, kun ’minullekin kulkee sanomalehdet’, niin kuin selitykseni usein kuului.”*²⁰² Päivärinta piti lehteä ensimmäisenä kansallishengen herättäjänä. Hänen mielestään lehden kirjoitukset oli kirjoitettu kansantajuisesti., jonka takia herätti kansaan lukuhalua ja uteliaisuutta sanomakirjallisuuteen. Päivärinta arvosti Maanmiehen Ystävää, mutta Suometar ei saanut häneltä yhtä suopeaa vastaanottoa. Hän kritisoi Suometaren lehden sisältöä joutavaksi ja jokapäiväiseksi, koska lehden paikallisista ja kotimaisista uutisista ei ollut hänen mielestään kenellekään hyötyä. Lehden toimittamat väittely- ja riitakirjoitukset joutuivat saman kritiikin kohteeksi. Hän kritisoi Suometar-lehteä, koska ei ymmärtänyt sen sisältöä.²⁰³ Teoksessa *Elämäni* Päivärinta kertoo, ettei hän vielä ollut kasvanut henkisesti Suometaren tasolle. Useissa sanomalehti artikkeleissaan hän muisti aina puhua sanomakirjallisuudesta, koska Päivärinnan mielestä suomenkielinen sanomalehti oli tärkeä osa kansalliskirjallisuutta.²⁰⁴

²⁰⁰ Teperi 1986, 209-210.

²⁰¹ Päivärinta 1895, 41.

²⁰² Päivärinta 1895, 41.

²⁰³ Teperi, 1986, 220.

Maanmiehen Ystävä levitti koulua käymättömän kansan keskuuteen tietoa ja valistusta. Mutta muutaman vuoden kuluttua Päivärinta oli huomaavinaan Maanmiehen Ystävän numeroiden huononevan. Syyn tähän hän näki, että *”Nyt oli jo... kaikkein parhaat ja tähdellisimmät asiat kaikki kerrottu. Täytyy panna mitä saa lehtien täyteen ja minua oikein pelotti se harmittava seikka, kun sanomalehtien toimituksilta loppuu painaminen!”*²⁰⁵ Päivärinta oli niin vakuuttunut siitä, että kaikki tieto oli kerrottu ja esitetty, että oletti kaiken tiedon olevan myös jo hänenkin halussaan. Hänen päätelmänsä tiedon loppumisesta olivat vääränlaisia, mutta havaintoa voidaan pitää terävänä, koska on selvitetty, että Maanmiehen Ystävän taso alkoi laskea 1840-luvun loppupuolella.²⁰⁶ Päivärinta ajatteli, että suomenkielisen sanomalehtikirjallisuus toi kansan ulottuville tarpeellista tietoa. Tiedon avulla kansa saavuttaisi tasa-arvon ja tulisi vähitellen ruotsinkielisten herrojen vertaiseksi.

Sanomakirjallisuudella oli Pietari Päivärinnan mielestä sivistävä ja uudistava vaikutus maaseudun kansaan. Sanomakirjallisuuden tärkeyden takia hän kävi ensimmäisen sanomalehtiväittelyn Raahen postimestari J.F. Walleniuksen kanssa. Päivärinta kirjoitti Oulun Viikko-Sanomiin artikkelin, jossa hän valitteli, etteivät kaikki hänen tilaamansa sanomalehdet saapuneet perille. Päivärinnan mielestä tällaiset tapahtumat ja tiedot eivät olisi hyväksi uusille tilaajille, koska ne ajattelisivat, ettei sanomalehtiä kannata tilata, kun ne eivät saavu perille. Tähän oli syyllinen Päivärinnan mielestä postimestari, jolle hän osoitti voimakkaan toivomukseen *”että asianomaiset virkamiehet paremmin tekisivät tehtävänsä, ettei sanomakirjallisuuden lukeminen tykkänään häviäisi pois koko suloiselle Suomellemme suureksi haitaksi ja itse kullekin isoksi vahingoksi”*.²⁰⁷ Päivärinnan näkemyksen mukaan lukuhuoli vähenisi, jos kansa ei saisi tilaamiaan lehtiä. Tästä olisi hänen mielestään suurta haittaa valistukselle.

Raahen postimestarin huomattessaan, että hänen moittijansa oli rahvaan mies, päätti hän vastata Päivärinnalle saman lehden palstalla. Vastineessaan loukkaantunut postimestari ei säästellyt sanoja, vaan hän muistutti Päivärintaa siitä, ettei hänen kannata kirjoittaa asioista *”joista hän ei*

²⁰⁴ Teperi, 1986, 220; Päivärinta 2002, 43.

²⁰⁵ Päivärinta 1895, 37-39

²⁰⁶ Teperi, 1986, 213.

²⁰⁷ Oulun Viikko-SanomIa 22.9. 1860

vähääkään näy älyävän”.²⁰⁸ Postimestarin mielestä pääsyy lehtien eksymiseen oli Päivärinnan sekasotkuinen tilaus. Päivärinta selitti, että sekasotkuinen tilaus johtui ”*ajatushämmennyksestä*”²⁰⁹, ja jatkoi, ettei hänellä ole tapana kirjoittaa toisille herjauskirjeitä.²¹⁰ Kun postimestari huomasi, että lukkareilla on paljon joutilasta aikaa kirjoittaa toisille herjauskirjoituksia, hän ehdotti, että lukkarit alkaisivat itse jakaa postia. Sanomalehtiartikkelin lopussa postimestari vielä kaiken varmuudeksi vetosi ruotsinkieliseen lakiasian käsikirjaan.²¹¹

Päivärinta kirjoitti postimestarille vastauksen, jossa hän korosti asiaa, että virkamiehet ovat myös erehtyväisiä ja samankaltaisia ihmisiä kuin tavallinen kansa. Hän oli erityisesti loukkaantunut postimestarin kommentteista, joissa tämä oli puhunut hänestä vähättelevästi: *“Näytätte olevan siitä hyvin karehuksissanne, kuin olen vaan lukkari ja rohkenin selvää rehellisesti saatua omaisuuttani kaivata, mutta minusta nähden olisi asia niin, että mustalaisellakin pitäisi olla oikeus rehellistä omaisuuttansa kaivata vaikkapa h:ra postimestarilta”*. Päivärinnan mielestä postimestari teki pilkkaa siitä, että hän oli isänmaan ystävä ja toimi asuinalueellaan *“valistuksen edusmiehenä”*²¹² Lukkari Päivärinta voitti ensimmäisen sanomalehtikiistansa. Kiista ratkesi siihen, että Päivärinta pystyi osoittamaan postimestarin panneen hänen sanomalehtensä väärään laukkuun. Väärissä laukuissa hänen sanomalehtensä olivat kulkeneet vieraisiin pitäjiin. Pian Sanomalehtikiistan jälkeen postimestari Wallenius muutti pois paikkakunnalta ja Päivärinta jäi siihen uskoon, että postimestarin häviö sanomalehtikiistassa oli todellinen syy, jonka seurauksena tämä oli pois muuttanut.²¹³

Sanomalehti väittely osoittaa kuinka tärkeänä Päivärinta piti sanomakirjallisuutta. Oli myös harvinaista, että talonpoikaisella henkilöllä oli rohkeutta vastustaa virkamiestä. Päivärinnan ja J.F. Walleniuksen välinen sanomalehtiväittely käytiin 1860-luvulla, mutta on mielenkiintoista, että samalla ajanjaksolla käytiin useissa foorumeissa keskustelua maaseudun nurjista postioiloista. Samaiseen keskusteluun liittyi myös lukkareiden velvollisuus kantaa virkapostia. Paikkakuntien lukkarit kantoivat virkapostin ohella pitäjäläisille sanomalehtiä ja yksityiskirjeitä. Yleisesti

²⁰⁸ Oulun Wiikko-Sanomia 13.10. 1860

²⁰⁹ Oulun Wiikko-Sanomia 29.12. 1860

²¹⁰ Oulun Wiikko-Sanomia 29.12. 1860

²¹¹ Oulun Wiikko-Sanomia 13.10. 1860

²¹² Oulun Wiikko-Sanomia 29.12. 1860

²¹³ Teperi, 1986, 216

lukkarit kritisoivat järjestelmää, koska heidän piti itse kustantaa matkansa. Lukkareiden velvollisuus kantaa virkapostia poistettiin uudistetulla kirkkolailla.²¹⁴ Päivärinta oli vuonna 1860 Alavieskan lukkarin sijainen, mutta hän ei kritisoinut lukkarinpostin kantovelvollisuutta, vaan syytti postimestaria, etteivät postit tule perille

Päivärinta oli kotoisin köyhistä oloista, mikä oli esteenä sanomakirjallisuuden lukemiselle ja tilaamiselle. Renkipojalla, loisella ja lopulta uudisasukkaalla ei ollut taloudellisia mahdollisuuksia eikä aikaa hankkia tietoa sanomakirjallisuudesta. Taloudellisen tilanteen parantuessa Päivärinta ryhtyi lukemaan sanomakirjallisuutta ja myöhemmin kirjoittamaan artikkeleita sanomalehtiin.²¹⁵ Päivärinta toteaaakin Oulun Wiikko-Sanomien palstalla, että ne *”ovat vissit harvat henget rahvaastamme, jotka ei voi elää ilman henkensä viljelemättä sanomakirjallisuudella ja jotka maan sivistyneempäin herras-säätyisten kanssa kannattavat suomalaisen sanoma-kirjallisuuden; mutta yleinen tarve ei näytä heräävän”*.²¹⁶ Tämän seurauksena ei ollut ihme, että Oulunsalon lukkariksi päästyään Päivärinta yritti patistella aatetovereita työhön kansan herättämiseksi. Hän yritti sanomalehdissä kehotella aatetovereitaan levittämään kansan keskuuteen sanomakirjallisuutta ja lukuhaltua. Hän ihmetteli suuresti henkilöitä jotka eivät kirjoitelleet sanomalehtiin. Tähän oli syynä Päivärinnan mielestä *”yhteishengen puute”*. Tällä Päivärinta tarkoitti, että kansalaisilla ei ollut kiinnostusta yhteisten asioiden puolesta toimimiseen. Kirjoittelemalla useasti Oulun Wiikko-Sanomia-lehteen, hän halusi näyttää muille esimerkkiä.²¹⁷

Päivärinta yritti myös saada kansalaisia suhtautumaan positiivisesti sanomalehtiä kohtaan. Hän yritti saada kansalaiset lukemaan ja tilaamaan sanomakirjallisuutta.²¹⁸ Oulun Wiikko-Sanomien palstoilla käydyssä keskustelussa Päivärinta korosti, että kansassa vallitsi pakanauskon kaltainen luonne, koska kansa oli niin haluton lukemaan sanomakirjallisuutta. Kansa oli kiinnostunut vain sodista ja veriteoista. Krimin sodan aika luettiin Päivärinnan mielestä paljon lehtiä, mutta kiinnostus lehtien tilaamiseen ja lukemiseen loppui heti sodan loputtua vuonna 1856. Lukuhaluttomuus ilmeni myös siten, että kansa ei viitsinyt lukea sanomalehtiä, vaan kyseli

²¹⁴ Jalkanen 1976, 177 – 183; Jalkanen 1978, 160 – 161.

²¹⁵ Teperi, 1986, 221.

²¹⁶ Oulun Wiikko-Sanomia 15.1. 1859, 14.7. 1860.

²¹⁷ Oulun Wiikko-Sanomia 14.7. 1860.

²¹⁸ Oulun Wiikko-Sanomia 20.7. 1861

muilta, mitä niihin oli kirjoitettu. Päivärinta korosti kansalle nimenomaan sitä, että jokaisen tuli itse omakohtaisesti lukea sanomalehtiä ja ottaa selvää, mitä niihin oli kirjoitettu.²¹⁹

Päivärinta muisti aina korostaa sanomalehdistön merkitystä. Sanomalehtiartikkelissa hän pohti syitä siihen, minkä takia kansa luki niin vähän sanomakirjallisuutta. Päivärinnan mielestä kansan lukuhalukkuuteen oli kolme syytä. Ensimmäisenä syynä oli, että kansa oli saanut liian vähän kouluopetusta, ettei ymmärtänyt lukemaansa. Päivärinnan kirjoituksen mukaan lukutaidon heikkous esti kansalaisia lukemasta kirjallisuutta, mutta kouluopetusta lisäämällä pystyttäisiin parantamaan kansan lukuhalua. Hänen mielestään toinen syyn lukemisen vähyyteen oli, että osa kansalaisista oli niin kovapäisiä ja huolettomia, etteivät halua ottaa vastaan kouluopetusta. Heille kelpaavat vain uskonnolliset kirjat, mutta sanomakirjallisuutta he pitävät tarpeettomana. Viimeisenä syynä Päivärinta piti erilaisia uskonlahkoja jotka eivät hyväksyneet hänen mielestään kaikkia uusimpia oppeja.²²⁰

Päivärinnan tultuaan valituksi kotipitäjänsä lukkariksi väheni hänen toimintansa sanomalehtien avustajana. Hänestä tuli kuntakokouksen esimies vuonna 1869, jolloin Päivärinta ryhtyi toimittamaan käsinkirjoitettua Mieltä-lehteä. Lehden ensimmäinen ja ainoa säilynyt numero ilmestyi 20. päivänä helmikuuta vuonna 1869. Päivärinta selvitti ensimmäisessä numerossa lehden linjaa ja ohjelmaa. Ohjelman mukaan lehti pohti tärkeitä yhteiskunnallisia kysymyksiä, jotka koskivat valtiollisia sekä taloudellisia asioita. Lehdessä haluttiin myös julkaista kansaa sivistäviä ja kaunokirjallisia kirjoituksia. Päivärinnan ideana oli, että lehti toimisi kaiken kansan keskustelun ja mielipiteenvaihdon foorumina.²²¹ Oman käsikirjoitetun sanomalehden toimittaminen osoittaa, miten suuren merkityksen hän antoi sanomalehdistölle. Sanomalehdet oli Päivärinnalle yksi väline sivistää kansaa. Sanomalehdistä kansa sai tarpeellista sivistystä ja valistusta. On mielenkiintoista on, että Mieltä toimittamisen aloitus ajoittui samaan ajankohtaan kuin hänen valinta Ylivieskan kuntakokouksen esimieheksi. Lehteä toimittamalla Päivärinta kenties halusi vaikuttaa mieleiseensä suuntaan Ylivieskan alueella.

²¹⁹ Oulun Wiikko-Sanomia 14.12. 1861

²²⁰ Oulun Wiikko-Sanomia 27.5. 1865

²²¹ Havu 1920, 21-22; Mieltä 20.2.1869, A 2222 SKS KIA.

4.3 Suomenkielinen kirjallisuus

Päivärinta oli huolissaan suomenkielisen kirjallisuuden määrästä ja tasosta. Suomenkielistä kaunokirjallisuutta oli hänen mielestään liian vähän. Teoksessa *Elämäni* hän mainitsi nuoruusvuosiltaan vain kaksi suomenkielistä kirjaa, joita luettiin kansan keskuudessa. Nämä olivat ”*Hoberg äijä*” ja Jaakko Juteinin ”*Pila pahoista hengistä*”. Näiden kirjojen huonona puolena oli, että kansa ei ymmärtänyt niiden sisältöä ja tarkoitusta. Päivärinta mielestä hengellistä kirjallisuutta kyllä oli saatavilla, mutta ne olivat kirjoitettu niin huonolla kielellä, ”*että kyllä älyä tarvittiin, jos mieli ymmärtää, mitä milläkin sanalla tarkoitettiin*”.²²² Päivärinnan kannan mukaan asioiden muuttamiseksi kansa tarvitsi koulujen ja sanomakirjallisuuden lisäksi riittävästi suomenkielistä ja kansantajuista kirjallisuutta. Kansan herääminen ei tapahtunut nopeasti, mutta kymmenen vuoden päästä Päivärinta pystyi toteamaan, että kansan ei enää tarvinnut tyytyä sanomakirjallisuuteen. Uutta tietoa oli tullut kansan ulottuville. Kansan keskuuteen oli ilmestynyt Savo-karjalaisen ylioppilaiden toimittamat *Lukemisia Suomen kansalle* ja Antero Wareliuksen *Enon opetuksia luonnon tieteestä*. Päivärinnan mielestä tilanne oli nyt uudenlainen, koska kansan keskuuteen alkoi ilmestyä suomenkielistä kirjallisuutta.²²³

Päivärinta alkoi myös itse kirjoittaa kansalle kaunokirjallisia teoksia. Hän kirjoitti vuonna 1886 teoksen, joka lopussa hän toi julki oman kirjallisen ohjelmansa. ”*Jos minun pitäisi välttämättömästi olla varsinainen kirjailija, niin kirjoittaisin silloin unhotettujen, ylenkatsottujen historiaa, sillä kyllähän maailma aina isoista huolen pitää*”.²²⁴ Päivärinnan varsinainen kirjailija toiminta ja tuotanto alkoivat vuonna 1897, jolloin ilmestyi hänen läpimurtoteoksensa *Elämäni*. Hänen kirjailijatoimintansa alkoi ollessaan toipilaana jalkamurtuman vuoksi, ja teoksen hän kirjoitti kansanvalistusseuran kirjoituskilpailua varten. Kilpailukirjoituksen tuli olla kansantajuinen kuvaus Suomen kansan perhe-elämästä. Päivärinta voitti kilpailun ja sai palkinnoksi vasta painetun kirjan käteensä. Kaunokirjallisissa teoksissa Päivärinta kuvasi sitä, mitä hän näki ja minkä hän tunsu todeksi. Seuraavana vuosina häneltä ilmestyi teossarja, jonka nideluku nousi 32:een ja sivuluku päälle 2700:n. Päivärinta oli niin sanottuja ensimmäisiä kansankirjailijoita 1800-luvun jälkipuoliskolla. Jouko Teperin (1981) teoksen mukaan Päivärinta

²²² Päivärinta 1895, 32.

²²³ Päivärinta 1895, 41-42; Teperi 1986, 214, Laitinen 1997, 206-207.

²²⁴ Päivärinta 1897, 6. Alkuperäinen teos on kirjoitettu vuonna 1886.

oli aikansa tunnetuin ja suosituin kaunokirjailija.²²⁵ Sen takia hänen kirjallisen toimintansa vaikutus kansan sivistykseen ei ole vähäinen. Liisi Huhtala (1981) toteaa myös, että Päivärinnan kirjallisen toiminnan lähtökohtana oli kansan sivistäminen.²²⁶ Hänen maalaisköyhälistön kuvauksensa lähenivät realismia, mutta hänen realisminsa oli idealista. Realistit kuvasivat yhteiskuntaa sellaisena kuin se oli ja toivat esille yhteiskunnan epäkohtia ja puutteita.²²⁷

Vuoden 1888 valtiopäivillä Päivärinta otti kantaa vallitsevaan kirjallisuuden suuntaan realismiin. ”Kirjailijan työ on armotta ottaa esille kaikki näkökohdat; hänen tulee iskeä kiinni varjopuoliin ja pintapuolisiin kohtiin ja sääliittä paljastaa, mikä on paljastettava ja mitä olisi parannettavissa, samalla kuin hän koettaa kaikin tavoin saada totuutta ilmi.”²²⁸ Päivärinnan mielestä kirjallisuuden piti tuoda totuus esille. Yhteiskunnan epäkohdat ja puutteet oli paljastettava, mutta kirjallinen kritiikki ei saanut kohdistua yksityiseen henkilöön. Päivärinnan omien sanojen mukaan hänen teoksensa *Puuteen Matti* oli loukannut yksityisiä henkilöitä, mutta hän jatkoi, että teoksen tarkoitus ei ollu loukaava.²²⁹

Vuoden 1888 valtiopäivillä talonpoikaissäädystä oli ratkaistavana kysymys, miten valtiovalta suhtautui kirjallisuuteen. Kysymyksenä oli, että mitä taidelajeja valtiovalta suosi myöntäessään taloudellista tukea yksittäisille kirjailijoille.²³⁰ Päivärinta aloitti keskustelun säädystä kritisoimalla taidelajeja, jotka eivät ulotu kansan keskuuteen. Hänen kantansa mukaan kaunokirjallisuus oli taidelaji, joka vei sivistystä maan jokaiseen kolkkaan. Tämän takia julkisenvallan piti tukea kaunokirjallisuutta.²³¹ Valtiopäivien alussa talonpojat vastustivat tuen myöntämistä kirjoille, mutta tilanne muuttui Päivärinnan pitämän puheen jälkeen. Valtiopäivien aikana muut säädöt vastustivat ehdotusta, mutta talonpoikaissäätö lähetti kuitenkin muiden säätöjen puheille lähetystön, koska se halusi ratkaista asian.²³² On taas vaikea arvioida yhden valtiopäivämiehen vaikutusta eri ratkaisuihin ja päätöksissä. Talonpoikaissäätö suhtautui yleisesti

²²⁵ Tepri 1981, 701 – 702.

²²⁶ Huhtala 1981, 53 – 60.

²²⁷ Laitinen 1997, 209 ja 217.

²²⁸ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 21.3.1888, 688.

²²⁹ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 21.3.1888, 688.

²³⁰ Tuominen 1964, 359.

²³¹ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 21.3.1888, 686 – 687.

²³² Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 23.3.1888, 711 – 714.

kielteisesti apurahoihin, mutta Päivärinnalla näytti olevan vaikutusvaltaa säädysään, koska sai talonpojat puolelleen kannattamaan apurahojen jakamista kirjailijoille.²³³

Päivärinta puolusti realismia ja realistisia kirjailijoita. Kannan otoillaan hän asettui talonpoikaissäädyn yleistä kantaa vastaan. Vuoden 1888 valtiopäivillä kysymystä koskevat anomukset hylättiin, mutta asia tuli uudelleen esille seuraavilla valtiopäivillä. Kyseisillä valtiopäivillä hän oli omasta mielestään esteellinen käsittelemään asiaa, mutta kertoi kuitenkin oman kokemuksen kaunokirjallisuudesta.

En tiedä lieenkö minä niin erilainen kuin muut ihmiset, mutta minun nuoruudessani teki siveellinen kaunokirjallisuus minun sieluuni mahtavan vaikutuksen. Niinkuin arv. sääty tietää, en minä ole tuntiakaan koulun penkillä istunut. Eihän minusta hääviä ole tullutkaan, mutta se mikä on tullut, se on juuri tullut kaunokirjallisuuden kautta.²³⁴

Päivärinta oli puoltamassa taloudellista tukea kirjailijoille, koska hän näki, että kaunokirjallisuudella oli merkittävä vaikutus maaseudun syrjäisillä seuduilla. Kaunokirjallisuus levittäisi kansan keskuuteen sivistystä. Koulu, sanomalehdistö ja kaunokirjallisuus olivat Päivärinnan mielestä kansansivistyksen osatekijöitä. Kansan sivistyminen ei tapahtuisi ilman osatekijöitä. Valtiopäivillä talonpoikaissäädyn kanta apurahojen myöntämiseen oli edelleen kielteinen, mutta hallitsija myönsi 5000 markan määrärahan kaunokirjailijoiden tukemiseen vuonna 1898. Valtiovalta myönsi vuonna 1902 kirjailija Päivärinnalle valtioeläkkeen, joka korotettiin myöhemmin tuhanteen markkaan.²³⁵

Viipurin-sanomissa julkaistiin 1890 maaseutukirje, jossa kerrottiin kuulumisia Laatokan rantamilla sijaitsevasta Jaakkiman pitäjästä.

Lainakirjastoa luetaan ahkerasti etenkin hengellisellä alalla, nuoriso lukee jo paljon kaunokirjallisuuttakin, joista P. Päivärinnan kirjat ovat enimmänsuosituita, kuin ne ovat alkuperäisiä suomalaisia. Päivärinta onkin mielestämme herttainen ukko ja hänellä onkin lämmin sydän, sillä olessansa kansan lapsi tuntee hän köyhänkin elämän, ilot ja surut, ja voipi kuvailla niin elävästi ja liikuttavasti, että kirjan käsille saatua ei siitä tahdo irti päästä ennen kuin se on loppuun luettu.²³⁶

²³³ Teperi 1986, 344.

²³⁴ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 29.4.1891, 983-984.

²³⁵ Teperi 1986, 36.

²³⁶ Viipurin sanomat, 4.3.1890.

Kirjeen mukaan Päivärinnan kirjoittamia kirjoja luettiin ahkerasti kyläkirjastoissa. Tarkastellessa Päivärinnan koko kirjallista tuotantoa huomataan, että monet hänen teoksista sopivat kyläkirjastojen kokoelmiin. Hän halusi muuttaa vallitsevia oloja yleissivistävien ja kansanläheisten teostensa avulla. Kyläkirjastoihin sopivia teoksia olivat muun muassa: *Elämäni* (1877), *Elämän havainnoita I-X* (1880 – 1889), *Torpan poika* (1883), *Neuvoja keuhkopolteen tuntemiseen ja parantamiseen* (1885), *Isäin pahat teot lasten päällä* (1887), *Volmari* (1889), *Käytännön neuvoja soitin ja rämeitten viljelemiseen* (1886) ja *Pikakuvia 1867 katovuodesta ja sen seurauksista* (1893). Teoksille yhteisenä ominaispiirteenä on, että kansan keskuudesta lähtöisin oleva kirjailija oli kirjoittanut ne tavalliselle kansalle.

5. Oikeutta ja tasa-arvoa

5.1 Kansalle oikeutta

Päivärinta puolusti kansan oikeuksia ja tasa-arvoa monella yhteiskunnan sektorilla. Hän vaati, että virkamiehet kohtelet kansaa yhdenvertaisesti, koska kansalla oli oikeus tulla kohdelluksi tasa-arvoisesti.. Esimerkkinä tästä oli Päivärinnan ja postimestari Walleniuksen välinen sanasota Oulun Wiikko-Sanomia-lehden palstalla. Myös naisen oikeuksia Päivärinta oli valmis lisäämään yhteiskunnassa, Päivärinta halusi, että naiset saavuttavat tasa-arvon miesten kanssa. Päivärinta oli valmis puolustamaan talonpoikia, jos näki asian aiheelliseksi. Ylivieskassa talonpojat joutuivat kokemaan vastoinkäymisiä 1860-luvun aikana. Vuodesta 1862 lähtien maassa saatiin paikallisten katovuosien seurauksena heikkoja viljasatoja. Viljasadon heikkouteen vaikutti myös peltojen heikko viljelytaso. Suomessa oli pitkä ja ankara talvi vuosina 1866 – 1867, jonka seurauksena oli, että maanviljelyssadot jäivät vähäisiksi. Tilanteen helpottamiseksi Ylivieskassa turvauduttiin kruunun järjestämään hätäapuun ja vuonna 1867 perustettuun lainajvästöön. Viranomaiset antoivat myös kansalle ohjeita hätäruokien valmistamiseksi sienistä ja jäkälästä.²³⁷

Katovuosien seurauksena talonpojat joutuivat ottamaan velkaa jyvälainoina. Myös ennen vuoden 1865 rahauudistusta otetuista lainoista oli tullut ongelma, koska talonpojilla oli uudistuksen

²³⁷ Harju 1981, 85.

jälkeen vaikeampi maksaa lainat takaisin. Pohjan-Tähden kirjoituksessa Päivärinta vetosi velkojiin, että he kohtelevat talonpoikia oikeudenmukaisesti. Talonpoikia piti auttaa, eikä heitä saanut jättää yksin taloudellisten ongelmien kanssa. Valtiontalouden perustus oli Päivärinnan kannan mukaan talonpoikien harteilla, ja sen takia hän oli valmis auttamaan heitä velkakysymyksissä ja ajamaan heidän etuaan.²³⁸ Päivärinta kirjoitti voimakkaan yhteiskunnallisen kertomuksen *Pikakuvia 1867 katovuodesta ja sen seurauksista*, joka kertoo vuoden 1867 tapahtumista. Hän kertoo teoksessa vuoden tapahtumista ja tuo esille kuinka selvitä katovuosista. Kansa pitää lukea ja opetella kaunokirjallisuudesta ja sanomalehdistä hyödyllistä tietoa.

He olivat köyhyydessäänkin semmoisia ihmisiä, jotka rakastivat kirjallisuutta. He lukivat kaikkea kirjallisuutta, mitä käsiinsä saivat, ei ainoastaan huvikseen, vaan elämänsä opiksi. He olivat viime aikoina saaneet käsiinsä semmoisen kirjan, jossa kehoitettiin hätä-aikoina keräämään jäkälää ja sienä hätävaraksi. Samassa kirjassa kehoitettiin myös hevosen lihaa hyväksensä käyttämään. Järkeviä ihmisiä kun olivat, eivät nämät neuvot tulleet kuuroille korville, vaan he ryhtyivät tuon kovan pulman tullessa heti tositoimiin.²³⁹

Päivärinta pyrki kaunokirjallisilla teoksilla ja sanomalehtikirjoituksilla kohottamaan kansan tiedollista ja henkistä tasoa.

1800-luvun puolivälin vaiheilla sanomalehdistössä esiintyi kuvauksia ”puoliherroista”. Päivärinta ei hyväksynyt ”puoliherroja”, jotka yrittävät matkia säätyläisten tapoja. Puoliherrat olivat yleensä opintojen kautta nousseita rahvaan poikia. Virkamiehistö oli lisääntynyt paikkakunnilla hallinnollisten tarpeiden takia, mutta heidän käytös loukkasi rahvasta.²⁴⁰ Heidän tapana oli ylpeillä koulusta hankitulla ruotsin kielen taidolla. Päivärinnan mielestä ”puolisivistyneiden” huono käytös esti sen, ettei kansa pystynyt ottamaan sivistystä vastaan. Puoliherrat luulevat, että koulun penkillä istuttuaan heillä on oikeus kohdella kansaa epäoikeudenmukaisesti. Heidän pitäisi näyttää kansalle esimerkkiä ja käyttäytyä oikeudenmukaisesti. Kansa pelkäsi koulun kasvattavan ”puoliherroja”, joita ei enää kiinnostaisi maaseudun töiden oppiminen. Hänen mielestään, kun sivistyneistö kohtelisi kansaa vilpittömästi, heräisi kansassa lukuhalu. Päivärinta huomautti, että onneksi on henkilöitä, joihin sivistys on vaikuttanut positiivisesti.²⁴¹

²³⁸ Pohjan-Tähti 12.12.1866, 13.2.1867.

²³⁹ Päivärinta 1893, 68.

²⁴⁰ Wirilander, 1974, 378 – 380.

²⁴¹ Oulun Wiikko-Sanomia 16.10.1858

5.2 Eriuskoisuuslaki ja juutalaiskysymys

Uskonvapaus kysymys tuli ratkaistavaksi vuoden 1867 valtiopäivillä. Valtiopäivillä ehdotettiin uutta kirkkolakia, johon sisältyi säännöksiä uskonvapaudesta. Pappis- ja talonpoikaissäätö vastustivat kirkkolakia, mutta valtiopäivätyöskentelyn jälkeen säädettiin kirkkolaki vuonna 1869, joka koski vain evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä. Laki edusti uskonvapaudelle myönteistä linjaa, mutta kansalaisten edellytettiin kuuluvan johonkin uskonto kuntaan. Kirkkolain säätämisen yhteydessä nousivat esiin myös eriuskoisuus- ja juutalaisuuskyseminen. Yleinen mielipide oli, että kysymyksistä pitäisi lähi tulevaisuudessa säätää uudet lait. Voimaan tullessaan eriuskoisuus laki olisi antanut kansalaisille mahdollisuuden siirtyä kirkko- ja tunnustuskunnasta toiseen. Asiasta tehdyt lakiehdotukset hylättiin useaan otteeseen, koska maan hallitsija ei sallinut ortodoksien erota Suomessa kirkostaan.²⁴² Pietari Päivärinta ei ottanut kantaa uudistuneeseen kirkkolakiin, koska työtehtävät eivät pakottaneet kommentoimaan asioita. 1860-luvulla hän varmasti kuitenkin seurasi sanomalehdistöstä uskonvapauteen ja kirkkolakiin liittyvää keskustelua.

Valtiopäivillä senaatin asettama komitea valmisteli eriuskoisuuslakia vuonna 1871. Senaatin ja komitean työn seurauksena valmistunut esitys lähetettiin kirkolliskokoukseen, koska siltä piti pyytää lausunto kirkkoa koskevissa asioissa.²⁴³ Lakiesityksen käsittely nousi vuoden 1877 kirkolliskokouksen tärkeimmäksi asiaksi. Kokouksen pöytäkirjoista ei löytynyt Päivärinnan kommentteja, mutta Päivärinta toteaa vuoden 1888 valtiopäivillä, että hän vastusti ensimmäisessä kirkolliskokouksessa eriuskoisuuslakia.²⁴⁴ Päivärinta on seurannut kokouksessa keskustelua, mutta ei ole ottanut kantaa kysymykseen. Päivärinta ei hyväksynyt eriuskoisuuslakia, koska se särkisi kansan ja kirkon välisen siteen. Tätä hän ei halunnut muuttaa, koska kirkko oli opettanut ja kasvattanut kansaa jo pitkän ajan. Päivärinta ei ollut valmis antamaan eriuskoisille tasa-arvoista kohtelua.

Kirkko on pitänyt huolta siitä, että kaikki kansan jäsenet osaavat lukea, kirkko pitänyt huolta siitä, että kansalle on opetettu kristinopin päätötuudet. Tätä ovat polvi polvelta, vuosi vuodelta isät, äidit

²⁴² Heinen 1996, 184 – 185.

²⁴³ Jossas 1990, 79.

²⁴⁴ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 19.4.1988, 922.

opettaneet lapsilleen ja kirkko on tätä opetusta täydentänyt. Tämän opin nojalla on meidän kansamme pysynyt vahvana ja jalona ja saanut siitä sen sisällisen voiman, mikä sillä on. Olkoon niinkin, etteivät kaikki jumalisilta näytäkään, olkoon niinkin, että vietetään rivoa elämää; mutta jos näiltäkin mennään kysymään: otetaanko kirkko pois ja sallitaanko eriuskolaisia, toki ne ovat ensimmäiset sanomaan: ei, ei, ei!²⁴⁵

Vuonna 1877 kirkolliskokouksen valiokunta totesi, että Suomessa ei toteudu täydellinen uskonvapaus, koska kreikkalaiskatolisilla ei ole oikeutta siirtyä toiseen uskontokuntaan. Yksilöllä ei ollut valinnan mahdollisuutta kirkkokuntien kesken, koska maassa ei toiminut useita kirkollisia yhteisöjä. Suuriruhtinaskunnassa piti toteuttaa vastavuoroisuus periaate, jotta uskonvapaus toteutuisi. Vastavuoroisuus periaate tarkoitti, että kirkkokunnat päästivät jäseniä lähtemään ja liittymään toiseen yhteisöön.²⁴⁶ Kirkolliskokouksessa hyväksyttiin kreikkalaiskatolisten erityisasema liittyä toiseen uskontoyhteisöön ja valmisteltiin eriuskoisuuslaista lausunto senaatille. Senaatti esitteli keisarille ehdotuksen eriuskoisuuslaista, mutta hän ei hyväksynyt lakialoitetta, koska se olisi antanut ortodoksisille Suomen kansalaisille vaihtaa tunnustustaan. Eriuskoisuutta käsiteltiin seuraavan kerran vuoden 1877 ja 1882 valtiopäivillä. Eriuskoislain ratkaisupyrkimykset kaatuivat valtiopäivillä pappis- ja talonpoikaissäädyn eriäviin mielipiteisiin. Tämän seurauksena oli, että säädyt kohtasivat arvostelua vanhoillisuudestaan ja suvaitsemattomuudestaan. 1880-luvulla oltiin kaikkien osapuolten kesken sitä mieltä, että asia oli ratkaistava, jollakin tavalla.²⁴⁷

Vuoden 1877 valtiopäivillä Päivärinta ei ollut mukana mutta seuraavilla valtiopäivillä nousi esille toinen kysymys, joka koski kirkkolakiin. Pappis- ja talonpoikaissäädystä tehtiin kaksi aloitetta, jotka koskivat juutalaisten asemaa suuriruhtinaskunnassa. Pappissäädystä esitettiin, että juutalaisille annettaisiin kansalaisoikeudet, kun taas talonpoikaissäädystä tehty aloite oli luonteeltaan päinvastainen. Agathon Meurman teki aloitteen, jonka mukaan juutalaisia koskevat säädökset piti pitää ennallaan. Säädökset olivat vuodelta 1782, jotka rajoittivat voimakkaasti juutalaisten uskonnon harjoitusta maassa. Meurman ehdotti myös, että maassa ilman laillista lupaa asuvat juutalaiset oli karkotettava maasta pois.²⁴⁸ Päivärinta yhtyi Meurman aloitteeseen, koska ei hyväksynyt juutalaisten muuttamista maan rajojen sisälle. Hän ei halunnut antaa juutalaisille

²⁴⁵ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 19.4.1988, 921.

²⁴⁶ Kirkolliskokouksen pöytäkirja 1876, 590 – 617; Juva 1976, 58 – 59.

²⁴⁷ Jossas 1990 123; Juva 1976, 60.

²⁴⁸ Jossas 1990, 135; Tuominen 1964, 262.

tasa-arvoa ja kansalaisoikeuksia.²⁴⁹ Meurmanin aloite lähetettiin valitusvaliokuntaan, mutta sitä ei ehditty käsitellä valtiopäivien aikana. Vuoden 1885 valtiopäivien aika ei tehty asiasta aloitetta, mutta Meurman uudisti juutalaiskysymystä koskevan aloitteen vuonna 1885. Valtiopäivillä keskusteltiin kysymyksestä ja talonpoikaissäätö päätti lähettää Meurmanin tekemän aloitteen valitusvaliokuntaan. Säädöt sovittelivat ja keskustelivat kysymyksestä, mutta asia jäi avoimeksi.²⁵⁰

Vuonna 1886 jatkui eriuskoisuuslain käsittely. Senaatti valmisteli oman lakiesityksen, joka noudatti vuoden 1876 kirkolliskokouksen lausuntoa. Samana vuonna kokoontuva kirkolliskokous sai käsiteltäväksi senaatin tekemän lakiesityksen. Kirkolliskokous teki esityksestä lausunnon, jossa ehdotettiin, että lakiehdotus rajoitettiin koskemaan kristittyjä, mutta ortodoksit jätettiin lain ulkopuolelle. Kokouksen eriuskoisuusvaliokunta pääsi asiasta helposti yhteisymmärrykseen, mutta eräät kokoukseen osallistuneet maallikkoedustajat olivat sitä mieltä, että laki oli hylättävä. Maallikkoedustajat olivat kuitenkin kokouksen lopussa valmiit hyväksymään lakiehdotuksen.²⁵¹ Päivärinta oli ainoa kokouksen edustaja, joka vastusti loppuun asti lain hylkäämistä. Kokouksessa hän piti evankelis-luterilaista kirkkoa kansaa yhdistävänä voimana. Ajan kuluessa kirkko ja kansa olivat muodostaneet yhdyssiteen. Niiden yhteisellä toiminnallaan oli yhteiskunta mennyt parempaan suuntaan, koska kirkko opettanut ja kasvattanut kansaa. Hän halusi kirkon ja kansan toimivan yhtenäisesti ja sulki eriuskoiset kirkon ulkopuolelle. Päivärinnan mielestä eriuskoisuuslaki katkaisisi kirkon ja kansan yhdyssiteen.²⁵² Hän korosti vielä, että kansalaiset vastustivat lakia, koska se olisi ”*kaikkia kansan pyhimpiä tunteista vastaan*.” Kirkolliskokous hyväksyi eriuskoisuusvaliokunnan kannan ja asia siirtyi valtiopäivien käsiteltäväksi.²⁵³

Vuoden 1888 valtiopäivillä eriuskoisuuslaista annettiin hallituksen esitys, joka pohjautui pääasiassa vuoden 1877 valtiopäivä toiminalle. Päivärinta oli vastustanut kaikissa tilanteissa eriuskoisuuslakia, mutta tällä kertaa hänen kanta oli muuttunut.

Minun uskoni on yksinkertaisesti se, että jos näille nyt säädetään eriuskolaislaki, jonka mukaan heillä on oikeus luopua pois valtiokirkosta, niin ei eriuskolaisseurakuntia montakaan perusteta, sillä oikeastaan nytkään ei varsin moni uskonlahkolainen juuri tahtoisi luopua valtiokirkosta pois, mutta

²⁴⁹ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 11.3.1882, 389; Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 11.5.1885, 1200 – 12003.

²⁵⁰ Jossas 1990, 135; Tuominen 1964, 262.

²⁵¹ Juva 1976, 60 – 61.

²⁵² Kirkolliskokouksen pöytäkirjat 1893, 887 – 888.

²⁵³ Kirkolliskokouksen pöytäkirjat 1886, 317 – 319.

kun heille laki saataisiin, niin voisi sanoa heille: kun ette tyydy meidän kirkkoomme, niin menkää ja perustakaa oma kirkko ja yhdyskunta.²⁵⁴

Päivärinta edellytti lain hyväksymiselle sen, että laki koskisi vain protestantteja ja kirkosta eroavan piti liittyä toiseen uskontokuntaan. Kannattamalla lain säätämistä, hän osoitti, että oli valmis hyväksymään erilaisuutta kirkon sisällä.

Eriuskoisuuslaki säädettiin vuonna 1889. Laki laajensi kansalaisten uskonnollisia oikeuksia, mutta uudistuksesta huolimatta kansalaisten edellytettiin kuuluvan johonkin uskonnolliseen yhdyskuntaan.²⁵⁵ Muutamille protestanttisille vähemmistöliikkeen jäsenille annettiin lailla itsenäistymis mahdollisuus. Roomalaiskatolilaiset jäsenet eivät saaneet itsenäistymis mahdollisuutta. Eriuskoisuuslaki ei kuitenkaan kumonnut kristillisen valtion periaatetta, koska ilman kirkon tai laillistettujen vähemmistöyhteisöjen virkatodistusta ei pystynyt hakemaan valtion virkoja. Ilman virkatodistusta ei ollut myös mahdollisuutta päästä opiskelemaan yliopistoon.²⁵⁶

5.3 Suomi kansan kieleksi

Oulunsalon lukkarin virassa Päivärinta yritti selvittää talonpoikaiselle kansalle kansallisuusaatteen olemusta. Päivärinta nosti esille Suomi-kiihko käsitteen. Käsite oli herjaava nimitys niille, jotka tekivät arvokasta työtä suomen kielen puolesta. Ilman näitä puolustajia suomen kieli ei pystyisi kehittymään ja saamaan sille kuuluvia oikeuksia. Päivärinnan mielestä yksikään kieli ei pysty kehittymään ilman oikeuksia. Päivärinta osoitti myös kiitosta nimityksen keksijöille, koska siitä oli tullut ajan kuluessa kunnianimi kielen puolustajille. Seuraavaksi hän selitti talonpojille kansallisuuden käsitettä. Kansa ymmärsi kansalaisuus käsitteen silloin, kun se tunsu *“pyhät siteet”*, jotka olivat historian saatossa pitäneet kansaa yhdessä. Päivärinta oli harmissaan siitä, että kaikki eivät vielä ymmärtäneet kansalaisuuden olemusta. Yksityisten henkilöiden välityksellä kansallisuuden tietoisuus pystyi leviämään koko kansan keskuuteen. *“Ne, jotka kansallisuutensa tuntevat ne pitävät sen pyhänä, sen tavat ja lait kunniaassa, samalla sanoen: he eivät vaihtaisi olojansa minkään muun maan kansan tapoihin ja oloihin”* Päivärinnan mielestä vapauden käsite liittyi läheisesti kansalaisuuteen ja molemmat käsitteet olivat kansan

²⁵⁴ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 19.4.1888, 922.

²⁵⁵ Tuominen 1964, 361 – 362.

tunnusmerkkejä. Kansalaisuutta ei ollut ilman vapautta. Vapauden ja kansalaisuuden määrittely liittyi läheisesti myös isänmaanrakkauteen. Kansa, joka rakasti maataan toimi “*yhteis-hengen*” mukaisesti. Ilman vapauden ja kansalaisuuden olemusta kansa ei pystyisi toimimaan isämaan puolesta. Päivärinnan kirjoitusten välistä pystyy tulkitsemaan, että kansan vapautta uhkasi vieraskielisten herrojen sorto. Vuosisatoja kansa oli joutunut elämään pimeydessä ilman kansallista olemustaan. Päivärinta oli huojentunut, koska muutamat henkilöt olivat ymmärtäneet kansallisen olemuksensa ja heidän velvollisuutena oli nyt saarnata kansallisesta tietoisuudesta.²⁵⁷

Päivärinnan kirjoituksista kansallisuuden olemuksesta syntyi sanaharkka Fretu-nimimerkin kanssa. Kohteliaasti Fretu selitti, ettei artikkeleiden kirjoittaja ymmärtänyt asioiden oikeaa luonnetta. Viiden päivän päästä Päivärinta vastasi omaperäisellä tavalla: “*Kiitoksia härän pyllyn edestä*”! Päivärinta ei suostunut lopettamaan Fretun kehotuksesta kirjoittelua, koska kansalle oli kerrottava kansallisuuden olemuksesta.²⁵⁸ Hänellä oli suuri huoli suomenkielen asemasta, koska sivistystä saatuaan kansalaiset olivat unohtaneet suomen kielen. Hän kutsui “*kansallisuuden sortajiksi*” henkilöitä, jotka olivat muuttuneet ruotsinkielisiksi. Päivärinta totesi vielä, että suomen kielellä oli nyt otollinen aika saada oikeutensa.²⁵⁹

Suuriruhtinaskunnan kielikysymys oli vielä ratkaisematta 1860-luvulla. Vuoden 1863 valtiopäiviä valmistelemaan asetettiin valiokunta, jonka tehtävänä oli laatia asetusehdotus suomen kielestä. Asetusehdotus tuli julkisuuteen vuonna 1862.²⁶⁰ Päivärinta otti kantaa valiokunnan ehdotukseen paikallisten aatetovereiden kanssa. He ilmaisivat yleisenä kantana sen, että eivät olleet tyytyväisiä esitettyyn ehdotukseen, koska ruotsinkieliset olivat historian saatossa sortaneet suomen kansaa. He eivät pystyneet ymmärtämään, että komitea oli mennyt kaikesta huolimatta ruotsinkielisten puolelle. Suomen kielen sorto jatkuisi, jos ehdotuksen pohjalta valmisteltaisiin uusi kielilaki. Aatetovereita suututti erityisesti valiokunnan lausunto, jonka mukaan Suomen kansa ei pysty lukemaan ja ymmärtämään suomenkielisiä asiapapereita. He huomauttivat, että suomenkielinen kirjallisuus ja sanomalehdistö olivat yleistyneet useilla

²⁵⁶ Heininen 1996, 206 – 207.

²⁵⁷ Pohjan-Tähti 29.8.1866, 5.9.1866; Teperi 1986, 225.

²⁵⁸ Oulun Wiikko-Sanomia 15.9.1866, 2.9. 1866; Pohjan-Tähti 19.9.1866, 17.10.1866.

²⁵⁹ Oulun Wiikko-Sanomia 19.4.1862.

²⁶⁰ Krusius-Ahrenberg 1981, 88 – 89.

paikkakunnilla. Päivärinta kirjoitti aatetovereiden kanssa maan hallitsijalle oman asetusehdotuksen. Ehdotus sisälsi seitsemän kohtaa:

1. Kiinnekirjoille, tilanhuudoille ja uhkasakoille laadittaisiin suomenkieliset kaavat.

Kieliasetuksen säätämisen jälkeen kihlakunnan oikeudet olivat velvollisia laatimaan kaikki päätökset suomenkielellä.

2. Kaikki kihlakunnan oikeuksien päätökset tuli antaa suomen kielellä kolmen vuoden kuluttua

3. Ylimpien oikeuksien osalta määräaika oli viisi vuotta

4. Ehdotettiin, että valtio voisi myöntää palkinnon niille tuomareille, jotka kirjoittavat kaikki päätökset suomeksi

5. Paikkakunnille piti palkata suomenkielisiä virkamiehiä

6. Koulut piti muuttaa suomenkielisiksi kymmenen vuoden siirtymäaika.

Koulujen sivukieliksi hyväksyttiin ruotsi, venäjä, saksa ja ranska.

7. Opiskelijoiden piti näyttää suomen kielen taito Suomen yliopistossa.²⁶¹

Näillä ehdoilla pystyttäisiin aatetovereiden mielestä saattamaan suomen kieli lyhyessä ajassa virka ja opetuskieleksi. Päivärinnalla oli omia kokemuksia asioiden hoidosta ruotsinkielisissä tuomioistuimissa. tämän takia hän oli oikea henkilö lausumaan ajatuksensa kieliasiaista.²⁶² Maan hallitsija allekirjoitti kieliasetuksen vuonna 1863. Päivärinta piti asetusta suomenkielen *Magna Chartana*.²⁶³ Asetuksen määräsi, että tuomituinten ja virastojen oli vastaanotettava suomenkielisiä anomuksia. Asetus sääti myös, että kaikki hallinnolliset paperit ja päätökset piti julkaista suomenkielellä 20 vuoden kuluttua. Suomenkielestä ei tullut vielä tasa-vertainen ruotsinkielen kanssa.²⁶⁴ Asetus ei täydellisesti tyydyttänyt Päivärintaa, mutta ei silti aiheuttanut suurta pettymystä. Pitkästä siirtymäajasta huolimatta hän oli iloinen saavutuksesta. Erityisesti hän oli huolissaan siitä, että maassa esiintyi valheellisiä suomalaisuuden kannattajia. Kaikkien piti nyt aktiivisesti työskennellä suomalaisuuden hyväksi. Valheellisina suomalaisuuden kannattajina hän piti henkilöitä, jotka eivät harrastaneet suomenkielistä kirjallisuutta.²⁶⁵

²⁶¹ Oulun Wiikko-Sanomia 4.4.1863.

²⁶² Teperi 1986, 231.

²⁶³ Teperi 1986, 240.

²⁶⁴ Krusius-Ahrenberg 1981, 88 – 89.

²⁶⁵ Miettiä 20.2.1869, A 2222 SKS KIA; Oulun Wiikko-Sanomia 3.6.1865.

1870-luvulla tuli selvästi esille liberaalien ja fennomaanien sidokset eri yhteiskuntaryhmissä. Liberaalien puolella olivat aateliston ja porvariston muodostama ryhmittymä. Ryhmittymä esiintyi liberaalein talous- ja kielipoliittisin tunnuksin. Fennomaanien takana olivat papiston ja talonpoikaiston muodostama ryhmä, joka ajoi suomen kielen aseman parantamista virka- ja opetuskielenä.²⁶⁶ Kaiku-lehdessä julkaistiin Päivärinnan laajat artikkelit “*Sodasta*” ja “*Rauhasta*” vuonna 1881. Hänen mielestään vain suomenmieliset saivat päättää suomen kielen asemasta.

...kaksi taistelevaa puoluetta maastamme löytyy mutta, mutta mistä ne taistelevat? Vastaus on mutkaton ja selvä: toinen puolue taistelee anastettutuin etujensa ja toinen menetettyin oikeuksiensa puolesta.²⁶⁷

Myöhemmin puolueiden välinen riita oli kärjistynyt niin pahaksi, että Päivärinta oli valmis julistamaan sodan.

Nykyään on niin sotaisa aika, että heitän rauhan tuumat helkkariin ja kirjoitan vaan sodasta, sillä kun kerran riita on tullut eikä sovinnolla rauhaa saada, niin siitä tulee sota.²⁶⁸

Päivärinta oli valmis ratkaisemaan puolueiden välisen riidan sotaisin keinoin. Riidat ja erimielisyydet loppuisivat hänen julistuksen mukaan, jos kaikki ryhmittyisivät fennomaani puolueen taakse. Kielikysymys ratkeaisi, kun kansa saisi sille kuuluvat oikeudet. Päivärinta oli valmis käyttämään voimakkaampia pakkokeinoja kansan sortajia vastaan. Oli selvää, että kielitaistelussa Päivärinnalle ei kelvannut liberaalien ohjelma. Hänelle kelpasi vain jyrkin fennomaanien julistus.²⁶⁹ On huomiolle pantavaa, että Päivärinnan kirjoitukset Kaiku-lehdessä julkaistiin vuonna 1881. Valtiopäivät tulisivat kokoontumaan seuraavana vuonna ja kirjoituksia voi pitää eräänlaisena vaalipuheena. Päivärinta halusi ilmoittaa valitsijoille, mitä mieltä hän oli asioista. Vaalipuhe tehosi Oulun ympäristön talonpoikaisväestöön, koska hänet valittiin seuraaville valtiopäiville.

Kun melkein 20 vuotta oli kulunut kieliasetuksen säätämisestä, nousi kielikysymys uudelleen esille. Vuoden 1882 valtiopäivillä esitettiin hallituksen esitys, joka koski ruotsin ja suomen käyttämisestä maan tuomioistuimissa ja viranomaisissa. Kieliasetuksen mukaan kielten tasa-arvo piti tulla voimaan vuonna 1883. Päivärinnan mielestä kielellinen tasa-arvo ei ole toteutunut maassa.

²⁶⁶ Liikanen 1995, 122 – 123. Nieminen 2006, 64.

²⁶⁷ Kaiku 15.1.1881.

²⁶⁸ Kaiku 15.10.1881.

²⁶⁹ Kaiku 15.1.1881; 15.10.1881; Teperi 1986, 244 – 246.

Pari kymmentä vuotta oli jo ollut Suomen kielen oppimisen aikaa ja nyt kun sen pitäisi piakkoin astuman voimaansa tahdotaan laittaa erityinen komitea Suomen kielen kehittämistä varten. Jos vielä Suomalainen lakikieli tarvitseekin vakaantumista, niin Suomalainen Kirjallisuuden Seura oli sen auttamiseen jo pontevuudella ryhtynyt ja siltä oli puhujan mielestä apua tuleva eikä sieltä, mistä paljo luvataan, eikä mitään anneta.²⁷⁰

Päivärinta ihmetteli kuinka vähän oli tehty asioita suomenkielen puolesta. Kansa oli odottanut suurella innolla määrääjän umpeutumista, mutta joutui pettymään, koska suomenkieli ei ottanut yhtään edistysaskelta. Hän syytti ruotsinkielisiä virkamiehiä haluttomuudesta oppia suomen kieli.²⁷¹ Ruotsin- ja suomenkielen asemasta annettiin asetus vuonna 1883. Asetus piti sisällään säännökset kielten käyttämisestä tuomioistuimissa ja virastoissa. Suomen kielestä tuli maan virallinen kieli ruotsin kielen rinnalle.²⁷²

Seuraavilla valtiopäivillä kielikysymys nousi uudelleen esille. Tällä kertaa kysymys koski suomen kielen käyttöä virastojen kirjeen vaihdossa. Ongelmaksi nousi ratkaistaanko asia hallinnollista kautta vai alistetaan asia säätyjen päätettäväksi. Kun asiasta ei syntynyt ratkaisua, säädyt tekivät kysymyksestä useita aloitteita vuoden 1885 valtiopäivillä.²⁷³ Päivärinnan kanta oli kysymykseen, että kieliasiat pitäisi ratkaista hallinnollisesti, koska muuten asiat eivät etene tarpeeksi nopeasti. Hän kritisoi säätyjen hidasta työskentelyä ja jatkuvia erimielisyyksiä. Valtiopäivät olivat jakaantuneet kilpaileviin ryhmiin. Eripuraisuutta oli havaittavissa Päivärinnan mielestä myös fennomaanien keskuudessa. Päivärinnan mielestä ongelmat ja erimielisyydet poistuisivat, jos suomen kielelle annettaisiin tasa-arvo muiden kielten kanssa.²⁷⁴ Kielikysymykset ratkaistiin hallinnollisesti vuosien 1886 ja 1887 päätöksillä. Päätöksiin Päivärinta oli tyytyväinen.

Tämä edistyminen kansallisella alalla ei ole taivaasta pudonnut, eikä se ole maastakaan kasvannut, ei vaan se on ankarain ponnistusten, isojen uhrausten ja kovan työn hedelmä. Paljon on tehty työtä, ennenkuin sanomalehdistö ja kirjallisuus on kehittynyt nykyiselle kannalle. Paljon on ponnisteltu, ennenkuin suomenkielelle on saatu nykyiset oikeudet. Paljon on vaivaa nähty, ennenkuin kansakoulut saatiin jakamaan valoa kansalle. Paljon on kilvoiteltu, ennenkuin suomalaisia kouluja, noita kansallisuuden pylväitä saatiin perustetuksi.²⁷⁵

²⁷⁰ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 15.3.1882, 412.

²⁷¹ Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 26.5.1882, 1127.

²⁷² Tuominen 1964, 254.

²⁷³ Tuominen 1964, 253 – 254.

²⁷⁴ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 11.5.1885, 1147.

²⁷⁵ Kaiku 27.2.1890.

6. Johtopäätökset

Pietari Päivärinnan yhteiskunnallisen toiminnan päämääränä oli, että kansalle oli annettava mahdollisimman paljon sivistystä ja säätyjen väliset eriarvoisuudet oli poistettava. Säädyt olivat eriarvoisia, koska ruotsin ja suomen kielet jakoivat kansan kahtia. Päivärinnan mielestä kansalle oli annettava sivistystä, oikeutta sekä tasa-arvoa.

On vaikea arvioida Päivärinnan perhekommenttien vaikutusta, mutta hänen yhteiskunnallisessa toiminnassa perhe oli keskeisessä asemassa. Perheessä annettiin perus kasvatus ja sivistys, jotta kansalaiset pystyisivät omaksumaan ja vastaan ottamaan koulujen tarjoaman opetuksen. Tämän takia perhe oli tärkeä tekijä Päivärinnan yhteiskunnallisessa toiminnassa. Useasti hän korosti kirjoituksissaan perheen asemaa yhteiskunnassa. Yhteiskunnassa oli kiinnitettävä huomiota lastenkasvatukseen ja parannettava naisen asemaa perheessä. Yhteiskunnan kehitys lähti liikkeelle Päivärinnan mukaan perheestä, koska se oli yhteiskunnan perussolu. Perheen tärkein tehtävä oli kasvattaa lapset herran nuhteessa ja pelossa. Lasten kasvatuksella luotiin yhteiskunnan perusta, koska jos vanhemmat eivät hoitaneet kunnolla lasten kasvatusta, seurauksena oli yhteiskuntarauhan järkkäminen. Tämän takia Päivärinta kirjoitti lastenkasvatuksesta kaksi teosta *Isäin pahat teot lasten päällä* (1887) ja *Wolmari* (1889). Kirjojen tarkoituksena oli tuoda esille vilpillinen ja oikea lastenkasvatus sekä nostaa perhe asiat julkisuuteen. Hän halusi muuttaa yhteiskuntaa haluamaansa suuntaan. Vilpilliseen kasvatukseen kuuluivat liiallinen kurittaminen ja kuriton kasvatus. Vanhemmat, jotka kasvattivat lapsensa vilpillisesti, turmelisivat yhteiskuntaa. Vastaavasti perheet, jotka kasvattivat lapsensa Jumalan pelossa ja herran nuhteessa, tekivät työtä yhteiskunnan hyväksi. Päivärinnan mielestä oikean ja tunnollisen lastenkasvatuksen seurauksena yhteiskunta voisi paremmin. Tänä päivänä syytetään yhteiskuntaa siitä, että yksilö joutuu kaidalle tielle. Päivärinnan käsitys tapahtuman kulusta oli päinvastainen. Hänen mukaan yhteiskunnan parantamisen ensimmäinen ja tärkein tekijä olisi, että perheet hoitaisivat kasvatuksen kunnollisesti.

Omien sanojensa mukaan Pietari Päivärinta oli naisten oikeuksien puolustaja. Perheessä tehtävä oli tärkeä, koska hänen velvollisuutena oli huolehtia lasten kasvatuksesta. Tämän takia Päivärinta

halusi parantaa naisen asemaa. Mielenkiintoista on se, että hän ajatteli naisen olevan tasavertainen miehen kanssa ja joissakin suhteissa häntä parempi. Valtiopäivillä talonpoikaissäädystä vastustettiin usein naisen aseman parantamista, mutta Päivärinta halusi antaa naisille oikeuksia ja tasa-arvoa. Päivärinnan kannanotot olivat naisasiassa edistyksellisiä, mutta on muistettava, että naisen oikeudet laajenivat yleisesti 1800-luvulla. Päivärinnan mielestä yhteiskunnassa piti parantaa naisen asemaa antamalla heille yhtäläisiä oikeuksia miehen kanssa. Päivärinta ei hyväksynyt naittajärjestelmää, koska puolison valinnan piti perustua rakkauteen. Pakkoavioliittojen seurauksena olivat henkilökohtaiset ja yhteiskunnalliset onnettomuudet. Hänen mielestä perheen ydin ei saanut perustua taloudellisiin seikkoihin, koska sen tärkein tehtävä oli lasten kasvatusta. Valtiopäivillä Päivärinta oli valmis parantamaan naisen oikeuksia ja tasa-arvoa. Hän halusi parantaa naisen taloudellista asemaa perheessä, jotta he pystyisivät huolehtimaan paremmin lastenkasvatuksesta. Päivärinta kannatti myös naisen mahdollisuutta opiskella yliopistossa ja hyväksyi kansakouluissa yhteisopetuksen.

Lukkari Pietari Päivärinta työskenteli 1860–1880-luvulla määrätietoisesti Ylivieskassa kansansivistyksen hyväksi. Hän vaikutti monella alueella Ylivieskan kehitykseen. Hänellä oli iso rooli siinä, että hänen kotipitäjään rakennettiin rautatie. On vaikea todistaa sitä asiaa, että hän oli vaikuttamassa päätökseen, jossa päätettiin radan rakentamisesta Pohjanmaalle, mutta hän pystyi vaikuttamaan siihen, että rata rakennettiin kotipitäjäänsä, koska hänellä oli vankka kannatus talonpoikaissäädystä. On myös mielenkiintoista se, että rautatie kulki aivan sen rakennuksen vierestä, jossa Pietari Päivärinta oli syntynyt. Rautatiellä oli iso merkitys Ylivieskalle, koska se toi kaupunkiin taloudellisia tuloja. Ilmari Havun haastattelemat henkilöt ja Kaikusanomalehdessä kirjoitetut kirjoitukset todistavat sen asian puolesta, että Päivärinnalla oli iso rooli radan rakentamisessa. Asiaa todistaa myös se, että Päivärinta sai pitää puheen rautatien avajaistilaisuudessa.

Päivärinta oli perustamassa aktiivisesti kansakoulua ja kirjastoa kotipitäjäänsä. Päivärinta puhui rohkeasti kansakoulun puolesta kuntakokouksissa. Ylivieskaan perustettiin kansakoulu vuonna 1880. Kuntakokouksessa valittiin koululle johtokunta, jonka varapuheenjohtajaksi tuli Päivärinta. Päivärinnan mielestä kansakoulujen antama opetus herättäisi kansan opiskeluun ja antaisi tarvittavat pohjatiedot. Opetuksen ansiosta kansa pystyisi käsittelemään sanomakirjallisuudessa

ja kirjallisuudessa olevaa tietoa Hänen toimintaa kansansivistyksen hyväksi arvostettiin Ylivieskassa, koska kunta rakensi vuonna 1958 uuden kansakoulun, jonka nimeksi tuli myöhemmin Päivärinnan koulu.²⁷⁶ Koulu toimii edelleen samalla nimellä. Ylivieskaan perustettiin kirjasto vuonna 1869. Päivärinnan ajatuksen mukaan kirjastojen avulla kansa saisi lukea suomenkielistä kirjallisuutta. Hän näki, että kirjastot täydentäisivät ja ylläpitäisivät kansakoulujen tuomaa sivistystä. Kirjaston perustamista pidettiin Pietari Päivärinnan ansiona. Päivärintaa voidaan pitää Ylivieskan rautatien, kansakoulun sekä kirjaston sankarina, koska 1800-luvulla hän oli vaikuttamassa omalla toiminnallaan ratkaisevasti Ylivieskan kehitykseen.

Ensimmäisistä valtiopäivistä lähtien Päivärinta yritti ajaa kunnille kansakoulujen perustamispakkoa. Talonpoikaissäädystä hän edusti harvalukuista joukkoa, jotka puolsivat koulujen perustamispakkoa. Päivääkään koulua käyneenä hän halusi, että yhteiskunta edesauttaisi kansakoulujen leviämistä, niin että jokaisella lapsella olisi mahdollisuus käydä koulua. Yrityksissään oli hän sinnikäs ja johdonmukainen, mutta koskaan hän ei päässyt perille asti. Yleisesti hän uskoi siihen, että kouluihin tulisi oppilaita riippumatta siitä oliko koulu perustettu pakolla vai vapaaehtoisesti. Hän halusi, että säädettäisiin laki, jolla kunnat velvoitettaisiin perustamaan kansakouluja. Kansakouluasetuksen säätämisen jälkeen Pietari Päivärinta piti kansakouluja täydellisinä tiedon lähteinä, mutta hänen kantansa muuttui 1890-luvulla. Hän vaati, että jokaiseen lääneen perustetaan kansanopisto, koska ne pystyisivät kehittämään kansakoulun jälkeistä sivistystä. Valtiopäivillä hän halusi, että julkisin varoin perustetaan kansanopistoja lääneihin, koska kansa tarvitsi lisää sivistystä. Hän osoitti myös isänmaallista mieltä vaatimalla kansanopistojen perustamista valtiopäivillä.

Päivärinta ajatteli, että suomenkielisen sanomalehtikirjallisuus toi kansan ulottuville tarpeellista tietoa. Tiedon avulla kansa saavutti tasa-arvon ja tuli vähitellen ruotsinkielisten herrojen vertaiseksi. Päivärinta yritti myös saada kansalaisia suhtautumaan positiivisesti sanomalehtiä kohtaan, koska niistä kansa sai sivistystä ja valistusta. Hänen mielestä sanomalehdistö oli yksi apuväline, jolla pystyttiin levittämään kansan keskuuteen sivistystä. Sanomalehtien tärkeyden takia hän oli valmis jopa vastustamaan virkamiehiä. Sanomalehtiväittely postimestarin kanssa osoitti, kuinka tärkeänä Päivärinta piti sanomakirjallisuutta ja 1800-luvulla ei ollut yleistä, että

²⁷⁶ Lämsä 1981, 545.

talonpoika vastusti virkamiestä. Kirjoituksillaan sanomalehdissä Päivärinta yritti herätellä aatetovereita levittämään kansan keskuuteen sanomakirjallisuutta ja lukuhalua. Omalla toiminnallaan hän näytti muille esimerkkiä. Oman käsikirjoitetun sanomalehden toimittamisella hän halusi levittää kansan keskuuteen sivistystä. Lehden toimittaminen osoitti myös, miten suuren merkityksen hän antoi sanomalehdistölle.

Sanomalehdistön lisäksi kansa tarvitsi Päivärinnan mielestä riittävästi suomenkielistä ja kansantajuista kirjallisuutta. Päivärinta kirjoitti kaunokirjallisia teoksia, koska hän näki, että kaunokirjallisuudella oli merkittävä vaikutus maaseudun syrjäisillä seuduilla. Maaseudulla Päivärinnan kirjoittamia teoksia luettiin ahkerasti kirjastoissa. Hän vaikutti siihen, että kansa sai lukea suomenkielistä kirjallisuutta. Päivärinnan kirjallisia teoksia käännettiin myös toisille kielille, jolloin hänen kirjallisen toiminnan vaikutus oli levinnyt ruhtinaskunnan rajojen ulkopuolelle. Koulu, sanomalehdistö ja kaunokirjallisuus olivat Päivärinnan mielestä kansansivistyksen osatekijöitä, koska kansan sivistyminen ei tapahtuisi ilman niitä. Vuoden 1888 valtiopäivillä talonpoikaissäädystä oli ratkaistavana kysymys miten valtiolta suhtautui kirjallisuuteen. Talonpoikaissäätö yleensä vastusti apurahojen myöntämistä, mutta Päivärinnan puheen jälkeen, säätö muutti kantaansa. On kuitenkin vaikea todistaa, että säädyn kannan muuttuminen oli Päivärinnan ansiota.

Päivärinta halusi edistää talonpoikien ja naisten tasa-arvoa, mutta hän ei halunnut myöntää eriuskoisille ja juutalaisille oikeuksia, koska hänen mielestään eriuskoiset rikkoisivat kirkon ja kansan muodostaman yhdyssiteen. Hän piti evankelis-luterilaista kirkkoa kansaa yhdistävänä voimana. Kansa oli sivistynyt, koska kirkko oli opettanut ja kasvattanut kansaa. Hän halusi kirkon ja kansan toimia yhtenäisesti ja sulki eriuskoiset kirkon ulkopuolelle. Päivärinnan kanta muuttui vuoden 1888 valtiopäivillä, jolloin hän hyväksyi tietyin edellytyksin eriuskoisuuslain. Lain hyväksymiselle hän edellytti, että se koskisi vain protestantteja ja kirkosta eroavan piti liittyä toiseen uskontokuntaan.

Päivärinta kirjoitti useita yhteiskunnallisia kirjoituksia, jotka koskivat perhettä, sivistystä ja suomen kieltä. Hän ajatteli, että perheissä hoidetaan perus kasvatus ja opetus. Päivärinnan mielestä perheiden antamaa kasvatusta kehitetään kouluissa, joissa annetaan avaimet, joilla kansa

pystyy käsittelemään esille tullutta sivistystä. Perustietojen jälkeen kansa pystyi itse opettelemaan sanomalehdistä ja kirjallisuudesta hyödyllistä tietoa. Hänen mielestään sanomalehtiä ja kirjallisuutta lukemalla kansa ymmärtäisi suomen kielen merkityksen.

Päivärinta vaati yhteiskunnallisen toiminnan aikana, että suomen kieli oli saatava tasavertaiseen asemaan ruotsin kielen kanssa. Hänen mielestä suomen kielelle oli annettava sille kuuluvat oikeudet mahdollisimman nopeasti. Hän oli valmis kääntymään aatetovereiden kanssa hallitsijan puoleen, jotta suomen kielelle saataisiin vaadittavat oikeudet. Heidän yhteisenä tavoitteena oli saada kieli lyhyessä ajassa virka- ja opetuskieleksi. Päivärinta vaati kielten välistä tasa-arvoa, koska ilman sitä kansa ei pystynyt vaatimaan sille kuuluvia oikeuksia. Päivärinnan mielestä suomen kielen kautta kansa ymmärtäisi oman maan menneisyyden ja merkityksen.

Päivärinnan yhteiskunnallisen toiminnan merkitys on moniulotteinen. 1800-luvun loppupuolella hän oli maan eniten luetuin ja suosituin kirjailija. Seurauksena oli, että hänet valittiin useaan otteeseen kirkolliskokouksen ja valtiopäivien edustajaksi. Hän otti kantaa ja oli vaikuttamassa moneen yhteiskunnalliseen kysymykseen. Päivärinnan yhteiskunnallisen toiminnan merkitystä osoittaa se, että Suomen pääkaupungissa Helsingissä on nimetty katu, hänen toiminnan muistoksi.²⁷⁷

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkisto (SKS KIA), Helsinki

Käsikirjoitukset:

Pietari Päivärinta: Mieltä 20.2.1869 A2222

Pietari Päivärinta: Elämäkertani B 1302

Yksityiskirjeet: Pietari Päivärinnan kirjeet:

August Ahlqvistille n:ot. 35; mf 1983: 8

Minna Krohnille n:ot. 38; mf: 1983: 10–11 6.3.1890

Ylivieskan kaupungin arkisto, Ylivieska:

Ylivieskan Kunta Kokousten pöytäkirjat 1867–1879

Lehdet

Helsingin sanomat 29.1.2006

Kaiku 15.2. 1879 – 27.2. 1890.

Oulun Wiikko-Sanomia 16.10. 1858 – 30.1. 1876.

Pohjan-Tähti 22.8. 1866 – 13.2. 1867.

Viipurin sanomat 4.3.1890.

Painetut lähteet

Pöytäkirjat

Suomen Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1882. Helsinki 1901.

Suomen Talonpoikaissäädyn keskustelupöytäkirjat valtiopäivillä vuonna 1885. Helsinki 1885.

Suomen Talonpoikaissäädyn keskustelupöytäkirjat valtiopäivillä vuonna 1888. Helsinki 1888.

Suomen Talonpoikaissäädyn keskustelupöytäkirjat valtiopäivillä vuonna 1891. Kuopio 1891-1892.

Turussa istuneen, Suomen ensimmäisen seurakuntakokouksen protokollat. Hämeenlinna 1977.

Turussa istuneen Suomen toisen kirkollis-kokouksen protokollat. Hämeenlinna 1888.

Turussa istuneen Suomen kolmannen kirkolliskokouksen pöytäkirjat. Turku 1893.

Pietari Päivärinnan tuotanto

Päivärinta, Pietari 1883. Torpan poika. WSOY: Porvoo.

Päivärinta, Pietari 1887. Isäin pahat teot lasten päällä. Aadolf Allard: Pori

Päivärinta, Pietari 1889. Jälkipoimintoja I. Volmari. WSOY: Oulu.

²⁷⁷ Helsingin sanomat 29.1. 2006.

Päivärinta, Pietari 1893. Pikakuvia 1867 katovuodesta ja sen seurauksista. G. W. Wilén: Turku.

Päivärinta, Pietari 1895. Elämäni. 2.p. WSOY: Porvoo.

Päivärinta, Pietari 1897. Elämän havainnoita VI. Kuvauksia kansamme elämästä. Rakkauden suuri uhri. Sortunut. Olkkos-Kaisa. 2.p.WSOY: Porvoo

Aikakauskirjat

Havu, I. 1920. P. Päivärinta sanomalehtimiehenä ennen vuotta 1870. Virittäjä .

Kirjallisuus

Eilola, Jari 2002. ”Cuckoi päällä curjanakin; cana alla armaisnakin”. Patriarkalisuus, puolisojen välinen suhde ja auktoriteettien muodostuminen. Teoksessa Arjen Valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle toim. Piia Einonen ja Petri Karonen. Historiallinen Arkisto 116. SKS: Helsinki, s. 100 – 127.

Eskola, Antti 1984. Lapsi ja yhteiskunta. Teoksessa Varhaiskasvatustutkimus Suomessa toim. Mikko Ojala. Lastensuojelun keskusliitto: Vaasa, s.185–204.

Eskola, Seikko 1990. Yksilö vaikuttajana historiassa. Teoksessa Kirkko ja politiikka toim. Hannu Mustakallio. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 153. SKHS : Helsinki, s. 511- 522.

Häggman, Kai 1994. Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 179. SHS: Helsinki.

Halila, Aimo 1949a. Suomen kansakoululaitoksen historia I. Kansanopetus ennen kansakoulua ja kansakoululaitoksen synty. WSOY: Porvoo.

Halila, Aimo 1949b. Suomen kansakoululaitoksen historia II. Kansakouluasetuksesta piirijakoon. WSOY: Porvoo.

Halila, Aimo 1949c. Suomen kansakoululaitoksen historia III. Piirijakoasetuksesta oppivelvollisuuteen. WSOY: Porvoo.

Harju, Aaro 1981. Maatilatalous 1870-luvulta nykypäiviin. Teoksessa Ylivieskan kirja toim. Aaro Harju. Ylivieskan kaupunki ja seurakunta: Kokkola, s. 83 – 129. +

Havu, I. 1921. Pietari Päivärinta. WSOY: Porvoo.

Heikkinen, Antero 1983. Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaa. Koulutuksen historia Suomessa esihistorialliselta ajalta itsenäisyyden aikaan.Gaudeamus: Jyväskylä.

Heininen, Simo 1996. Suomen kirkkohistoria. Edita: Helsinki.

Huhtala, Liisi 1981. Kuu torpparin aurinko. Torppari-aihe suomalaisessa kaunokirjallisuudessa 1809–1918. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 371. SKS: Helsinki.

Huitu, Marketta 1981. Ylivieskalainen yhteistoiminta ennen ja nyt. Teoksessa Ylivieskan kirja toim. Aaro Harju. Ylivieskan kaupunki ja seurakunta: Kokkola, s. 287 – 336.

Hytönen, Viljo 1926. Talonpoikaissäädyn historia Suomen valtiopäivillä 1809 – 1906 II. Tietosanakirja: Helsinki.

Jalkanen, Kaarlo 1976. Lukkarin- ja urkurinvirka Suomessa 1809 – 1870. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 101. SKHS: Helsinki.

Jalkanen, Kaarlo 1978. Lukkarin- ja urkurinvirka Suomessa 1870-1918. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 108. SKHS: Helsinki.

Jossas, Esko 1990. Agathon Meurman – suomalaisuusliikkeen uskonto- ja kirkkopolitiikka 1863 – 1899. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 152. SKHS: Helsinki.

Juntunen, Arja 2003. Lukkari, talonpoika... rikas, rakas, köyhä: kansalainen, mies ja nainen Pietari Päivärinnan tuotannossa. Oulun yliopisto, taideaineiden ja antropologia laitoksen lisensiaattityö.

Juva, Mikko 1976. Kirkon parlamentti – Suomen kirkolliskokousten historia 1876 – 1976. Otava: Pieksämäki.

Karonen, Petri 2002. Johdanto: moninainen patriarkalisuus – normien ja käytäntöjen solmukohdat. Teoksessa Arjen Valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle toim. Piia Einonen ja Petri Karonen. Historiallinen Arkisto 116. SKS: Helsinki, s. 10 – 23.

Karttunen, M.O. 1979. Suomen kansanopisto 1889-1979. Suomen kansanopistoyhdistys: Helsinki.

Kemppinen, Lauri 2001. Sivistys on Suomen elinehto. Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen kasvatustajattelu ja koulutuspolitiikka vuosina 1850 – 1882. Turun Yliopiston julkaisuja. Sarja C osa 168. Turun yliopisto: Turku.

Klinge, Matti 1997. Keisarin Suomi. Schildts: Helsinki.

Krusius-Ahrenberg, Lolo 1981. Valtiopäiväajatus etsii toteutumistaan (1856 – 1863). Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia II. Säätylaitos 1850 luvun puoliväliltä 1870 luvun loppuun toim Tuominen. Eduskunnan historiakomitea: Helsinki, s. 11-92.

Laamanen, Hilikka 2000. Kenen koulu sen kansa. Lehdistökeskustelu kansakoulun muodosta ja sisällöstä kansakouluasetuksesta piirijakoasetukseen (1866–1898). Suomen kouluhistoriallisen Seuran julkaisuja 2000.

Landgren, Lars 1988. Kieli ja aate – politisoituva sanomalehdistö 1860 – 1889. Teoksessa Suomen lehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Kustannuskiila: Keuruu, s. 267-414.

Laitinen, Kai 1997. Suomen kirjallisuuden historia. Otava: Helsinki.

Lehtonen, Eeva-Liisa 1994. Säätyhuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalaishuveiksi. Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800 – luvun alusta 1870 luvun loppuun. Historiallisia Tutkimuksia 184. SHS: Helsinki.

Liikanen, Ilkka 1987. Kansanvalistajien kansakunta. Kansanvalistusseura fennomanian aatteellisena ja organisatorisena keskuksena. Teoksessa Kansa liikkeessä toim. Risto Alapuro et al. Kirjayhtymä: Helsinki, s.126 – 141.

Liikanen, Ilkka 1995. Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja suomalaisen puolueen synty. Historiallisia tutkimuksia 191. SHS: Helsinki.

Lämsä, Kerttu 1981. Kansanopetus ja koululaitos. Teoksessa Ylivieskan kirja toim. Aaro Harju. Ylivieskan kaupunki ja seurakunta: Kokkola, s. 541-571.

Niemininen, Hannu 2006. Kansa seisoi loitompana. Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809 – 1917. Vastapaino: Tampere.

Nousiainen, Kevät – Anu Pylkkänen 2001. Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut: Helsinki

Nygård, Toivo 2002. Patriarkalisuus 1600- ja 1700-luvun palkollislainsäädännössä. Teoksessa Arjen Valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle toim. Piia Einonen ja Petri Karonen. Historiallinen Arkisto 116. SKS: Helsinki, s. 158–168.

Partanen, Vilho 1981. Liikenne. Teoksessa Ylivieskan kirja toim. Aaro Harju. Ylivieskan kaupunki ja seurakunta: Kokkola, s. 185 – 216.

Pentikäinen, Samuli 1981. Herätysliikkeet Ylivieskassa. Teoksessa Ylivieskan kirja toim. Aaro Harju. Ylivieskan kaupunki ja seurakunta: Kokkola, s. 643-686.

Renvall, Pentti 1983. Nykyajan historiantutkimus. WSOY: Porvoo.

Ruoppala, Veikko 1954. Kansa lastensa kasvattajana. WSOY: Porvoo.

Saarikoski, Vesa 1989. Henkilöhistoriallisen tutkimuksen luonteen ja metodiikan ongelmia. Teoksessa Turun koulu. Juhani Paasivirran 70-vuotisjuhlakirja 12.3.1989 toim. Timo Soikkanen. Polittinen historia julkaisuja C: 26. Turun yliopisto: Turku, s. 171-186.

Soikkanen, Hannu 1966. Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia. Maalaiskuntien liitto: Helsinki.

Syvöja, Hannu 2004. Kansakoulu– suomalaisten kasvattajana. Perussivistystä koko kansalle 1866–1977. Ps-kustannus: Juva.

Sjöblom, Marko 1995. Rukouspäiväjulistukset ja suomalainen sääty-yhteiskunta vuosina 1809 – 1859. Teoksessa Säätyyhteiskunnasta Ahtisaareen. Artikkeleita hallinnosta ja sen historiasta toim. Raimo Savolainen. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 21. Hallintohistoriakomitea ja painatuskeskus: Helsinki, s. 227-278.

Teperi, Jouko 1981. Pietari Päivärinta – Ylivieskalainen merkkimies. Teoksessa Ylivieskan kirja toim. Aaro Harju. Ylivieskan kaupunki ja seurakunta: Kokkola, s. 689-703.

Teperi, Jouko 1986. Elämää maaseudulla sata vuotta sitten. Suomalainen yhteiskunta Pietari Päivärinnan kuvaamana. WSOY: Juva.

Teperi, Jouko 1996. Pietari Päivärinnan Suomi. Päivärinnan julkaisut ja käsikirjoitukset. Päivärinta tutkimuksen viitteet ja lähteet. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjaston julkaisuja 9. SKS: Helsinki.

Tommila, Päiviö 1984a. Suomen autonomian synty 1808-1819. Valtioneuvoston kansalia: Helsinki.

Tommila, Päiviö 1984b. Oulun Wiikko-Sanomia 1829-1879 : Oulun lehdistön alkutaival. Kaleva: Oulu.

Tommila, Päiviö et al. 1988a. Suomen lehdistön historia 5. Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771-1985. Toim. Päiviö Tommila et al. Kustannuskiila: Jyväskylä

Tommila, Päiviö et al. 1988b. Suomen lehdistön historia 6. Hakuteos Kotokulma - Savonlehti; Sanoma- ja paikallislehdistö 1771-1985. Toim. Tommila, Päiviö et al. Kustannuskiila: Jyväskylä

Tuominen, Uuno 1964. Suomen kansanedustuslaitoksen historia III. Säätyedustuslaitos 1880-luvun alusta vuoteen 1906 toim. Pentti Renvall. Eduskunnan historiakomitea: Helsinki. +

Tuominen, Uuno 1965. Paikallinen itsehallinto. Teoksessa Suomalaisen kansanvallan kehitys toim Pentti Renvall. Historian aitta 13. WSOY:Helsinki, s. 67- 74.

Vares, Vesa 1993. Konservatiivi ja murrosvuodet. Lauri Ingman ja hänen polittinen toimintansa vuoteen 1922. Historiallisia tutkimuksia 174. SHS: Helsinki.

Vatanen, Pirjo 2002. Säätö – yhteiskunnan kirjastosta kansalaisyhteiskunnan kirjastoksi. Yleisten kirjastojemme murroskausi 1890-luvulta 1920-luvulle. SKS: Helsinki.

Vihola, Teppo 1981. Kunnalliselämä. Teoksessa Ylivieskan kirja toim. Aaro Harju. Ylivieskan kaupunki ja seurakunta: Kokkokola, s. 353-384.

Wirilander, Kaarlo 1974. Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870. Historiallisia tutkimuksia 93. SHS: Helsinki.